Walt Disney

Jaunųjų švilpikų enciklopedija

5 Žaliosios paslaptys

EGMONT LIETUVA

Walt Disney

Jaunųjų švilpikų enciklopedija

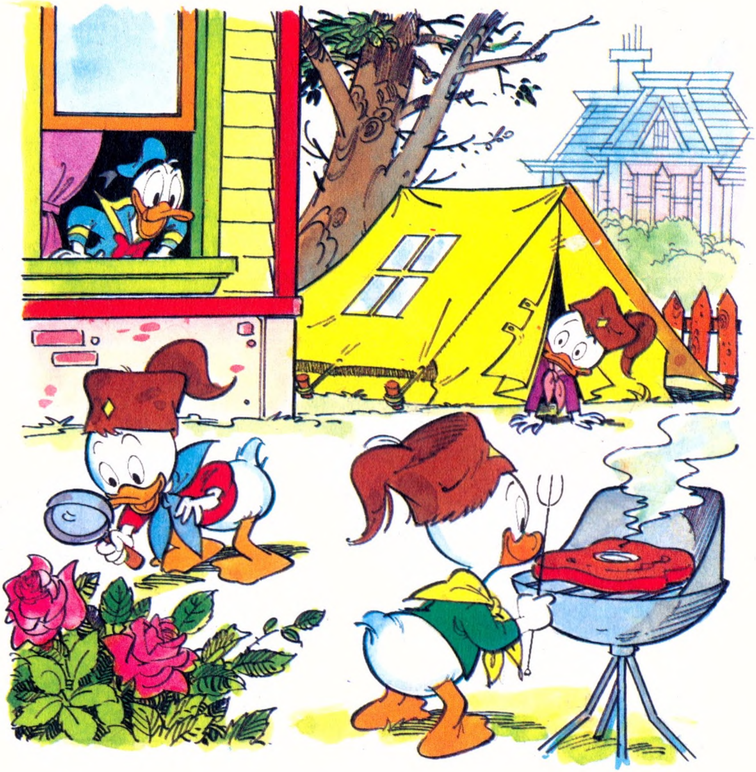
5 Žaliosios paslaptys

Vertė
Vytautas Visockas

EGMONT
LIETUVA

1997

Jaunųjų švilpikų enciklopedija.
V knyga. *Žaliosios paslaptys.*
Iš čekų k. vertė V. Visockas.
Redaktorius A. V. Kaminskas.
Išleido "Egmont Lietuva", Ukmergės g. 12,
LT-2005 Vilnius. SL 2238.
Spausdinta Slovakijoje.
ISBN 9986-22-110-2

Ar galite ramia sąžine pasakyti, kad tikrai pažįstate nuostabų augalų pasaulį? Jei ne, tai pats laikas leistis į kelionę per šimtmečius ir šalis jų tyrinėti. Toje kelionėje kai kada žaisite, kai kada ką nors dirbinėsite, kartais šį tą virsite ir susidursite su daugybe nepaprastų nuotykių. Tad šioje jaunųjų švilpikų enciklopedijoje kai ką sužinosite apie augalus.

LAIMINGOS KELIONĖS

Sėkliukė keliauja taip pat arba beveik taip pat kaip ir mes. Tiktai skirtingai nuo mūsų, jai nereikia nei automobilio, nei lėktuvo. Dažniausiai, netgi nemažus nuotolius, ją nuneša vėjas. Kai kurios sėkliukės skrenda kaip plunksnelės, kitos pakyla kaip maži sraigtasparniai. Yra sėkliukių, kurios moka pasinaudoti autostopu: paprasčiausiai jas kaip „zuikius“ gabena koks paukštis, kuris apie šią paslaugą nė nenujaučia. Balandis, nutūpęs ant šlapios žemės, kur yra nukritusi sėkliukė, pakilęs nusineša mažytį krovinį ir, nusileidęs toliau, jį nejučiomis palieka. Tuo tarpu prie kojų prikibusi žemė išdžiūsta, ir sėkliukės, kartais net už kelių kilometrų nuo

ankstesnės vietos, vėl nukrinta. Gal nė nepatikėsite, kaip dažnai ant vienos paukščio kojos galima rasti net keliasdešimt įvairiausių sėklų. Kita puiki sėkliukės transporto priemonė yra batai. Kai koks jaunasis švilpikas pereis patižusiu lauko keliuku, tai prie jo apavo padų drauge su purvu prilips ir daug sėkliukių. Tą pat galima pasakyti ir apie automobilių, motociklų, dviračių ir traktorių padangas, kurių giliuose rantuose persikelia iš vienos vietos į kitą, kartais net labai toli, visokios kelyje pasitaikiusios sėklos.

Kada nors vasarą pavaikščioję kaimo laukais, galite pabandyti nugramdyti į vazonėlį prie padų prilipusias žemes. Jei lydės laimė, tai, truputį palaistydami, po kelių dienų gal sulauksite sėkliukių daigų.

NEĮPRASTAS BAROMETRAS

Barometrą iš jūros rudadumblių ne kiekvienas gali turėti. Nuvažiavę prie jūros, jį įsitaisykite ir jūs. Bet visų pirma: kas išvis yra tos driekanos? Atsakymas atrodo sunkus tik iš pirmo žvilgsnio, šiaipjau jis visai paprastas. Tos driekanos yra gana plačiai paplitę rudieji jūros dumbliai, ilgi ir tąsūs. Visai nesunku rasti jų draiskalų ant jūros kranto, ypač po audros, kuri įsiūbuoja vandenį ir išplauna į krantą „lobius".

Norint pasidirbti tikrai neįprastą barometrą, tereikia susirasti tokių rudadumblių pluoštą ir sutrumpinti jį iki vieno metro. Paskui prikalti mažomis vinutėmis vieną jo galą prie lentos, ir barometras iš esmės jau padarytas. Belieka lentą pastatyti stačią lauke neužlyjamoje vietoje neprikaltu dumblių galu žemyn. O paskui jau reikia kasdien lentos apačioje pažymėti rudadumblių pluošto ilgį ir koks tuo metu buvo oras. Mat toji driekana keičia savo ilgį priklausomai nuo oro: sausu oru trumpėja, o drėgnu, atvirkščiai, ilgėja.

Kai savo barometre turėsite bent keliolika atžymų, užteks tik pažvelgti ir tuojau sužinosite, ko laukti artimiausiomis valandomis. Dumblių driekanos ilgio skirtumas tarp didelės sausros ir žymios drėgmės nėra jau toks menkas: svyruoja daugiau negu dešimt procentų (mūsų atveju tai sudaro apie dešimt centimetrų).

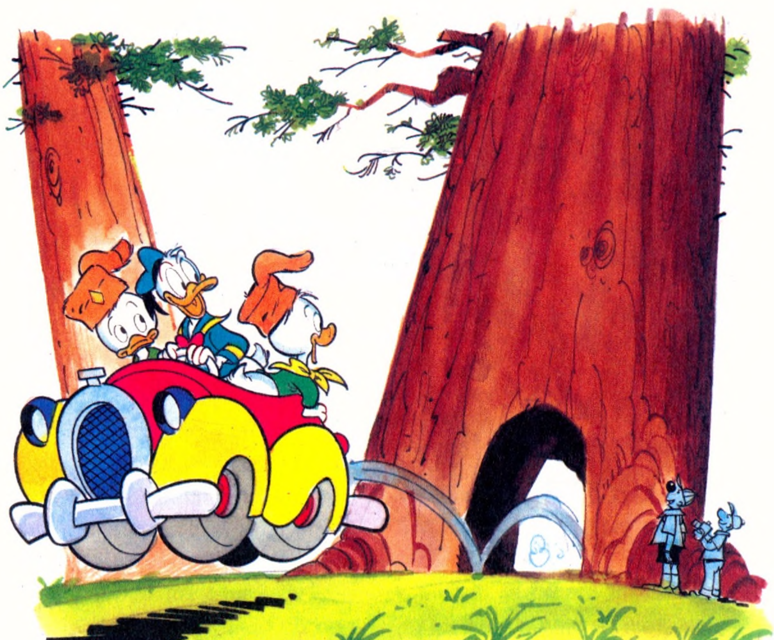
MILŽINŲ SLĖNIS

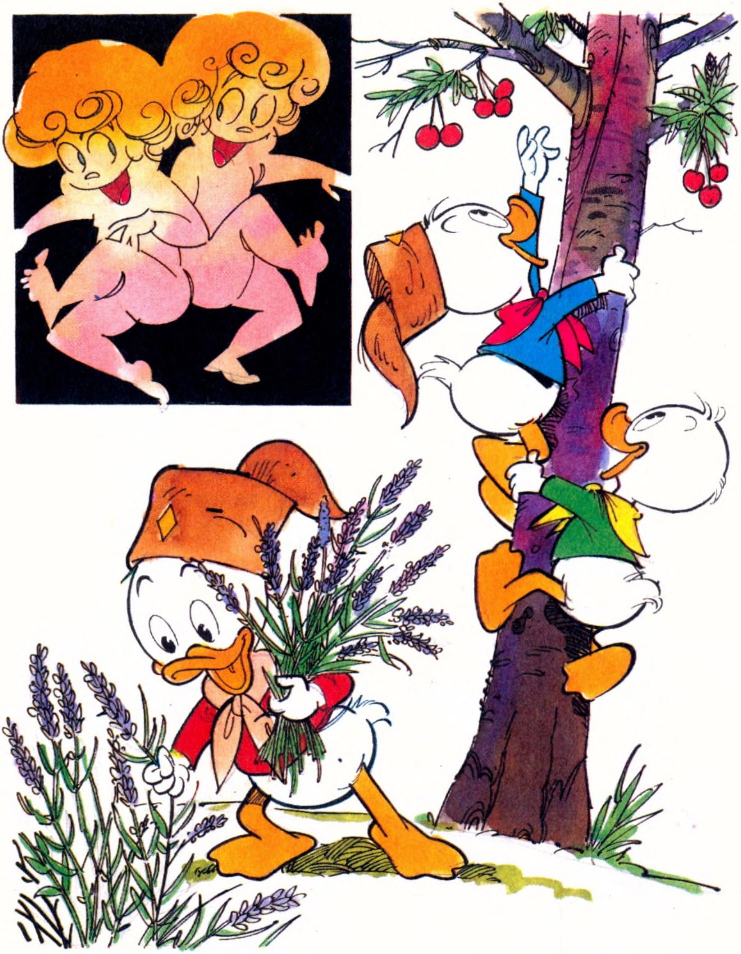
Jungtinėse Amerikos Valstijose į šiaurę nuo San Francisko plyti žemės, kur gyvena milžinai. Ne, neapsirikote – milžinai. Žinoma, tai nėra neregėto ūgio žmonės, o tik medžiai. Tačiau kokie medžiai! Sekvojos (taip vadinasi šie milžinai) gyvena apie du tūkstančius metų, taigi kai kurie jų čia augo jau Julijaus Cezario laikais.

Šitų milžinų aukštis siekia apie šimtą metrų, o kamieno skersmuo prie žemės – beveik penki metrai. Vieno tokio koloso kamiene iškalta anga, per kurią laisvai pravažiuoja automobilis, ir ne koks nedidukas mažalitražis, bet vienas iš tų didžiųjų limuzinų, kurie važinėja Jungtinėse Amerikos Valstijose!

Tie miškų supermilžinai kiekvienas turi savo vardą: Senoji motina, Žilasis milžinas, yra ir Trys gracijos (iš tiesų žavingos, nors sveria šimtus tonų), ir Dvynukės (nieko sau vaikučiai, aukščio sulig dangoraižiu).

Praėjusio šimtmečio pabaigoje žmonės vieno tų milžinų kamiene prie žemės išskobė erdvią patalpą ir joje surengė koncertą, į kurį susirinko ir susėdo keturiasdešimt žmonių, tilpo ir pianistas, ir, žinoma, pianinas.

KIEKVIENAS TURI SAVO AUGALĄ

Kaip kiekvienas šaunusis jaunasis švilpikas, tikriausiai ir jūs mylite gamtą. Bet vis dėlto jums turbūt kai kurie augalai ir gėlės patinka labiau negu kiti.

Didesnė ar mažesnė simpatija, suprantama, priklauso nuo kiekvieno mūsų charakterio, bet, iš visko sprendžiant, taip pat nuo Zodiako ženklo, po kuriuo esame gimę. Tatai lengvai galite pasitikrinti pagal šią lentelę, kuri nurodo jūsų... botaninį polinkį.

Zodiako ženklas	Mėgstamos gėlės	Mėgstami augalai, medžiai	Charakteris
Avinas 3.21–4.20	Gvazdikas Kardelis Tulpė	Agava Kaktusas Dygialapis bugienis	išdidus
Jautis 4.21–5.20	Ramunė Našlaitė Bijūnas	Skroblas Slyva Liepa	svajingas
Dvyniai 5.21–6.20	Vilkdalgis Levanda	Trešnė Lazdynas	nepastovus
Vėžys 6.21–7.22	Prožirnis Aguona	Tuopa Gluosnis	fantazuojantis
Liūtas 7.23–8.23	Petunija Rožė	Kedras Ąžuolas	įžeidus
Mergelė 8.24–9.23	Hortenzija Jazminas Našlaitė	Sausmedis Šermukšnis Šeivamedis	ramus
Svarstyklės 9.24–10.23	Kvapioji pelargonija Trispalvė našlaitė Tulpė	Kiparisas Klevas Tuopa	impulsyvus
Skorpionas 10.24–11.22	Jurginas Kardelis Gardenija	Bukas Kiparisas Kėnis	baikštus
Šaulys 11.23–12.22	Chrizantema Jazminas Hiacintas	Beržas Uosis Maumedis	optimistas
Ožiaragis 12.23–1.20	Ramunė Rožė	Ąžuolas Platanas	rimtas
Vandenis 1.21–2.19	Mimoza Rožė	Kaštonas Tuopa	originalus
Žuvys 2.20–3.20	Lūgnė Tulpė	Kėnis Gluosnis	sentimentalus

DIEVŲ MAISTAS

„Velniop ją!“ – siuto piratai, anaiptol ne smaližiai, XVI amžiuje mėtydami į jūrą kakavos pastą, rastą apiplėštų ispanų ir portugalų laivų triumuose. Vaišintis prie skanėstais apkrauto stalo nebuvo pratę, daug labiau juos viliojo auksas ir sidabras, o ne šitas nežinomas produktas. Actekų vadas Montesuma, valdęs maždaug šių dienų Meksikos dydžio valstybę, aišku, nebuvo kvailelis.

Ir štai jis buvo įsakęs mokėti jam duokles ir rinkliavas kakavos pupelėmis. Kai Ernanas Kortesas kaip nugalėtojas įsiveržė į Tenochtitlano miestą, dabartinę sostinę Meksiką, tai didžiuliuose valstybiniuose sandėliuose šalia tradicinių brangenybių (perlų ir brangakmenių) rado maždaug milijardą kakavos pupelių (sunku pasakyti, kas galėjo atlikti tą kruviną darbą ir jas suskaičiuoti). Jų buvo tiek, kad užtektų pagaminti šokolado visiems jauniesiems švilpikams, kurie šiuo skanumynu mielai gardžiuotųsi.

Paskui kakava visiems taip patiko, kad augalas, ant kurio ji auga, gavo botaninį pavadinimą (kilusį iš graikų kalbos) *theobroma*, pažodžiui išvertus – „dievų maistas“. Kakava greitai paplito, pirmiausia Ispanijoje, o paskui visoje Europoje. Prancūzijoje šokolado gaminimas tapo tiesiogine prasme karališku pomėgiu.

Įdiegė jį ten princesė Ona Austrijietė, Ispanijos karaliaus Pilypo II duktė, kuri, ištekėjusi už Prancūzijos karaliaus Liudviko XIII, davė dvariškiams paragauti malonaus skonio naujojo gėrimo. Iš to matyti, kad karūnuotų galvų vedybos pasitarnauja ne tik valstybės interesams, bet ir skoniui.

ATOKVĖPIS SU ŠOKOLADU

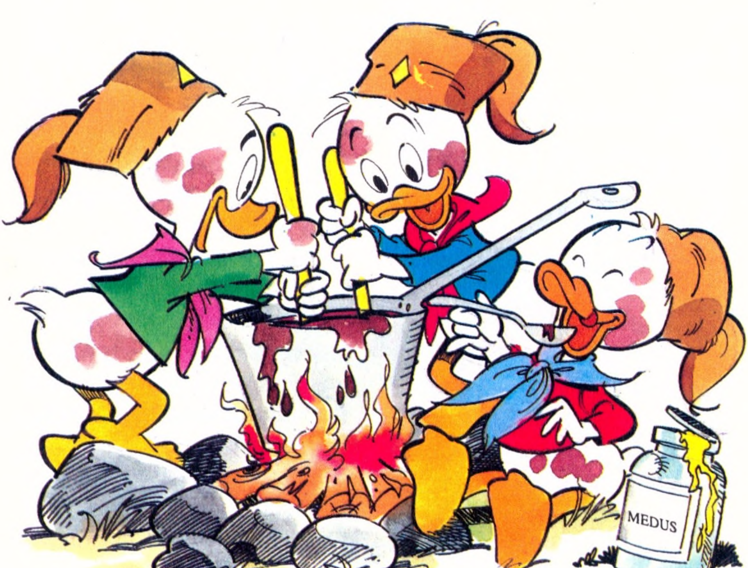
Prisipažinkite: jums ėmė tekėti seilės! Na, tai metas padaryti malonų atokvėpį ir jį paįvairinti delikatesu, kurį lengvai pasigaminsite patys.

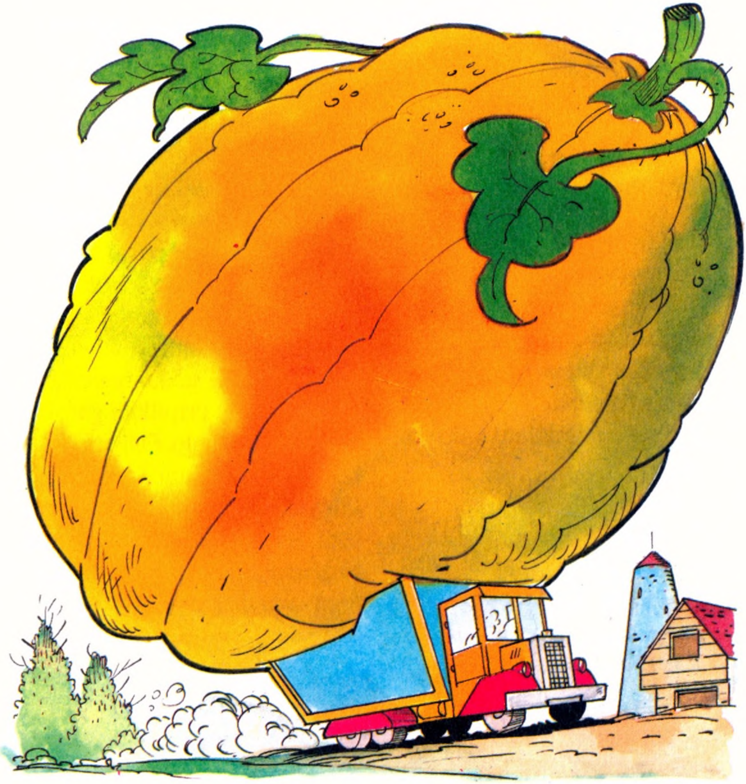
Štai reikalingi produktai:

- 75 gramai avižinių dribsnių arba "pūstų" ryžių
- 25 gramai sviesto
- šaukštas medaus
- 25 gramai nesaldintų kakavos miltelių
- 25 gramai cukraus

Medų ir sviestą sudėkite į prikaistuvį ir pastatykite ant labai mažos ugnies. Kai sviestas ir medus ištirps, nukelkite prikaistuvį nuo viryklės ir dar valandėlę gerai maišykite.

Paskui palengva pilkite cukrų ir kakavą, nenustodami maišyti. Pagaliau suberkite avižinius dribsnius ir stropiai juos išmaišykite, kad iš visų pusių lengvai apsiveltų patraukliu šokoladiniu kremu. Paruoškite ant padėklo popierinius indelius (tokius, kokie naudojami saldumynams) ir į kiekvieną jų pripilkite gerokai praaušinto mišinio. Palikite viską kokiam pusvalandžiui stingti šaldytuve, o paskui... gero apetito! Jei nesate nepasotinamas smaližius, galite pasikviesti kurį nors savo draugą.

DARŽŲ KARALIUS

Šis klausimas nesunkus: koks mūsų daržų svečias užauga didžiausias? Taip, atspėjote, tai moliūgas, tas gamtos stebuklas, kurio skersmuo gali pasiekti septyniasdešimt centimetrų, o svoris – vieną centnerį. Kaip tikras daržų karalius moliūgas turi daug vitamino A, iš jo išverdamos puikios sriubos, jis vartojamas virtinukų įdarams ir skaniems apkepams, taip pat natūraliems saldumynams, marmeladams ir gaiviesiems gėrimams.

Kadaise, kai valgiai nebuvo gaminami taip rafinuotai kaip šiandien, moliūgas karaliavo ant pietų stalo: vienas didelis įvairiai paruoštas moliūgas pasotindavo visą šeimyną netgi kelias dienas. Puikios yra ir moliūgo sėklos, paspragintos ir pasūdytos kaip „traškučiai“, tik nuo jų paskui labai kankina troškulys, o žalios jos tinka gydymui.

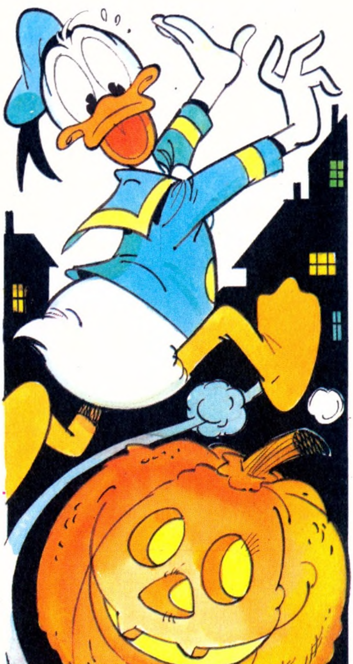
Moliūgus jau prieš tris tūkstančius metų vertino antikiniai graikai, o kai kurios indėnų gentys tikėdavo, kad jie turi burtų galios: jaunavedžių pora savo vestuvių dieną pjaudavo didelį moliūgą. Šitaip pagal prietarą užsitikrindavo sau laimingą ir ramų šeimyninį gyvenimą.

Šiandien Jungtinėse Amerikos Valstijose kasmet būna didelė moliūgų diena Vėlinių išvakarėse, kai švenčiama viena populiariausių švenčių, burtininkų naktis. Pagal seniausią tradiciją, vaikai apsitaiso kuo baisesniais drabužiais, dar užsideda iš moliūgų išskobtas kaukes, išpjovę skyles tik burnai, nosiai ir akims, o jų viduje uždega žvakutę – kaukės atrodo vaiduokliškai. Su šitokia apranga vaikai lanko kaimynus, prie durų renka saldumynus ir, jeigu nieko negauna pasmaližiauti, gąsdina baisiausiais burtais ir prakeiksmais. Visai simpatiška šventė, kurią verta įvesti ir pas mus, kaip jūs manote?

GERO APETITO!

Jei būsite nevalgę nors ir visą savaitę, jums turbūt net sapne neateitų į galvą atsikąsti Okeanijos duonmedžio kamieno ar šakos. Čia taip pavadintas augalas – tai ne medelis su duoniniu minkštimu vietoj medienos, bet galingas kokių dvylikos metrų aukščio lapuotis. Vardą jis gavo dėl savo apvalių, kokių trisdešimties centimetrų vaisių, sveriančių apie pusę kilogramo. Jo vidaus minkštime yra daug krakmolo. Jei jau nebesitversite alkiu, galite nusiskinti vieną tokių vaisių, nulupti, supjaustyti riekelėmis ir iškepti ant laužo arba krosnyje – įsitikintumėte, kad jis minkštas kaip šviežia duona.

Gaila, kad niekas dar nesurado dešramedžio arba kumpamedžio: būtų labai įdomu paragauti tokio augalinio sumuštinio.

TAI BENT FABRIKAS!

Kaip manote, koks fabrikas geriausiai organizuotas, pagamina daugiau negu kiti, niekada nesustoja ir neišmoka nė lito atlyginimo? Atsakymo toli ieškoti nereikia: toks stebuklingas fabrikas tiesiog panosėje, namie, darže arba miške. Toks fabrikas – tai augalas.

Kad jis pradėtų dirbti, nereikia nuspausti nė vieno mygtuko: maža sėkliukė, iš kurios po kiek laiko išaugs gėlė, krūmas ar medis, greitai vystosi ir pasiruošia ateičiai pati. Pirmiausia iš jos prasikala šaknelė ir įsikabina į žemę, iš kurios nuo šio laiko siurbs visus reikalingus elementus. Bet žemė turi būti ne bet kokia. Kiekvienas augalas pareiškia specifinius reikalavimus. Vieni mėgsta sausą dirvą, kiti – drėgną, vieni labiausiai mėgsta saulės atokaitą, kiti – pavėsį. Lygiai kaip mes renkamės pagal galimybes namą, kuriame norime gyventi, arba suolą mokykloje, taip ir augalai renkasi augimo vietą. Vos tik sėkliukė tinkamai įsikuria, tuoj pradeda leisti šakneles vis gilyn ir gilyn, kol pagaliau ryžtasi iškišti iš žemės stiebelį su lapeliais. Nuo šio momento fabrikas gali veikti visu pajėgumu. Vanduo ir kitos maisto medžiagos, šaknelių išsiurbtos iš dirvos, virsta sultimis, kurios plonytėmis gyslelėmis teka į stiebelį ir lapus. Lapams skirta svarbiausia užduotis. Valandėlę stabtelkime prie jų, nes būtent jie yra svarbiausias fabriko cechas. Jie kaupia iš oro saulės šilumą, bet visų pirma, sugeria anglies dioksidą, kuris reikalingas augalo kvėpavimui. Sultys, praturtintos ang-

lies dioksidu, duoda augalui cukraus ir krakmolo, be kurių jis neišsiverčia. Antraip iš ko gi susidarytų pumpurai, žiedai ir vaisiai? Mūsų valgomi obuoliai ir į vazas skinamos rožės iš tikrųjų taip ir atsiranda iš trupučio saulės, trupučio oro ir trupučio vandens, be jokių nuostolių paverstų gražiu žiedu ar viliojančiu vaisiumi. Ką esame sakę apie obuolius ir rožes, suprantama, tinka ir kitiems vaisiams ir gėlėms. Įdomu pastebėti, kad augalai kaip ir žmonės kiekvienas turi kitokį charakterį. Kai kurie sunaudoja viską, ką pagamina, nepalikdami nieko: tai vienamečiai augalai, taigi tie, kuriems lemta žiemą sunykti ir nesirūpinti ateitimi. Įžvalgesni yra kiti augalų pasaulio atstovai, kurie sukaupia užtektinai rezervų, kad galėtų ištverti nepalankius metų laikus ir pavasarį vėl pakilti naujam gyvenimui. Pabaigoje dar paskutinė pastaba apie šį žaliąjį fabriką: vyksta tokia intensyvi gamyba – ir jokio triukšmo! Tikras stebuklas, ar ne?

TOKIE MIELI GYVŪNĖLIAI!

Pasiimkite gerą lupą ir pasižiūrėkite į žydinčią lysvę: tie smulkučiai rudi arba žalsvi gyvūnėliai, nerūpestingai vaikščiojantys ant lapų, pumpurų ir žiedų, yra amarai. Ant savo mėgiamų augalų amarai įsikuria kaip namie. Dėl maisto bėdos neturi: čiulpia augalų sultis, kartu įtrėkšdami toksinių medžiagų, kurios sukelia ligas, gręžia smulkias skylutes, o ten paskui įsiveisia pelėsiai, žodžiu tariant, augalams, kurie juos svetingai priglaudžia ir peni, visokeriopai kenkia, šitaip labai negražiai atsimokėdami.

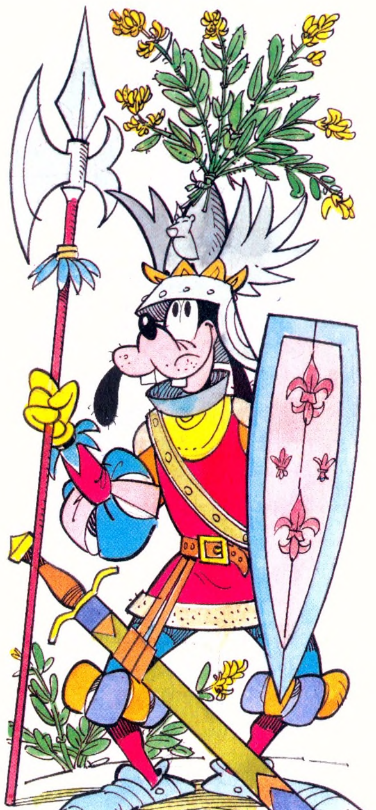
Kai sultys jau baigiasi, šitie nekviesti įnamiai persikrausto ant kito augalo, pernešdami ten visas ligas, o kartais po dviejų ar trijų mėnesių vėl sugrįžta ant anksčiau palikto augalo, kuris per tą laiką jau įstengė šiaip taip atsigauti. Štai kokie tie mieli gyvūnėliai!

Stebėdami amarus, dažnai galite pamatyti ir skruzdėles. Ar

ir jos jau perėjo prie vegetariško maisto? Kur tau! Nors jų artima kaimynystė su amarais remiasi tuo pačiu pagrindu... noru pasmaližiauti. Mat amarai išskiria cukringą medžiagą, vadinamąją „medaus rasą", kurią skruzdės nepaprastai mėgsta, taip pat ją renka tokiu būdu, kuris primena karvių melžimą (todėl amarai ir vadinami „skruzdėlių karvutėmis"). Laimė, kad ir amarai turi gamtoje priešų, pikčiausias jų – boružė septyntaškė, tikras tų žiaurių ir egoistiškų parazitų siaubas. Boružės sunaikina ištisas kaimenes amarų.

UŽSIKIŠO PUOKŠTĘ UŽ SKRYBĖLĖS... IR ĮĖJO Į ISTORIJĄ

Liudvikas IX Šventasis, XII a. Prancūzijos karalius, neapsakomai mėgo augalus: teismams pirmininkaudavo didžiulio ąžuolo paunksmėje ir įsteigė Prožirnio ordiną, kuriuo apdovanodavo ypač pasižymėjusius labdaringais darbais. Tą gėlę karalius pasirinko neatsitiktinai: juk prožirnis yra krūmas, augantis nesvetingiausiose vietose, bet aplipęs gražiais geltonais žiedeliais. Tikras stebuklas, kaip ir meilės stebuklas. Prožirnis įėjo į istoriją ir Anglijos Plantagenetų dinastijos dėka. Tos dinastijos pradininkas buvo Žofrua de Anžu, grafas, kuris vieną kartą mūšyje prarado jo šalmą puošusį sultoną, bet tučtuojau ten užsikišo žydinčio prožirnio (prancūziškai *genet*) šakelę. Mūšyje nugalėjo, o prožirnis, jam atnešęs laimę, liko ant jo šalmo ir davė vardą jo palikuonims.

ŪSUOTAS DĖDĖ

Ar jums patinka ūsuotas dėdė gretimame puslapyje? Jei taip, jį pasidaryti visai nesunku, pagaliau tai smagi pramoga. Ar norite išbandyti?

Tam reikia:

- dėžutės vandeninių arba temperos dažų
- dviejų truputį skirtingų dydžių vazonėlių (dėl patogumo mažesnįjį vadinsime vazonėliu A, o didesnįjį – vazonėliu B)
- dviejų dubenėlių po vazonėliais; vienas turi būti truputį platesnis už vazonėlio A dugną, o kitas – truputį platesnis už vazonėlio B viršutinę briauną
- užtektinai žemės, trupučio skaldos ir saujos smėlio
- pipirnės sėklų (jeigu jų laiku neprisirinkote patys arba jas jau sunaudojote, jų gausite visose sėklų parduotuvėse).

Darbo eiga:

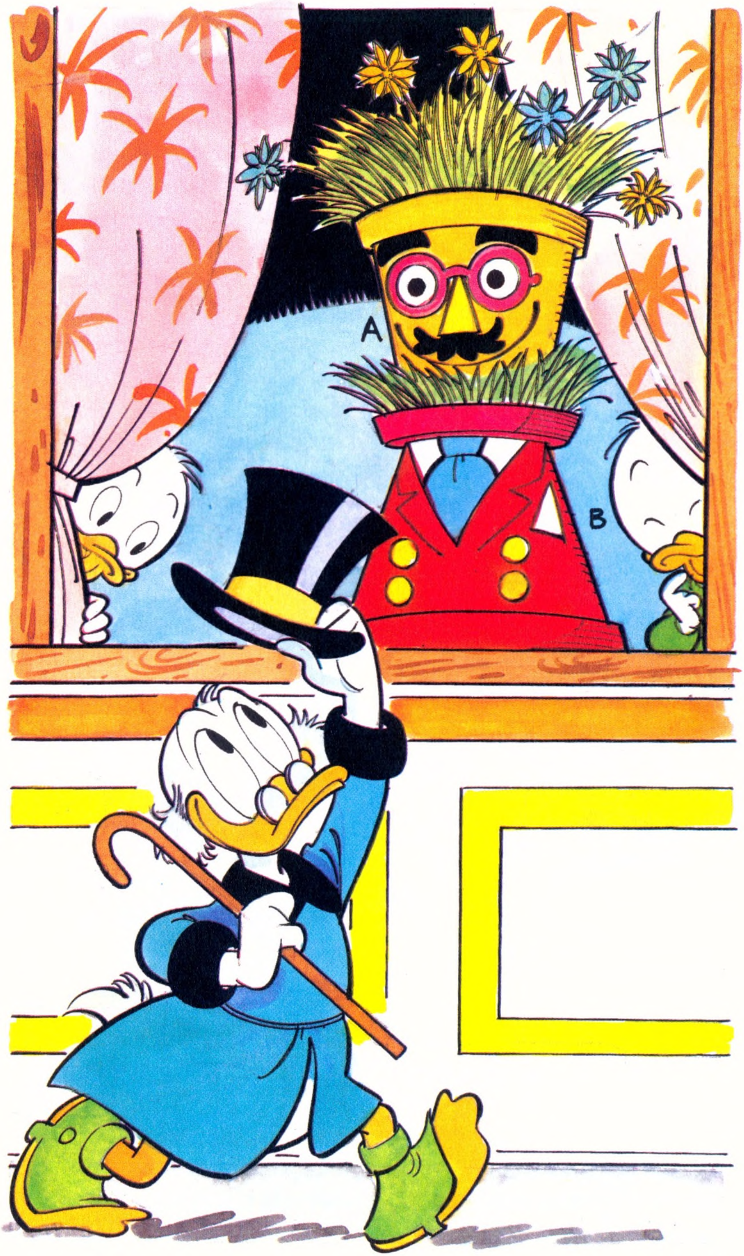
1. Ant vazonėlio A nupieškite ir nuspalvinkite dėdės veidą, stenkitės, kad jis atrodytų kuo patrauklesnis. Ant dugnu aukštyn apversto vazonėlio B nupieškite marškinių apykaklę ir kaklaryšį (spalvos turi būti ryškios, bet atsižvelkite į šiuolaikinę madą).

2. Ant vazonėlio A dugno paberkite truputį skaldos, ant jos įžerkite saują smėlio ir tada ligi viršaus pripilkite žemės. Gerai suslėkite ir saikingai palaistykite.

3. Sudėkite vazonėlius ir dubenėlius taip, kaip matote paveikslėlyje. Į dubenį po vazonėliu A įberkite truputį žemės ir ją sudrėkinkite. Šios žemės (iš jos išaugs dėdės barzda) paskui laistyti nereikia, jai užteks drėgmės iš vandens, kuris prasisunks iš vazonėlio A.

4. Į vazonėlį A ir dubenėlį po juo pasėkite pipirnes.

Pipirnė jau po kelių dienų sudygs. Kai ji užaugs pakankamai aukšta, galite dėdės plaukus ir barzdą pagal savo skonį suformuoti žirklėmis. Žiūrėkite, kad jūsų kūrinys nuolatos turėtų užtektinai drėgmės, ir galite griebtis žirklių. Dėdė keisis tiesiog jūsų akyse. Jei norite, galite į jūsų simpatiško draugo plaukus įsėti šen bei ten gėlyčių. Tačiau kad nebūtų skriaudos jūsų skrandžiui, galite iš nukirptų „plaukų" susitaisyti salotas: pipirnė, pagardinta druska, pipirais, aliejumi ir citrina, yra tikras skanumynas!

A
B

DIDELĖ KNYGA APIE MEDŽIUS

Jeigu esate jaunieji švilpikai... iš miesto, tai jums medžiai gali atrodyti visi vienodi. Toli neieškodami, galite įsitikinti, kad jų yra aibė rūšių ir kiekviena visiškai kitokia. Kiekvienas medis turi savo ypatybių. Iš nesuskaičiuojamos jų daugybės jums pateiksime keletą įprasčiausių. Perskaitę galėsite ramiai varžytis ir su jaunaisiais švilpikais... dėl didesnių retenybių.

Skroblas

Nedidelis kreivašakis simpatiškas medis, ant kurio ir žiemą tvirtai laikosi sudžiūvę lapai. Jis pasižymi ištvermingumu. Jį galima apkarpyti įvairiausiomis, fantastiškiausiomis formomis, jis tatai atlaiko ir ištveria beveik viską.

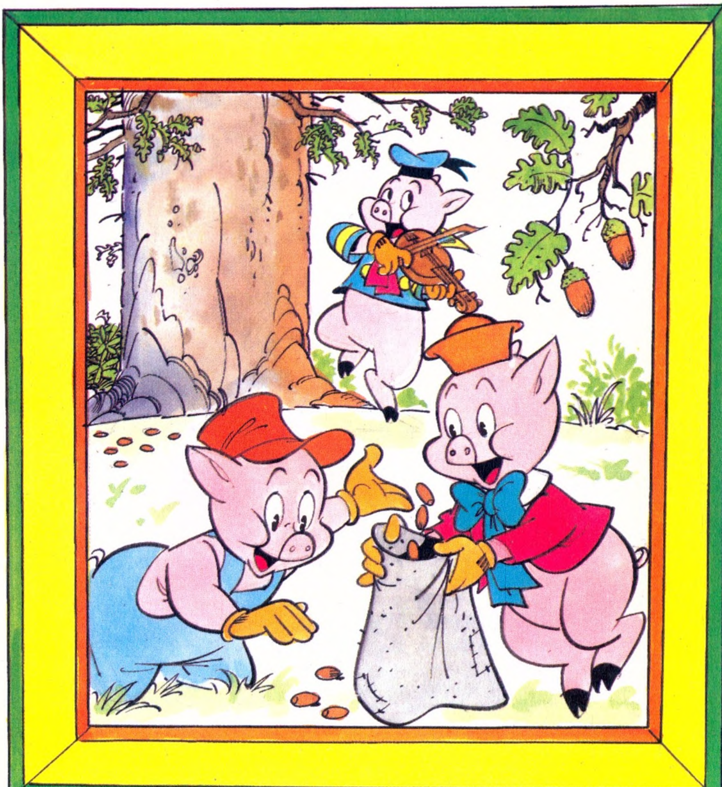
Dėl šio sugebėjimo pasiduoti sodininkų fantazijai, jis nusipelnė žymią vietą gražiausiuose Europos parkuose, kur ir senovėje, ir dabar sudaro įvairiausiai suformuotas gyvatvores. Lotyniškas skroblo pavadinimas (*carpinus*) kilęs iš keltų žodžio *karr*, tai reiškia medį ir kelmą, žymintį žvėries galvą. Taigi medis ant žvėries galvos?

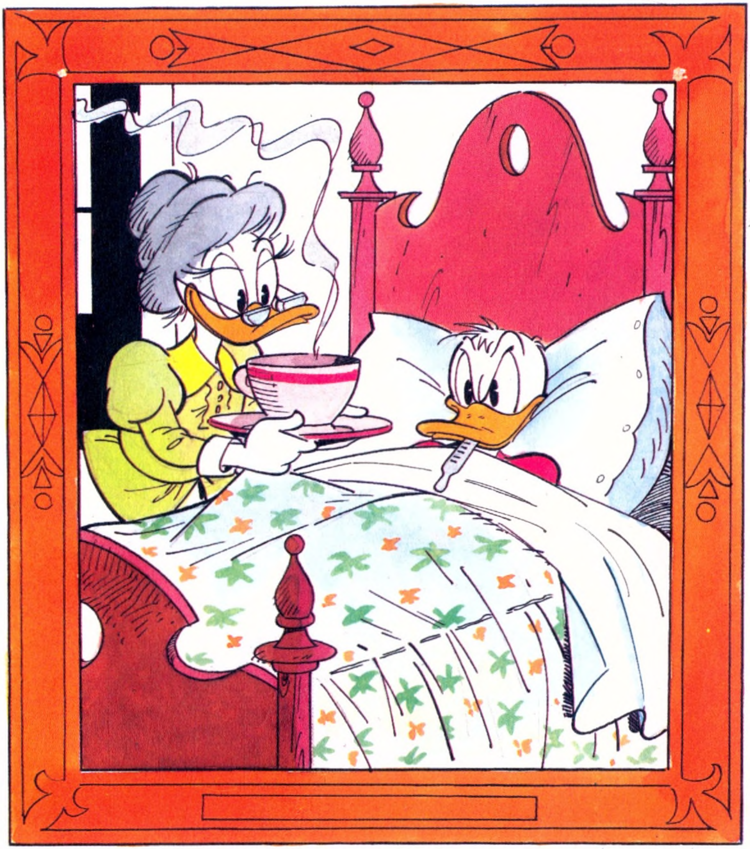
Iš tikrųjų taip, nes iš skroblo būdavo dirbamas jungas, kurį žmonės dėdavo jaučiams ant sprando, kad juos galėtų pakinkyti į vežimą ar žagrę. O gal ir dėl to, kad skroblo riešutėlis truputį panašus į ausytą žvėries galvą.

Ąžuolas

Pasaulyje priskaičiuojama trys šimtai skirtingų ąžuolų rūšių. Žinoma, ne visi jie auga pas mus. Tačiau čionykščių ąžuolų paunksnėje galėjo ilsėtis, sakysim, kunigaikštis Gediminas arba Vincas Kudirka. Šis didingas medis gyvena iki tūkstančio metų. Jo gilėmis smaguriauja šernai, o ypač sunkiais laikais jas vartojo maistui ir žmonės: iš skrudintų gilių šeimininkės sugeba pagaminti kavos surogatą, kurį galima patiekti pusryčiams, jei po ranka nėra nieko geresnio. Standus ąžuolo lapas yra jėgos, galybės ir ilgaamžiškumo simbolis, todėl jis dažnai sutinkamas bajorų herbuose ir karinėse uniformose. Iš ąžuolo medienos taip pat dirbamos geriausios statinės.

Uosis

Kadangi dabar į madą grįžta gydomosios žolelės, galimas daiktas, netrukus, užuot ėję į vaistinę, patrauksime prie uosio. Žinoma, tai tik pokštas, bet jame yra ir lašelis tiesos. Šis nuostabus medis, prisitaikantis prie bet kokios dirvos (todėl dažnai auga ir miestuose), savo veiksmingais produktais yra tarsi kokia vaistinė.

Karščiuojate? Uosio žievės nuoviras numuš karštį. Netekote apetito? Tas pats nuoviras, kuris numušė karštį, pavers jus alkanu kaip vilkas. Kenčiate nepakeliamą troškulį? Nebijokite, atšaldytas uosio lapų gėrimas jums jį numalšins geriau negu kas kitas. O jei užkietėjo viduriai, neužmirškite kasdien išgerti stiklinaitės uosio sulos... tik atsargiai, nepadauginkite!

Bukas

Jeigu jums kas pasakytų: kas iš tų buko riešutėlių. Tai žinokite, kad iš tų buko vaisių iki šių dienų spaudžiamas aliejus, naudojamas muilo gamybai.

Bukas – ištvermingas augalas, išgyvenąs iki trijų šimtų metų... jei iki to laiko žmonės jo nenukirs ir nepadarys iš medienos lenktų baldų, įvairių įnagių ir rimbų rankenų, nes dėl savo elastingumo, lankstumo jis tam labai tinka. Tačiau jums, jauniesiems švilpikams, būtų daug mieliau, kad jo niekas nenukirstų ir kad jis toliau augtų, ar ne taip?

Dygialapis bugienis

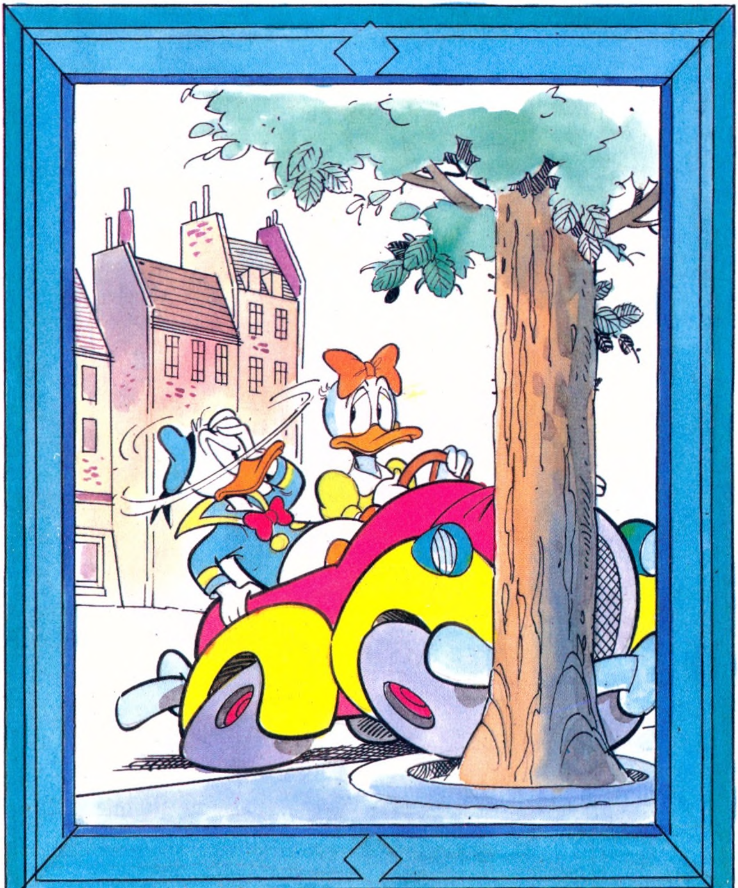
Dygialapis bugienis po eglės ir amalo yra mėgstamiausia kalėdinė dekoracija Anglijoje. Dėl savo ryškiai raudonų uogų, kuriomis puikuojasi kaip tik žiemą, nusipelnė ryškią vietą tarp augalų, susijusių su gražiausiu metų laiku. Jis vadinamas „dygialapiu", ir šio pavadinimo taiklumu įsitikinsime, kai privilioti jos spindinčių spalvų pamėginsime nusilaužti šakelę. Dygialapis bugienis moka gintis. Lapai, ypač pažemio šakelių, yra labai dygūs.

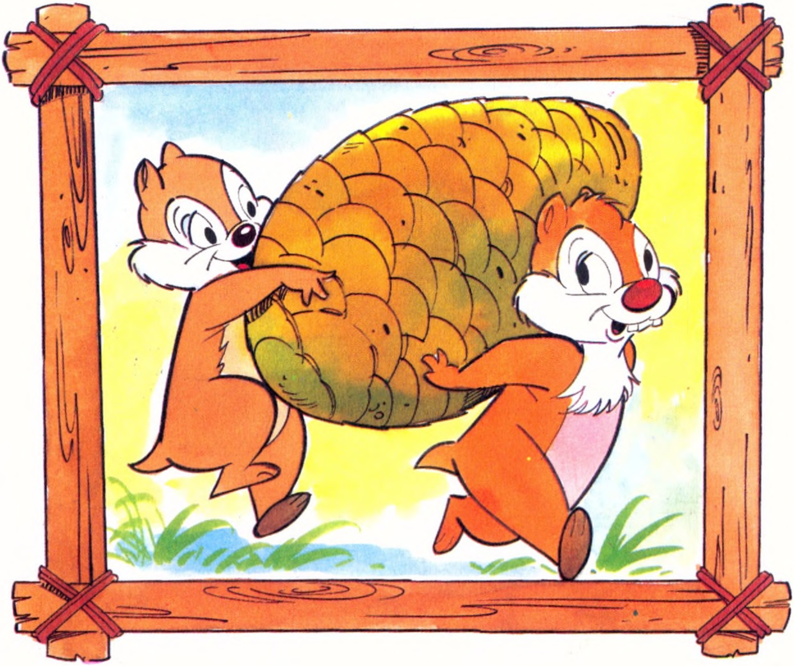
Dygialapis bugienis – vienas seniausių žemės augalų: jis kerojo čia jau prieš šimtą dvidešimt penkis milijonus metų, ir jo dygliai galėjo badyti priešistorinius gyvūnus.

Amalas

Jei turite draugą, kuris sugeba išsisukti iš bet kokios situacijos ir su viskuo susidoroja, ramiausiai jį galite palyginti su amalu – augalu, kuris nieko nepaiso ir nesunkiai išgyvena bet kokioje terpėje, net ir vargingiausioje, užterščiausioje. Deja, ir spartietiškas amalas turi du negailestingus priešus: smulkų vabaliuką, kuris nugraužia jo lapus ir neduoda jam kvėpuoti, ir grybą, nors ir mikroskopišką, bet tokį pražūtingą, kad sugeba sunaikinti amalynus plačiausiose apylinkėse.

Pušis

Pušų yra daug rūšių, joms priklauso įvairiausių atmainų. Tikrai ne vien pamėgtoji „kalėdinė pušaitė“. Įžymiausia, be abejo, yra Europos pietuose auganti pinija. Ją žmonės vertina dėl gaivinančio pavėsio, kurį teikia plačiai išsišakojusi laja, ir dėl sėklų kankorėžiuose. Tai vadinamieji pinijos riešutėliai, voverių skanėstas, kuriuos jos gliaudytų nuo ryto iki vakaro. Bet patinka jie ne tik voverėms: tikriausiai kada nors jų ragavote ir jūs.

Pinija tiekia ne vien riešutėlius, medieną ir aromatinį bei eterinį aliejų, bet davė pradžią ir dviem garsiems pavadinimams: vynui *pinó*, taip pavadintam todėl, kad vynuogių kekės, iš kurių spaudžiamas tas vynas, savo forma primena pinijos kankorėžį, ir Pinokiui, gerai pažįstamam medinukui, kurį meistras Džepetas išdrožė iš pinijos kamieno. Po daugybės įstabiausių nuotykių Žydraplaukė fėja pavertė jį tikru gyvu berniuku.

Eglė

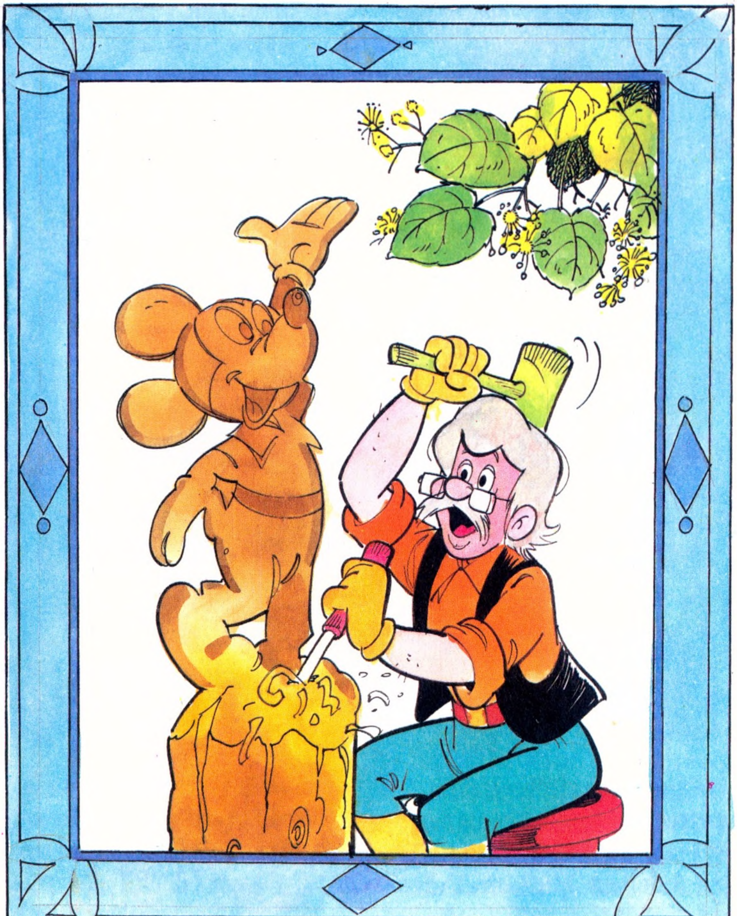
Jų yra daug rūšių, mėgsta ir šlaitus, taigi kalnus, kur taip pat jų gausiau auga. Eglė yra garbėtroška ir užsikariavo garbingiausią vietą, kokią tik gali užimti medis: ji tapo mėgstamiausiu kalėdiniu augalu. Tačiau po švenčių nederėtų jos išmesti į šiukšlyną.

Pastaruoju metu atsiranda ir vazoninių kalėdinių medelių; nuėmus papuošalus, juos galima pastatyti balkone arba darželyje iki kitų švenčių. Parduodamos ir dirbtinės eglutės. Jos padeda tausoti gamtą, bet, deja, nekvepia spygliais. Tačiau eglutę reikia būtinai pirkti, o ne patiems mėginti išsikirsti miške. Gamta to nenusipelnė, be to, gali tekti sumokėti didelę baudą!

Liepa

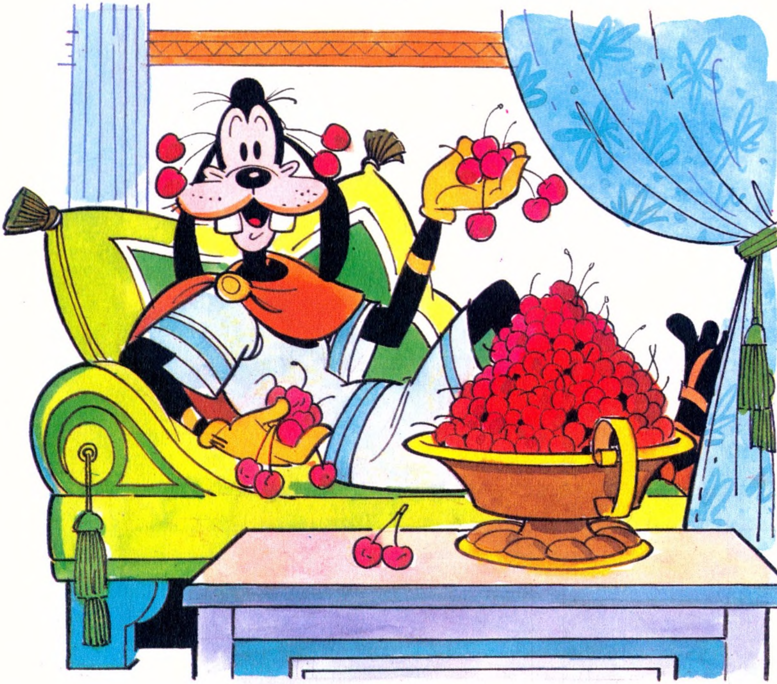
Negalite užmigti? Liepžiedžių arbatos puodelis atneš jums ramų miegą visą naktį. Tai vaistas, vartojamas jau šimtmečius, ir veikia kiekvieną... išskyrus bites, kurios aplankiusios liepos žiedą ne tik neužmiega, bet dar parneša daug puikaus medaus.

Liepą mėgsta ne tik bitės ir nemigos kamuojami žmonės, bet dėl minkštos medienos ją vertina ir drožėjai. Bet labai prašau: neraižykite liepos žievėje širdelių. Liepa gležnas medis, tad ir maži sužalojimai gali ją pražudyti.

TEGYVUOJA LUKULAS!

Turtuolis Lukulas, konsulas ir karvedys, antikinėje Romoje labai gerbiamas vyras, turėjo vieną silpnybę: buvo nepaprastas smaližius. Tad žygiuose jam rūpėjo ne tik mūšiai, bet ir virtuvės receptai, vietiniai specifiniai patiekalai ir vynai. Pavyzdžiui, 73 metais prieš Kristų jis ne tik sumušė Mažosios Azijos Ponto valstybės karaliaus Mitridato kariuomenę, bet ir surado Juodosios jūros Kerasos uoste medį su mažais, bet ypač skaniais vaisiais. Smaguris karvedys įsakė nugabenti kelis tokius medelius į Romą, ten juos pasodinti jo nuostabiame sode ir gerai prižiūrėti. Šitaip į Europą pateko maži raudoni vaisiai, senovės romėnų pavadinti pagal jų gimtąjį miestą *cerassus*, tai yra trešnė, kurios

pirminis lotyniškas pavadinimas įvairiomis formomis perėjo ir į dabartines kalbas. Iš trešnių taip pat gaunamas saldus likeris (mažą lašelį galite paragauti ir jūs).

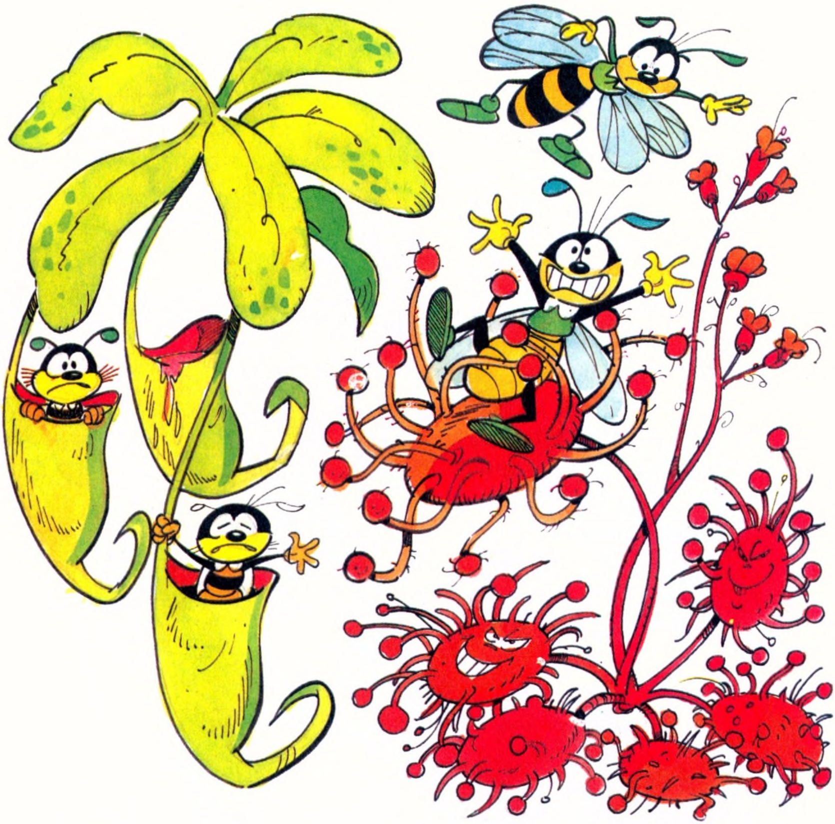
TAI BENT... PUOKŠTĖ!

Jei panorėsite įteikti mylimam žmogui gėlę, neprašykite gėlių parduotuvėje raflezijos iš Sumatros salos. Pirma, vargu ar gėlininkas ją turės, o antra – jums būtų keblu ją įteikti: gali būti, kad ji nepralįs pro sveikinamojo duris.

Ši gėlė, 1819 metais atrasta Malajos džiunglėse, pirmą ją pamačiusį europietį serą Tomą Stemfordą Rafesą tiesiog apstulbino. Jau seniai sklido šnekos apie milžinišką pamėklišką gėlę, tačiau mokslininkai nelabai tuo tikėjo. O kai seras Raflesas staiga išvydo gėlės žiedą maždaug devyniasdešimties centimetrų skersmens ir sveriantį apie penkis kilogramus, jau turėjo patikėti jos egzistavimu.

Didžiausia pasaulio gėlė iš tikrųjų nėra gėlytė, tinkanti įsikišti į atlapą ar plaukus. Tarp kitko dar ir dėl to, kad jos kvapas kaip pašvinkusios mėsos.

DARŽOVIŲ? NE, AČIŪ, GERIAU MĖSOS!

Ką jūs sakytumėte išgirdę apie... vegetarišką augalą? Veikiausiai jį palaikytumėte kanibalu. O ką pasakytumėte išgirdę, atvirkščiai, apie mėsėdį augalą? Turbūt nepatikėtumėte. Neįtikėtina, tačiau tokių augalų pasaulyje iš tikrųjų yra. Kai kurie jų atrodo visai nekaltai, tačiau užuot siurbę maistą iš žemės, ryja gyvūnus. Pavyzdžiui, mažytė saulašarė, vos poros centimetrų aukščio augalėlis su apskritais, truputį išgaubtais lapais, kurių viršutiniai pakraščiai apaugę ilgais raudonais plaukeliais ir nuberti tarsi rasos lašiukais. Atskrenda musė ir godžiai puola ant lapo sulčių, kurios jai atrodo skanios. Tačiau kaip tik čia ir slypi spąstai: sultys anaiptol nėra skanios, bet užtat tokios lipnios, kad

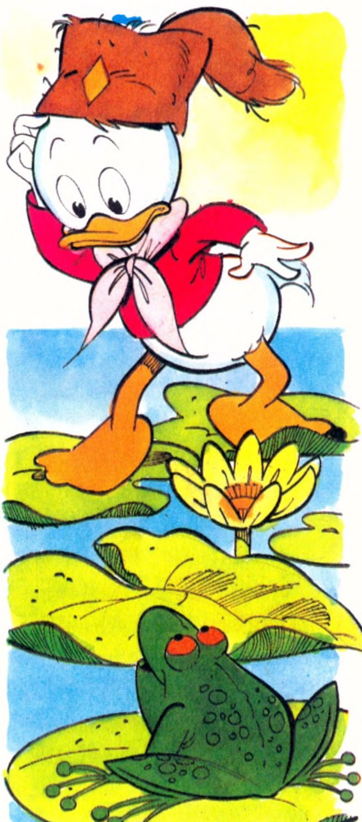
vargšė musė įklimpsta, o plaukeliai ir lapas ją apglėbia. Po dienos kitos lapas vėl atsiskleidžia, bet vabzdžio, kurį suvirškino galingos saulašarės liaukos, jau nėra nė kvapo. Dar laimė, pasakysite, kad tokios pabaisos pasitaiko tiktai kur nors tropikų džiunglėse. Anaiptol! Saulašarė yra plačiai paplitęs augalas Europos ir Šiaurės Amerikos durpingose pelkėse. Beje, mėsėdę saulašarę augina žmonės Ispanijoje, Portugalijoje ir Maroke netgi namuose, kad naikintų muses, uodus ir kitus smulkius vabzdžius. Augalas gaudo paprastu, bet efektyviu būdu. Jos ilgi lapai, styrantys aukštyn kaip čiuptuvai, išskiria sultis, kurios vilioja vabzdžius, bet šie vos nutūpę prilimpa... ir saulašarė tik apsilaižo. Kiekviename lape esančios liaukos darbą užbaigia.

O Afrikoje ir Azijoje yra paplitę ąsotinių šeimos augalai, kurie savo aukas prieš suėsdami paskandina. Jų lapai baigiasi ąsočio ar pypkės pavidalo keturių arba net trisdešimties centimetrų gylio taure, kurios trečdalis visada pripildytas maloniai kvepiančių saldžių sulčių. Smaližė musė įpuola į taurę, nuskęsta ir netrukus po to jos vardas atsiranda nepasotinamo augalo valgiaraštyje...

DUBURYS IR VANDENS LELIJOS

Sakykime, kad vandens lelijos kas mėnesį padidina savo lapų paviršių. Jei per šešis mėnesius lapai užkloja pusę duburio, tai per kiek laiko užklos visą duburį?

Atsakymą į šį klausimą rasite 152 psl.

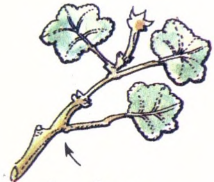
AUGALŲ... FOTOKOPIJOS

Jei kas jums tvirtintų, kad iš jūsų plaukų arba nagų nuokirpų, jas vien laistant, galima gauti identišką jūsų antrininką, tikriausiai atkirstumėte, kad tai neįmanoma. Ir būtumėte visiškai teisus. Bet jei būtų kalbama apie augalus, atsakymas turėtų skambėti kitaip. Užtenka laistyti lapą, stiebą, šaknį, ir sulauksite augalo, identiško su… „donoru“. Šitoks dauginimo būdas vadinamas dauginimu auginiais. Čia pateikiame du bandymus, kuriuos galite atlikti patys. Tai ne taip jau sunku, ar nenorėtumėte pabandyti?

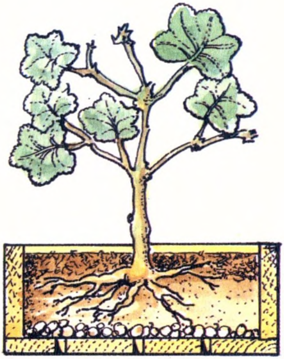
Ananasas

Kai valgysite ananasą (žinoma, nepersenusį), neišmeskite jo viršutinės dalies, tos su lapais. Dvi tris dienas leiskite jai padžiūti, paskui pasodinkite į vazoną taip, kad iš žemių kyšotų tik lapai.

Žemę gerai suslėkite ir palaistykite. Po kiek laiko nuopjova išleis šakneles ir turėsite namie auginamą ananasą. Tačiau vaisiaus nesitikėkite: jam išauginti reikia daug daugiau dirvožemio ir svarbiausia – tropikų saulės!

Auginys

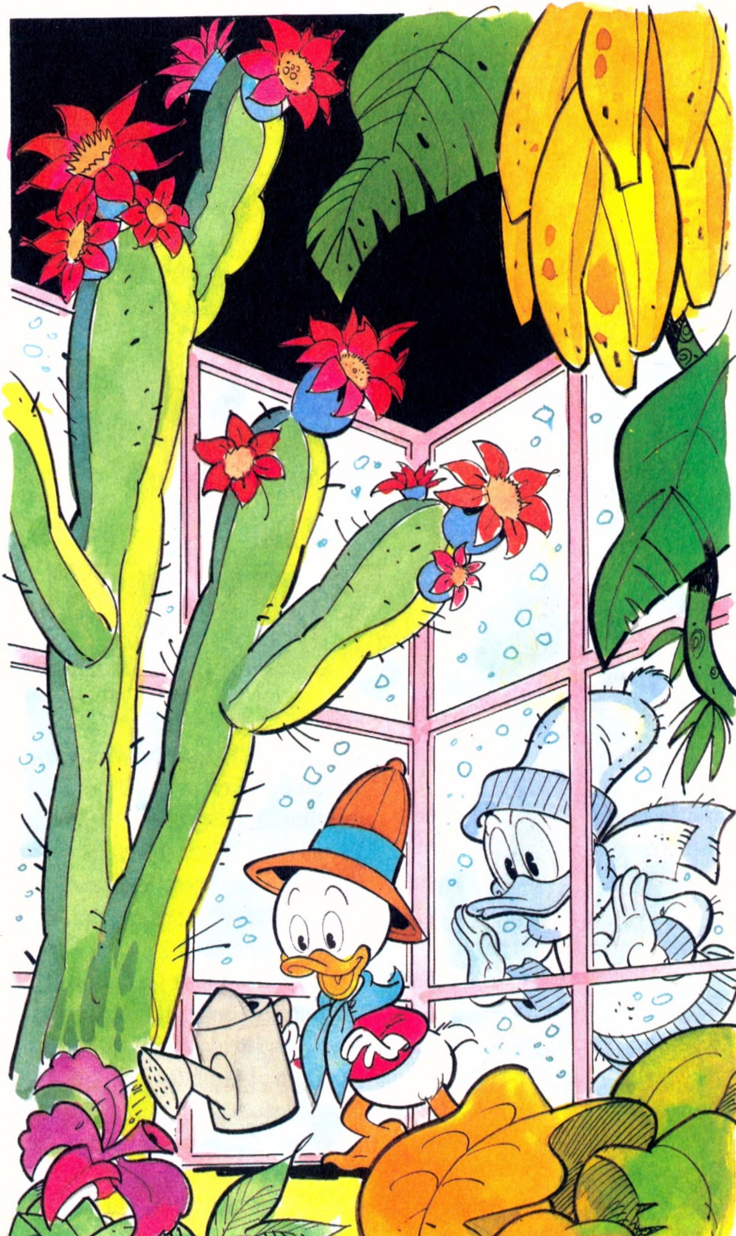

Pelargonija

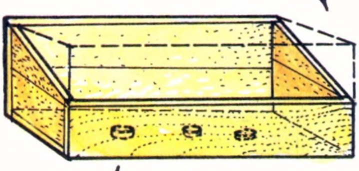
Ar pažįstate ką nors, kas augina pelargonijas, vieną labiausiai paplitusių augalų darželiuose ir balkonuose? Tad pirmiausia paprašykite jo leidimo, paskui paimkite aštrų peilį arba dideles žirkles ir nupjaukite vieną ūglį. Palikite jo tik du ar tris lapus, pasodinkite į vazoną su žemėmis ir reguliariai laistykite. Per tris ar keturias savaites ūglis „įsitvirtins“, tai reiškia – išleis šaknis ir duos pradžią naujam augalui, kuris gali ir pražysti.

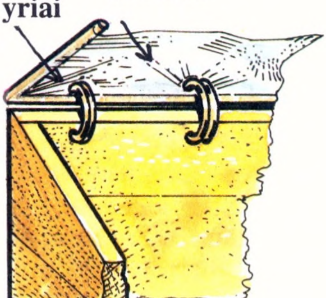
Tinkamiausias sodinimo laikas yra liepos mėnuo; sodinį reikia rūpestingai prižiūrėti, kad jis per žiemą būtų šviesioje, bet neperkaitintoje patalpoje, ir tarpais saikingai laistomas. Šitaip be didelių išlaidų galite artimiausią ir kitas vasaras turėti gražiai žydintį balkoną.

KOKIA NAUDA IŠ DAIGYNO?

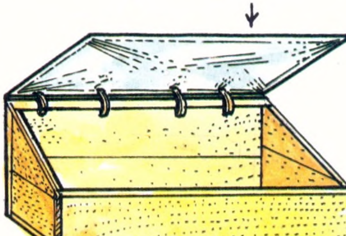
Kad sėkla sudygtų, jai reikia pakankamai drėgmės (bet ne per daug) ir šilumos (bet ne per didelės). Tai gal pabandyti tatai pavesti vėjui ir lietui? Na, užteks juokų, nors kaip jaunieji švilpikai, jūs ir labai sumanūs, bet valdyti gamtos gaivalus neturite galios. Vis dėlto yra priemonių be kerėjimų ir burtų: tereikia padaryti mažą dėžutę (miniatiūrinį daigyną) ir, žiemą ją pernešę į namus, auginkite sau sveiki gėles, tegu lauke šaltis spigina. Galite pasirinkti vieną iš trijų skirtingų technikos pavyzdžių.

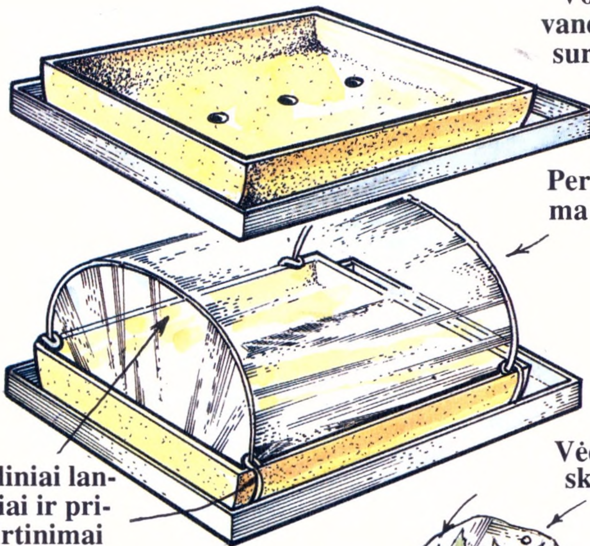

1. Tiems, kurie sumaniausi

- Paimkite medinę dėžę be dangčio, kokių šešiasdešimties septyniasdešimties centimetrų ilgio ir trisdešimties ar keturiasdešimties centimetrų aukščio ir įkypai ją nupjaukite, kaip parodyta piešinyje.
- Išgręžkite dėžės dugne dvi ar tris skyles, kad per jas galėtų laisvai išbėgti vandens perteklius.
- Ištepkite dėžę iš vidaus ir iš lauko kokia nors vandens nepraleidžiančia mase.
- Kaip dangtį panaudokite tvirtos vielos rėmą, pritaikytą dėžutės matmenims, ir ant jo gerai ištempkite ir pritvirtinkite plėvelę.
- Dangčio vyriai turi būti audekliniai arba odiniai.

2. Tiems, kurie mažiau sumanūs

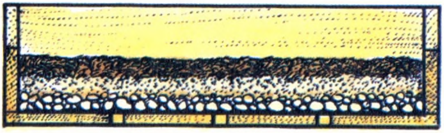
- Paimkite akytos medžiagos vonelę ne ilgesnę kaip penkiasdešimt centimetrų ir įstatykite ją į kitą, žemesnę, vonelę, kuri surinks prasisunkiantį vandenį.

- Uždenkite vonelę permatoma plėvele, šį kartą ištempta ant dviejų tvirtos vielos lankelių, sulenktų taip, kad tiksliai atitiktų vonelės matmenis.

- Vielomis pritvirtinkite dangtį, kad pučiant smarkiam vėjui nenulėktų ar neatsidengtų.

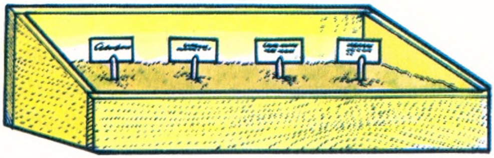
3. Tiems, kurie nenori... sakysim, gaišti laiko

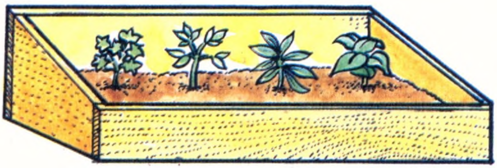
- Uždenkite vazoną permatomu plastmasiniu maišeliu su iškirptomis keliomis skylutėmis vėdinimui. Tai neišvaizdus įtaisas, bet savo paskirtį atliks ir nereikalauja jokių pastangų.

← Žemė su durpėmis
← Smėlio sluoksnis
← Skaldos sluoksnis

Lentelės su gėlių pavadinimais →

Persodinti jauni daigai

Kai jau pasirinkote kurį nors mūsų pasiūlytą pavyzdį, tolesnis darbas ir priežiūra bus vienoda.

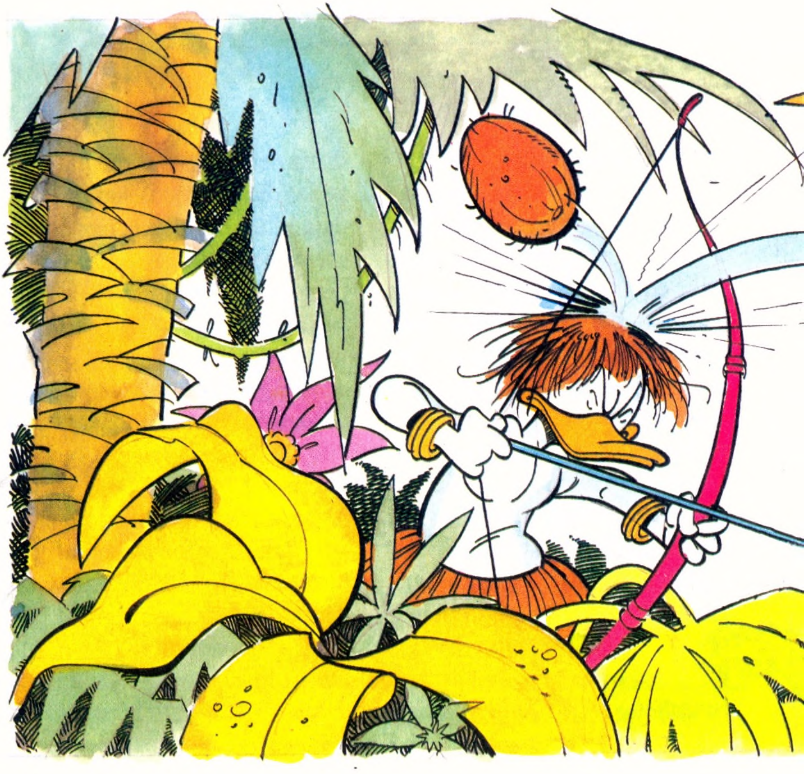
- Ant dugno paberkite dviejų trijų centimetrų storio skaldos sluoksnį, o ant jo truputį smėlio. Paskui ant viršaus supilkite sluoksnį žemių, sumaišytų su durpėmis.
- Sėklas išdėliokite lygiomis eilutėmis paviršiuje per du tris centimetrus viena nuo kitos. Ant standžių kortelių šratinuku parašykite gėlių pavadinimus ir korteles įsmeikite prie atitinkamų sėklų.
- Sėklas užberkite dviejų trijų centimetrų storio žemės sluoksniu ir reguliariai laistykite, kad dirva nuolatos būtų drėgna. Per kelias dienas sėklos sudygs. Kai daigeliai išaugs iki 4–6 centimetrų aukščio, pats laikas juos persodinti į didelį vazoną ar darželį.

Daigus susodinkite maždaug per dešimt centimetrų vienas nuo kito, kad galėtų laisvai augti ir vienas kito negožtų. Jei sėklas pasėjote vasario pabaigoje arba kovo pradžioje, tai persodinti galite balandžio mėnesį ir turėsite garantiją, kad apsirūpinote gėlėmis visai vasarai (vazonus galite padovanoti ir močiutei bei tetoms, tikrai suteikdami joms džiaugsmo).

NEBŪKITE NERVINGI...

Anglų keliautojas ir rašytojas Valteris Ralis 1617 metais nusprendė su grupele nešikų keliauti į neįžengiamas Šiaurės Amazonės džiungles. Ekspedicijos metu jį labiausiai sudomino, kad indėnų medžiotojų sužeisti žvėrys žūdavo net nuo menkiausios žaizdelės, kurią padarydavo iš lanko paleista strėlė. Jį lydėjęs vertėjas paklausė medžiotojų, kokia čia paslaptis, ir indėnai jam išaiškino, kad strėlių smaigaliai yra ištepti stebuklingos galios turinčia medžiaga.

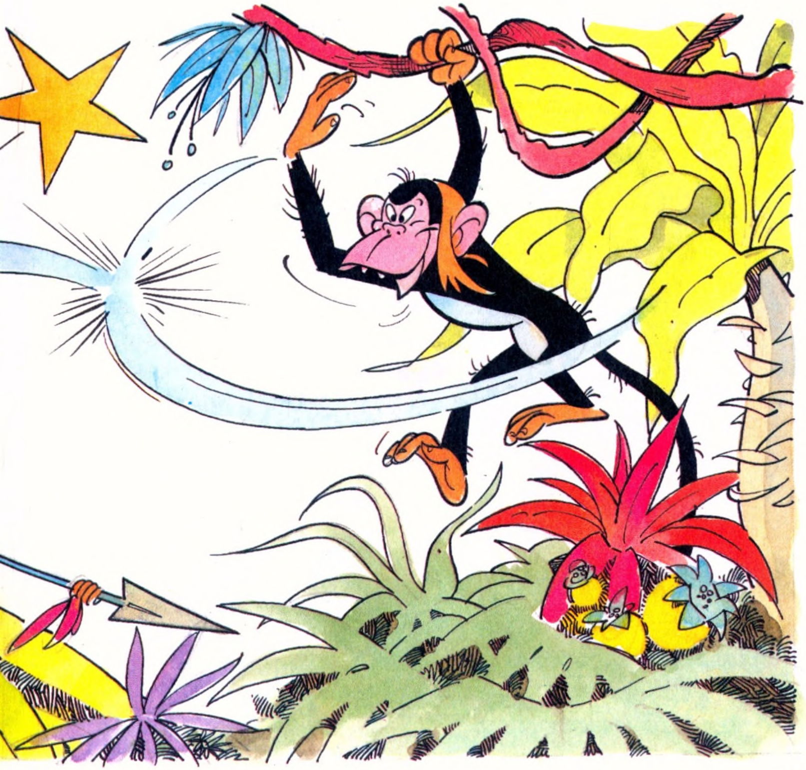
Valteris Ralis panoro tą nuostabų skystį, čiabuvių vadinamą „kurare", išbandyti pats. Įsidrėskė ir į žaizdelę įlašino truputį „kurarės". Gerai, kad tai buvo iš tikrųjų vos keli lašeliai, bet ir nuo

tos menkos dozės keliautojas krito be sąmonės ir dar ilgai kamavosi. Keliautojai kartais būna gana neatsargūs.

„Kurarė“ (tačiau tai žinome tik dabar) yra staigiai veikiantis nuodas. Čiabuvių kalboje jo vardas reiškia „skystis, užmušantis paukščius“, nors ilgainiui „kurarę“ ėmė vartoti ne tiek medžiotojai, kiek pigių detektyvinių romanų autoriai.

Kadaise indėnai „kurarę“ gamindavo maišydami lianų ir kitų džiunglių augalų sultis, ir jos gamybos procesą žinojo tiktai burtininkai. Dabar čia jokios paslapties nebėra ir „kurarę“ – dėl jos poveikio nervų sistemai – vartoja chirurgai. Tiksliai dozuojant, pacientas neužmušamas, tik nuraminami jo nervai prieš operaciją.

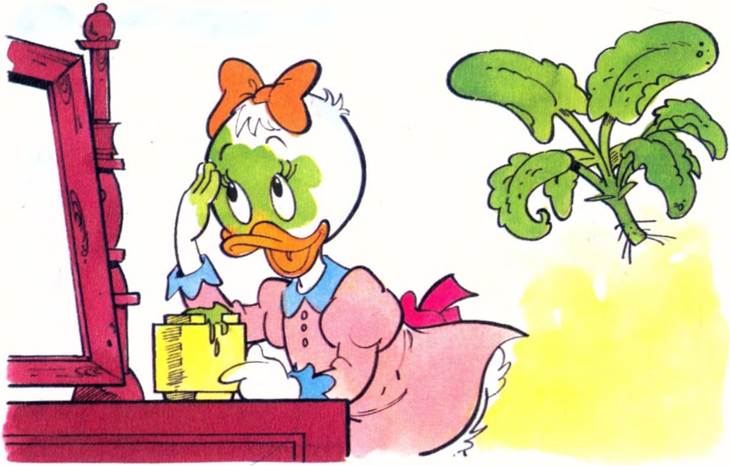

TŪKSTANTMETIS MEDIS

„Iš mano kamieno galima išskobti puikius luotus. Iš mano lapų gaminamas nuoviras nuo karščio. Iš krūvos mano vaisių daromas malonus gėrimas ir verdamas kvapus muilas. Dar prieš pusę šimtmečio turėjau garbę būti paskutine muzikų ir poetų buveine: po mirties jie būdavo palaidojami mano kamieno drevėje, nes buvo nusipelnę atgulti amžino poilsio kilniausio ir žmonėms didžiai naudingo medžio širdyje.

Tas medis, Afrikos medis, ir mano vardas reiškia „tūkstantmetis medis", nors galiu gyventi triskart ar keturiskart ilgiau. Tačiau nenuogąstaukite, kad neišduosiu, kas esu, ilgai jums laukti nereikės, jei dar neįspėjote, tai pasakysiu: vadinuosi... baobabas."

DARŽOVIŲ ČEMPIONAS

Špinatas yra negincijamas visų mūsų valgomų daržovių čempionas.

Ši daržovė, kurią taip mėgsta jūreivis Pepekas (tereikia atidaryti skardinę ir tuojau įgauna jėgų kaip supermenas), turi daug vitamino A, B ir C, geležies, kalcio, fosforo, magnio, kalio karbonato ir daugybę chlorofilo.

Gal jums špinatai ir nelabai patinka, bet juos vis tiek reikia valgyti. Paragaukite kada nors kiek kitaip patiektus: kai kurie žmonės netgi teigia, kad jie skanesni žali negu virti.

Jeigu jausite, kad jau baigiasi jėgos, rytą įsipilkite į pieną truputį špinatų sulčių, ir vėl būsite žvalus kaip žuvis. O paskui galėsite dėkoti arabų plėšikams, kurie šį stebuklą atnešė iš Mažosios Azijos į Europą.

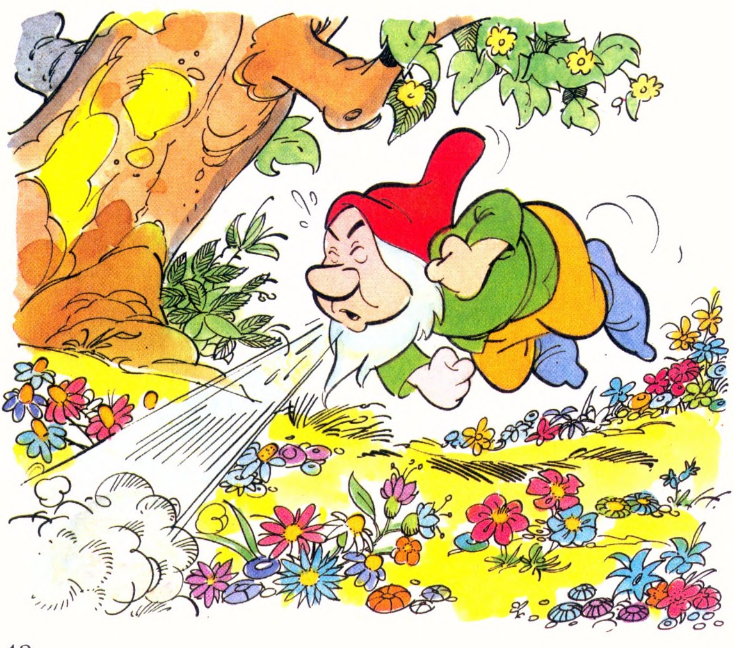
Bet tai dar ne viskas: ar norite sveikų dantų ir akinančios šypsenos? Išbandykite stebuklingos dantų pastos receptą: viena dalis špinatų sulčių, viena dalis morkų sulčių ir saujelė petražolių. Ji ne tik puikiai valo dantis, bet, atskiesta vaisių sultimis, bus labai geras gėrimas kiekvienam sportuojančiam. Pagaliau jaunosioms švilpikėms, kurios nori turėti gražią odą, patarčiau daryti taip, kaip karaliaus Liudviko XIV rūmų damos. Jos kasdien dėl grožio tepėsi odą špinatų sultimis. O jei šiuo receptu nelabai pasitikite, nenusigąskite: anų laikų kronikose nėra nė užuominos, kad minėtųjų damų veidai būtų pažaliavę!

Į SVEIKATYTĘ, JAUNIEJI ŠVILPIKAI!

Graži pavasario diena, oras tiesiog kvepia, o šilta saulutė vilioja pasivaikščioti.

Žingsniuojate sau gamtoje ir staiga nei iš šio, nei iš to nusičiaudite. Vieną, du, tris kartus! Neišsigąskite, tai ne gripas ir ne persišaldymas. Dėl jūsų čiaudėjimo kaltos žiedadulkės. Pasakysite, kad jokių gėlių neuostėte. Tai kaip čia dabar yra? Tačiau nebūtinai gėles reikia uostyti. Žiedadulkės, tie geltoni milteliai iš jų dulkinių, palietus pasilieka jums ant pirštų arba jas atneša vėjas. Kai kurie žmonės (tiksliau sakant, jų nosis ir plaučiai) nepakenčia žiedadulkių skverbimosi ir be paliovos čiaudi. Laimė, kad alergijos atvejai nėra tokie dažni, tad dauguma mūsų nė nepastebi, kad kasdien įkvepia tūkstančių žiedų dulkeles. Net ir tie, kurie serga šieno sloga. Apčii! Į sveikatytę!

Iš tiesų į sveikatytę, nes kai kurių žiedų dulkelės (tačiau sugeriamos ne per nosį, o per burną) suteikia žmogui energijos.

PAVOJINGA „ŽOLĖ“

Kai Kristupas Kolumbas 1492 metais išsikėlė Haityje, atrado be kitų dalykų (tarp jų – ir Ameriką), kad tenykščių indėnų gentis iš kažkokių pypkių rūko europiečiams nežinomą žolę, kurią vadina *tabaco*. Ispanai, tarsi patvirtindami seną patyrimą, kad žmogus greičiausiai perima tai, kas blogiausia, labai sparčiai įjunko į naują įprotį. Jų pateisinimui turime pasakyti, kad anuomet buvo tikima, jog tabakas yra ne tik naujovė, bet ir sveikatai naudinga priemonė, ypač veiksmingai gydanti galvos skausmą!

Už tabako įdiegimą Europoje turime būti „dėkingi“ Žanui Nikó, prancūzų diplomatui, kurio pavardė (gal kaip bausmė) iki šių dienų susieta su stipriausiu cigarečių nuodu nikotinu. Nikotinas ne tik kenkia nesąmoningų rūkalių sveikatai, bet užmuša daugelio rūšių augalų kenkėjus. Taigi bent šį nuopelną turėtume priskirti liūdnai pagarsėjusiam tabakui. Jo prasta šlovė žinoma ne tik šiais laikais: dar 1642 metais popiežius Urbonas VIII uždraudė rūkyti bažnyčiose, o Rusijos caras 1650 metais paskelbė tabaką visoje šalyje už įstatymo ribų. Ir šiandien rūkyti uždrausta daugelyje vietų, kur anksčiau buvo leidžiama. Dabar imamasi vis naujų priemonių apriboti rūkymą ir apsaugoti nerūkančiųjų sveikatą.

KOKIOS DUONOS PAGEIDAUTUMĖTE?

Jei būtų galima vienoje didžiulėje duonos parduotuvėje sukaupti visų rūšių duoną, kuri kepama pasaulyje, tai žmogus turbūt nė per savaitę nepajėgtų išsirinkti geriausios. Mažai kuris produktas davė ir duoda tiek erdvės fantazijai, kaip duona, bene plačiausiai paplitęs ir maistingiausias valgis, kilęs iš stebuklingo augalų pasaulio.

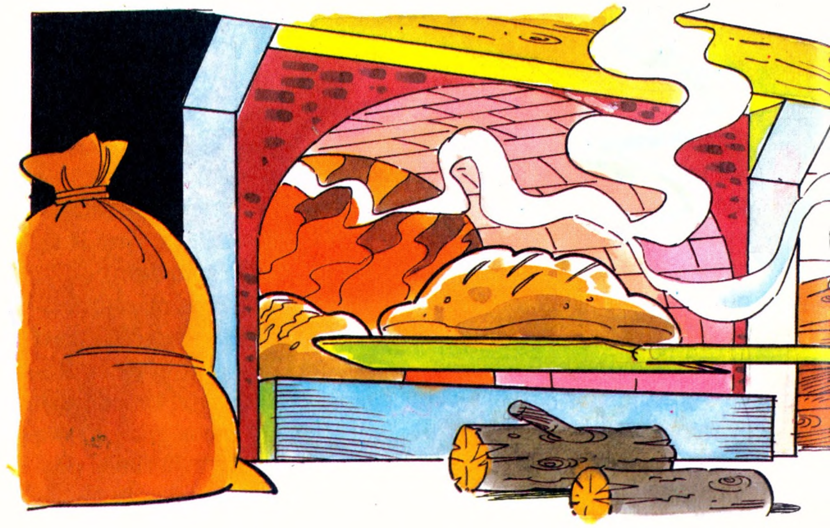
Turbūt nėra miesto, o gal ir kaimo, kur duona ir kepiniai neturėtų savo tradicinio pavidalo, pradedant įvairiais kepaliukais ir batonais ir baigiant sudėtingiausiais gaminiais, tikrai meistriškais kepėjų meno kūriniais, kurių amžius, deja, labai trumpas, nes tuojau baigia gyvenimą nepasotinamuose žmonių pilvuose. Daugelis valgytojų pirmenybę teikia ne iš tešlos iškeptam skulptūriniam kūriniui, o ką tik iš krosnies ištrauktam paprastam rageliui. Beje, ar žinote, kas išrado ragelį? Ne? Tai jums išduosime: pirmieji juos iškepė Vienos kepėjai, pagerbdami Austrijos armijos pergalę prieš siaubą keliančius užkariautojus turkus, kurie ilgai laikė apgulę miestą. Kepėjai norėjo išjuokti turkus: tipiška riesta ragelio forma primena pusmėnulį, musulmonų simbolį, išsiūtą turkų vėliavos viduryje.

SENIAUSIA PASAULYJE DUONA

Jeigu jums kas nors pasiūlytų paragauti seniausios pasaulyje duonos, ji turbūt pasirodytų jums per kieta. Ta šių dienų bandelės pirmtakė juk yra kokių septynių tūkstančių metų senumo! Tada, akmens amžiaus viduryje, mūsų proseneliai pjovė javus akmeniniais pjautuvais ir iškultus grūdus trynė tarp dviejų plokščių akmenų. Iš tokių rupiai sumaltų miltų su trupučiu vandens paskui darė apskritus papločius ir kepė juos ant didelio, prieš tai ugnyje įkaitinto, akmens. Tokius (ar bent panašius) papločius valgė ir senovės egiptiečiai faraonų laikais, kol kartą vienas kepėjo mokinys (nežinia, ką jis tada galvojo) užmiršo laiku šviežią tešlą pašauti į krosnį ir šitaip išrado raugintą duoną. Nekepta tešla išrūgo, iškilo, ir aplaidus mokinys, užuot pelnęs priekaištų, sulaukė pagyrimų ir padėkų, ypač iš tų, kurie neturėjo gerų dantų.

Naujos duonos mėgėjų skaičius greitai augo, rauginta duona paplito Graikijoje, paskui ir Romoje, pasaulio ir... kepinių sostinėje (100 metų prieš Kristų mieste buvo apie du šimtai penkiasdešimt kepėjų), o iš ten jau visoje Europoje. Duona mus lydi kiekvieną dieną, ir tada, kai esame toli nuo namų: riekelę duonos arba bandelę jaunojo švilpiko kuprinėje juk visada rasi!

JAUNASIS ŠVILPIKAS – KEPĖJAS

Ar sunku išsikepti duonos namie? Visai ne. Jei turite šiek tiek virėjo gabumų, tai visai paprasta, įdomu ir... ragaukite. Na, tai kaip, pabandysime?

Jei norite išsikepti naminės duonos, reikia:

- 500 gramų kvietinių miltų,
- 1 maišelio džiovintų mielių,
- arbatinio šaukštelio cukraus,
- dviejų šaukštelių smulkios druskos.

Paimkite pusę stiklinės vandens ir ištirpinkite jame pusę cukraus ir visas mieles. Palikite valandėlę pakilti, kol viskas iškils iki stiklinės viršaus. Tuo tarpu išpilkite ant lentos miltus, suberkite į juos likusį cukrų, paruoštą druską ir viduryje padarykite gilią duobutę, tarsi kraterį. Kai raugas stiklinėje pakankamai iškils, išliekite ją į tą duobutę, įpilkite dar vieną stiklinę šilto vandens ir pirštų galais maišydami žerkite nuo kraštų į vidurį miltus, kol jie sugers visą vandenį.

Iš paruoštos tešlos padarykite rutulius, paskui juos ištempkite ilgyn ir sulenkite. Gautą pusskritulį persukite 90

laipsnių. Vėl tešlą patempkite ir ranka suminkykite. Taip darykite dešimt minučių (tai gera mankšta) ir neužmirškite tešlą vis truputį pabarstyti miltais, kai tik ji pradės jums lipti prie pirštų. Kai tešla bus pakankamai stangri, suformuokite kepaliuką. Kepimo skardą pabarstykite miltais, nykščiu ir smiliumi kaip skriestuvu nubrėžkite juose kokių dvidešimties centimetrų skersmens apskritimą ir tiesiai į jo vidurį padėkite kepaliuką, kurio viršuje peiliu paženklinkite kryžių. Tešlą palikite pusantros ar dvi valandas šiltoje vietoje pakilti, kol kepaliukas tiek užaugs, kad užims visą miltuose nubrėžtą apskritimą.

Tada jums belieka tik pašauti savo meistrišką gaminį keturiasdešimt penkioms minutėms į įkaitintą krosnį ir galėsite (žinoma, kai kepaliukas atauš) atsiriekti tikros savo paties keptos duonos!

Jei norite skanesnio minkštimo, vietoj vandens supilkite dvi stiklines pieno ir du šaukštus aliejaus. Tačiau šiuo atveju tešlą reikia palikti pakilti, o paskui vėl dar penkias minutes minkyti.

Didžiausi smaližiai gali į tešlą įdėti trintų riešutų arba razinų, o ypač išradingi kepėjai iš tešlos sukurs neįprasčiausios formos duonos kepaliuką.

SAUGOKIS SVETIMDUONIŲ

Kaip vadinami žmonės, kurie nekviesti pasirodo patenkinti tarpduryje kaip tik tada, kai metas valgyti? Trumpai drūtai – svetimduoniais. Panašių svetimduonių rasime ir augalų pasaulyje… tačiau mokslininkai jų nevadina svetimduoniais, bet parazitais!

Pavyzdžiui, kūpolis, iškėlęs būdingą geltoną kuodą, tvirtai įsikimba į kitų augalų, ypač javų, šaknis ir begėdiškai iš jų siurbia reikalingą maistą.

Džiovekle turi dar įnoringesnių įgeidžių: ji mėgsta čiulpti maistą iš čiobrelio šaknų, o čiobrelis – aromatingas augalėlis, kuris taip patinka kiškiams (įskaitant ir tuos, kurie keptuvėje).

Pagaliau toks brantas tai jau net ne svetimduonis, o tikras vampyras. Kaip iš siaubo filmų. Apgaulingai taikosi prie gležniausių ir mažiausių augalėlių, tokių kaip liucerna ar dobilas. Savo stiebu apsivynioja apie auką, tarsi meiliai apkabina, tačiau, užuot bučiavęs, čiulpia reikalingus syvus, kol savo šeimininką negailestingai pražudo.

Nei džiovekle, nei brantas kitaip nė negali elgtis – nė vienas jų neturi žalių lapų, todėl patys neįstengia pasigaminti maisto atsargų.

ATSARGIAI, SPROGMENYS!

Jei kada vasarą vaikštinėdami po žydinčią pievą išgirsite keistą pokštelėjimą, neišsigąskite: tai tik koks prožirnis pažėrė į visas puses subrendusias sėklas. O jei kada nors rudenį susidursite su sprige, lengvai suspauskite pirštais jos vaisių: tada iškart spragtelės sprogimas, kuris išbarstys aplinkui sėklas.

Šis ypatingas gamtos reiškinys įvyksta tik tuomet, kai vaisius jau visai subrendęs ir sėklos pasirengusios į kelionę. Jūsų įsikišimas tik paspartino tai, kas anksčiau ar vėliau vis tiek būtų įvykę.

KIEK SPORŲ?

Pumpotaukšlis, garsusis apskritas baltas grybas, kartais užaugantis ligi futbolo sviedinio dydžio, gali turėti:

- Šimtą tūkstančių sporų?
- Milijoną sporų?
- Daugiau kaip milijardą sporų?

Atsakymą rasite 152 psl.

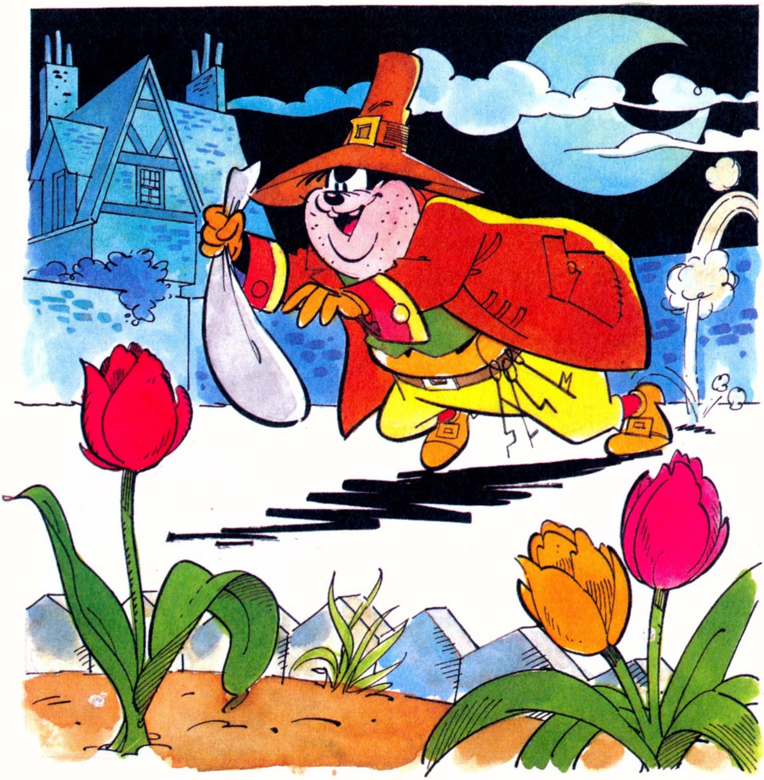

KIEK CENTIMETRŲ?

Kai kurių rūšių bambukai auga nepaprastai greitai: kiek, jūsų manymu, išauga per dieną?

- Dvidešimt centimetrų?
- Penkiasdešimt centimetrų?
- Devyniasdešimt centimetrų?

Atsakymą rasite 152 psl.

AUKSO VERTĖS GĖLĖS

Jei gyventumėte Prancūzijoje apie 1635 metus, valdant Liudvikui XII, didžiausias jūsų garbėtroškiškas noras būtų turėti parke tulpių. Kuo gi jos taip ypatingos? Argi tulpės nėra paprasčiausia gėlė? Žinoma, kad taip, tačiau tik mūsų laikais. Anais laikais jos buvo tikra naujovė ir labai svarbi.

Kolekcionieriai stengėsi apsirūpinti tulpių svogūnėliais, kurie turėjo aukso vertę, atsirado ir nenaudėlių, nesidrovėjusių juos vogti iš svetimų parkų ir oranžerijų.

Pirmosios tulpės buvo atvežtos į Europą iš Konstantinopolio (Stambulo), beje, į Prahos karališkuosius parkus. Tačiau tulpių mada gimė Olandijoje (ne veltui iki šių dienų šio krašto simbolis yra tulpė) ir paplito po visą Europą, bet visų pirma Prancūzijoje virto tiesiog manija. Pasakojama, kad kažkoks Prahos aludaris pasiūlė už vieną tulpės svogūnėlį

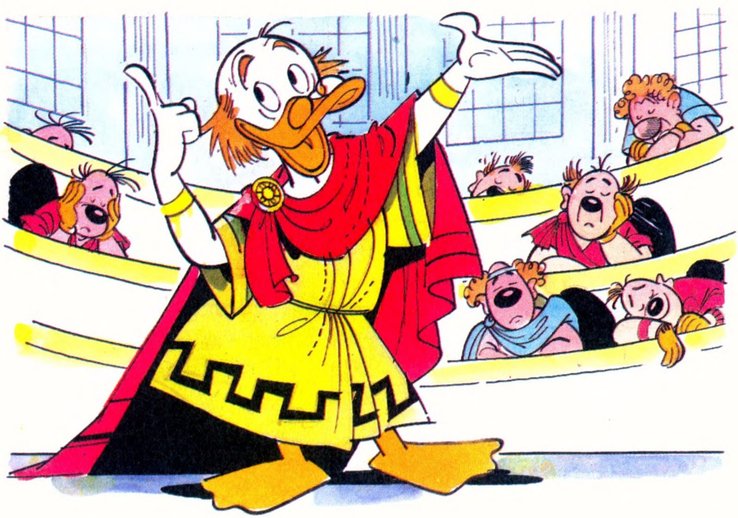
visą savo gamyklą. Ši kaina yra net šiek tiek aukštesnė už tą, kuri buvo sumokėta Olandijoje: ten ši išsvajota gėlė buvo įkainota tiek, kiek verta... dvikinkė karieta su žirgais, taigi nelyginant dabartinis rols roisas.

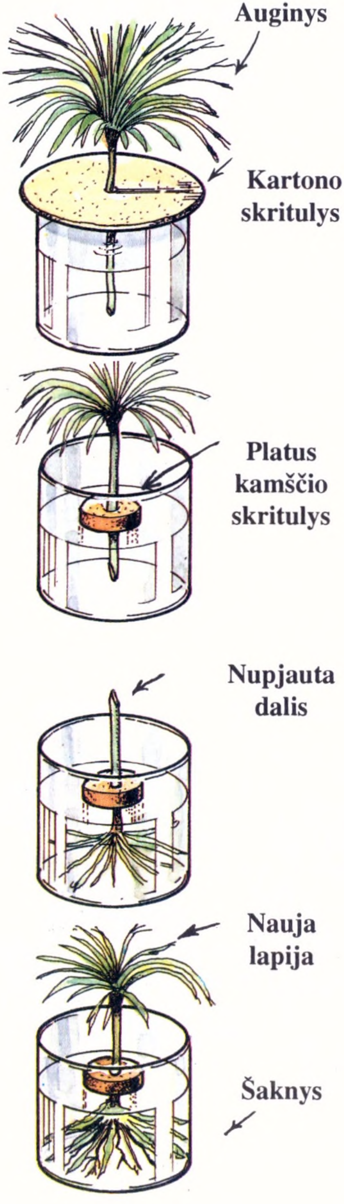
Buvo laikai, kada rūmų damos, padėjusios į šalį aukso ir deimanto papuošalus, dabinosi vien tulpių žiedais. Tačiau šis gėlių kvaitulys greitai praėjo, nes apsukrūs gėlininkai kas mėnuo ėmė tiekti vis naujas ir naujas įvairiausių spalvų atmainas, ir netrukus tulpių atsirado tokia gausybė, kad jų kaina ėmė smukti... iki šių dienų lygio.

Šiandien paprastas tulpės svogūnėlis, ačiū Dievui, kainuoja tik keliasdešimt centų. Kaina nedidelė, todėl verta pirkti. Iš jų nepraturtėsime, bet užtat galėsime žavėtis šių gėlių švelniu grožiu.

CICERONO NOSIS

Garsus Romos oratorius ir politikas Ciceronas (tas, kuris nuolatos dėl ko nors kivirčijosi su Katilina) gavo savo vardą iš tėvo, tikriau sakant, iš jo nosies. Cicerono vyresniojo nosis iš tiesų buvo keisčiausios formos, primenančios stambią bulvę ar didžiulį avinžirnio grūdą, tad pašaipūnai tėvynainiai sugalvojo jam taiklią pravardę (Cicero ir yra avinžirnio augintojas). Trumpai sakant, jie turėjo gerą humoro uoslę!

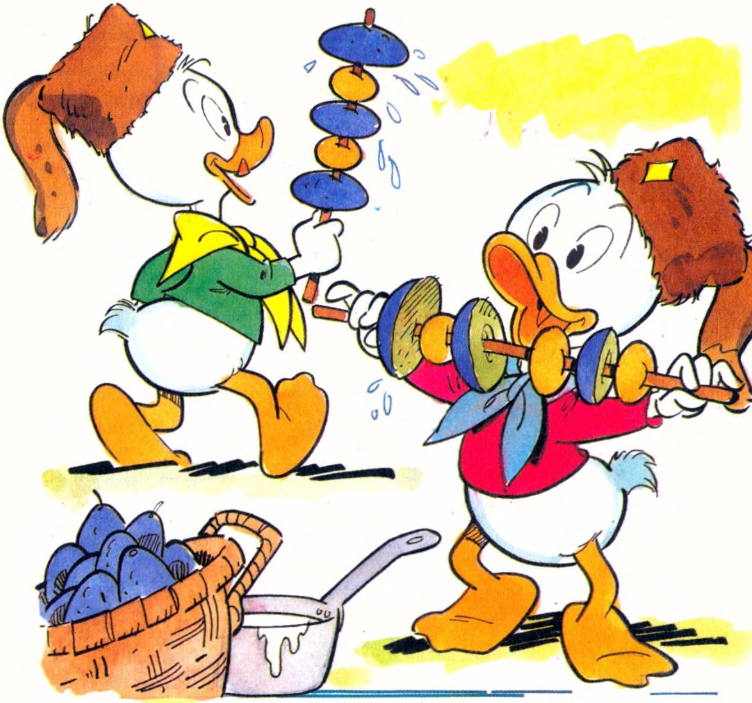
TEGYVUOJA VANDUO!

Ar matėte kada žuvį, gyvenančią sausumoje, arba sausumos gyvūną, įpratusį gyventi po vandeniu? Ne? Tačiau augalai šiuo atžvilgiu yra daug labiau prisitaikę: kai neturi žemės, tenkinasi vandeniu. Galite patys išbandyti, tai visai nesunku. Paimkite šiam reikalui kad ir viksvuolės (tai nedidelė viksvinių šeimos žolė) ar balzaminės sprigės, ar kurios kitos kambarinės gėlės auginį (pastaruoju atveju bandymas gali pavykti, bet garantuoti negalime).

Kaip veikti

Paimkite nupjautą auginį, prakiškite jo apatinę dalį per kamščio skritulį, kuris išlaikys auginio viršutinę dalį virš vandens, ir įstatykite į indą su vandeniu. Į vandenį įberkite truputį dirbtinių trąšų, skirtų gėlėms, ir kantriai laukite. Po kelių dienų vandenyje panardinta dalis išleis šakneles.

Tačiau tai toli gražu dar ne viskas. Pabandykite augalą panardinti į vandenį aukštyn kojom, kad jo apatinė dalis, vėl palaikoma kamščio, liktų ore: šį kartą šaknelės išaugs iš panardintos lapijos, o ore kyšanti apatinė dalis išleis naujus lapus.

SALDUMYNAI ANT VIRBO

Vaisiuose, kaip žinome, yra cukraus, bet kartais gali būti tiesiog atvirkščiai – cukruje gali būti vaisių... Jei mėgstate pasmaližiauti, jums nebus sunku atlikti šį mažytį gamtos dėsnių perversmą.

Paimkite slyvų (geriausia tų pailgų, vengrinių, violetinio atspalvio), gerai prinokusių, bet ne pernokusių, išilgai perpjaukite jas pusiau ir išimkite kauliuką. Tą pat padarykite ir su vidutinio dydžio abrikosais. Paskui sumaukite ant kokių dešimties centimetrų ilgio virbo, vis kaitaliodami puselę slyvos – puselę abrikoso.

Tada paimkite pakankamo dydžio puodą, kad jame išsitektų virbai, užvirinkite vandenį su cukrumi (šešios dalys cukraus ir viena dalis vandens). Kai cukrus pasidarys rausvai auksinis, pamerkite į jį virbus su užmautais vaisiais ir kelis kartus pavartykite, kol vaisiai visiškai apsivels karamele (tik žiūrėkite, kad nepridegintumėte). Pamatysite, koks bus gardumynas.

Jei neturite nei slyvų, nei abrikosų, galite pabandyti, pavyzdžiui, su vynuogėmis ir apelsinų skiltelėmis.

AČIŪ JUMS, AUGALAI!

Visi, o ypač jaunieji švilpikai, žino, kad yra augalų, teigiamai veikiančių žmonių sveikatą. Jie vadinami gydomaisiais. Tačiau ne kiekvienas, tikriau sakant, gal ne kiekvienas jaunasis švilpikas girdėjo, kad gali gydyti ir vaisiai bei daržovės. Štai jums keletas pavyzdžių:

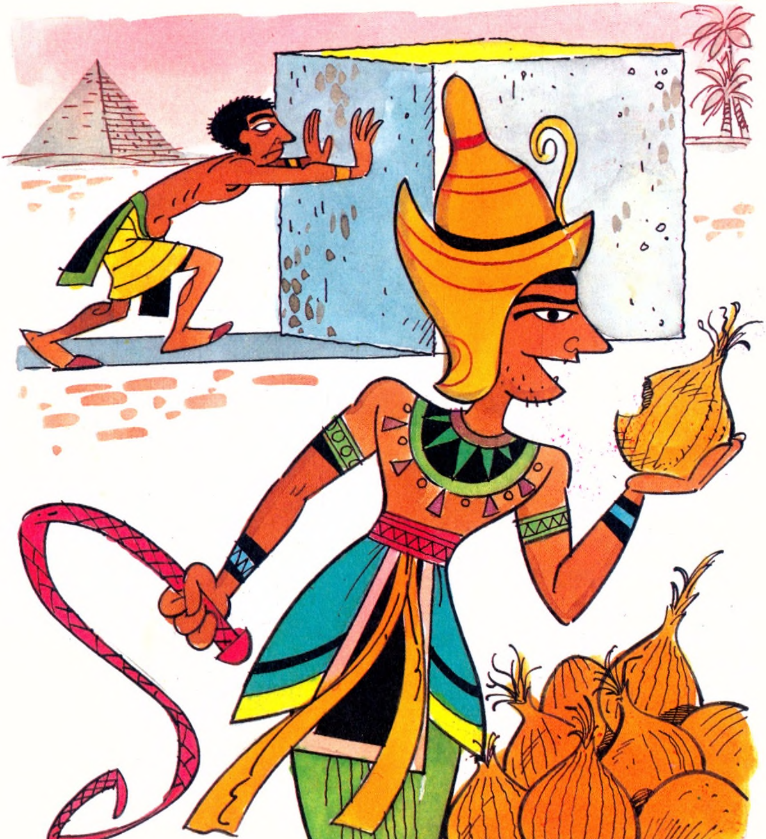
AUGALAI	
Vaisiai:	
Apelsinai	Spartina gijimą
Valgomieji kaštonai	Gydo apsinuodijimą, ramina nervų sistemą
Riešutai	Spartina gijimą
Vynuogės	Gydo apsinuodijimą ir kepenų ligas
Daržovės:	
Morkos	Valo organizmą
Lęšiai	Šalina silpnumą, gydo anemiją
Bulvės	Padeda užkirsti kelią artrozei

ILGO GYVENIMO PASLAPTIS

Norite gyventi šimtą, o gal ir dar daugiau metų? Valgykite kuo daugiau svogūnų (įvairiausiai patiektų), česnakų ir porų.

Statydami Egipto piramides, darbininkai triūsė kepinant saulei net po penkiolika valandų kasdien be jokių laisvadienių. Tačiau tie vergai per dieną suvalgydavo vieną arba du kepalus duonos su svogūnais: iš šio kuklaus maisto sėmėsi energijos tam

alinančiam darbui. Piramidės šiandien jau nebestatomos, bet svogūnai su savo išganingu poveikiu liko: be kita ko, gydo ir nutukimą, taip pat užkerta kelią plaukų slinkimui. Tad neužmirškite į visus valgius įdėti svogūnų kur tik galima, ypač į salotas, kurios su svogūnais yra dar skanesnės. Daug vitaminų turintys svogūnai jums suteiks daug energijos, o ši pravers visada, nors ir neketinate statyti piramidžių! O dėl „dvokaus“ kvapo nesirūpinkite: tereikia sukrimsti dvi tris kavos pupeles, ir niekas jūsų „nusidėjimo“ neužuos. Baigdami jums dar patarsime, ką daryti, kad pjaustydami svogūnus neašarotumėte: jei prieš tai juos nuplausite, jūsų akys liks sausos – ir problema išspręsta!

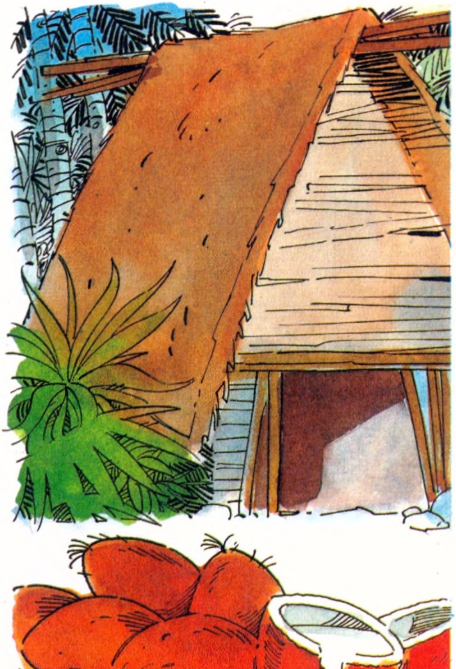
STEBUKLINGAS MEDIS

Prieš šimtą metų vienas keliautojas, pasiklydęs Pietų Amerikos dykynėse, nuvargęs, išalkęs, ištroškęs, atsitiktinai užtiko trobelę, apsuptą akmenų ir uolų. Įžengęs į vidų, rado čiabuvius, pinančius krepšius. Šeimininkas atnešė svetimšaliui ke-

liautojui dubenį su vandeniu nusiprausti veidui, o apetitui sužadinti pasiūlė aitroko, bet nepaprastai gaivinančio gėrimo. Paskui ėmė taisyti jam valgį: į medinį dubenį pripjaustė ir dar pagardino kažkokių patraukliai atrodančių salotų. Užsigerti davė svečiui puikaus vyno, o pietus užbaigė malonaus, migdoliško skonio marmeladu, užpiltu taurele kažkokio likerio.

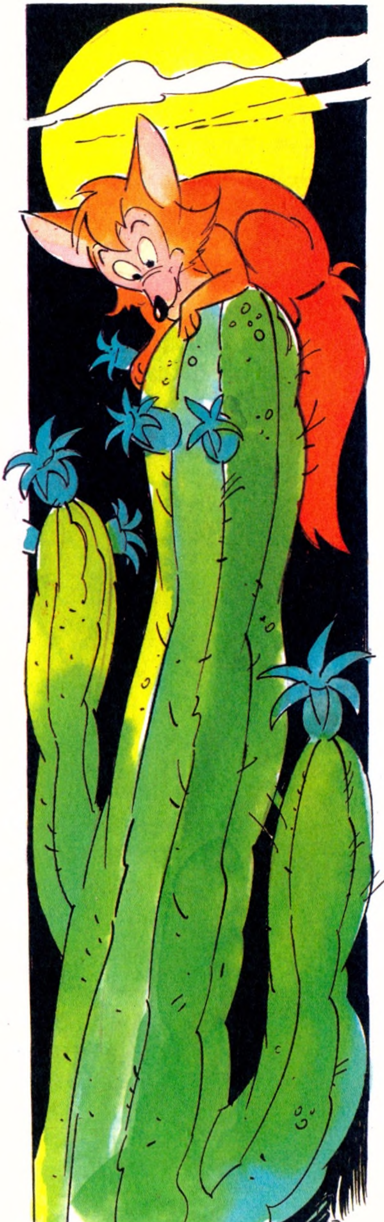
„Išduokite man paslaptį, mielas šeimininke, – pagaliau įsidrąsino keliautojas. – Jau trys dienos klajoju po nykią dykynę, toli nuo civilizacijos. Taigi, kur gavote visus šiuos gardėsius?“ Šeimininkas nusišypsojo ir pirmiausia parodė vėjyje siūbuojančias kokoso palmes. „Vanduo – iš kokoso riešutų sulčių, ir gėrimas, kuris jums taip patiko – taip pat iš jų. O salotos? Jos iš šviežių kokoso palmės ūglių. Vyną padariau parauginęs jaunas atžalas. Kaip iš kiekvieno vyno, taip ir iš šito galima gauti ir acto. O išdisti-

liavus išeina likeris. Ir dubenys, ir lėkštės štai iš anos palmės: išskobti ir apdailinti jos riešutų kevalai. O dabar, jei leisite, grįšiu prie savo darbo. Kaip matote, iš plaušų pinu krepšius...“ – „Kokoso palmės plaušų! – sušuko keliautojas. – Tuo, matyt, ir baigiasi jūsų pasakojimas apie šio nuostabaus medžio panaudojimą“. – „Toli gražu ne, – nusišypsojo šeimininkas. – Dar nesakiau apie kamienus, iš kurių susirenčiau šią tvirtą trobelę su kokoso palmės lapų stogu, o lapai susiūti jos plaušais. Iš tų pačių plaušų ir mano drabužiai, kuriais štai vilkiu. Pagaliau iš tos pačios medžiagos nusiaudžiu ir laivelio bures, ir pats laivelis – iš kokoso palmės medienos. Be to, dar...“

Tuo šią istoriją (kuri yra tikra arba bent jau galėtų tokia būti) ir baigsime, nes antraip mūsų enciklopedijoje nebeliktų vietos niekam kitam. Beje, šita knyga ne iš kokoso palmės!

KODĖL GĖLĖS KVEPIA?

Šiuo klausimu mokslininkai vieningi: kvapas turi privilioti vabzdžius. O kam gi gėlėms vilioti vabzdžius (juk mes darome ką įmanydami, kad juos nuo savęs nuvytume kuo toliau, ypač muses ir uodus)? Todėl, kad vabzdys padeda augalams iš dulkinių pernešti žiedadulkes į piestelę, juos apdulkinti. Be apdulkinimo neužsimegztų vaisius, o vėliau – sėklos... kurios sudygsta ir iš jų išauga naujos gėlės. Gražus ratelis apsisuka, tiesa? Kvapo priviliotas vabzdys nutupia ant žiedo ir jo dulkelių daleles perneša ant kitų žiedų. Viskas eina kaip sviestu patepta, ir ši sistema cirkuliuoja jau kelis milijonus metų.

Apie tai liudija kvadratiniai kilometrai miškų, pievų ir kitokios augalijos visame pasaulyje. O kai dėl kvapų, tai ne visi žiedai elgiasi vienodai: pavyzdžiui, vieni kvepia tik dieną, kiti – atvirkščiai, tik naktį, bet nuostabiausias yra kolonos pavidalo kaktusas saguara Meksikoje, milžinas, dažnai užaugąs daugiau negu dešimt metrų aukščio. Jo žiedai ima skleistis sutemus ir kvapas dvelkia beveik tiksliais intervalais (kas 15–20 minučių) iki vidurnakčio. Visai kaip garintuvas, valdomas laikrodinio mechanizmo.

KAIP IŠLAIKYTI AROMATĄ?

Vasara, deja, netrunka ištisus metus. Paskui pievų žiedai ilgus mėnesius išnyksta ir lietaus permerktame ore, šlapioje žemėje iš jų kvapo lieka tik prisiminimas. Bet nenusiminkite, nes sužinosite, kad ir kvapus galima išsaugoti... kaip užkonservuotus.

Atostogaudami kaime, neužmirškite prisiskinti akacijos, raudonėlio, levandų, mėtų, liepų, pūtelių, šalavijo, čiobrelio žiedų. Jei turite laimę – savo darželį, tai prisiskinkite iš jo puokšteles rožių, gvazdikų, razetų, bijūnų, našlaičių, medetkų ir kitokių gėlių žiedų.

Surinktus žiedus palikite kelias valandas pavysti, o paskui savo lobį sudėkite po stiklu, kiekvieną rūšį atskirai. Iš atskirų puokščių vėliau galėsite sudaryti mišrų aromatą pagal savo skonį, bet maišydami niekada neužmirškite vadovautis uosle.

O jei panorėsite pridurti kokių nors priedų (rekomenduojame panaudoti ir citrinos, mandarino, apelsino žieveles), sudėkite juos į mažą audeklinį maišelį; mišinio sudėties paslaptį pasilaikykite sau (žinoma, nekenks, jeigu ją kam pasakysite, kai patikrintas mišinys bus pasibaigęs).

Štai ir turite aromatų puokštę. Bet nebūkite egoistai: paruoškite šį tą ir tėvams bei draugams. Turėsite pigią ir netrafaretinę dovaną, tinkančią visokioms progoms, ypač ne vasaros laiku. O jei mokate darbuotis adata, galite ant audeklinio maišelio išsiuvinėti vardą to žmogaus, kuriam norite skirti tą gražią dovanėlę.

DĖL VISKO KALTA SAVIMEILĖ IR VEIDRODIS

Augalų pasaulyje yra daug gėlių, lenktyniaujančių dėl pavasario pranašo garbės. Viena iš tokių yra pavasarinė raktažolė, kuri, vos nutirpus sniegui, savo geltonais žiedeliais pievas paverčia žydinčiu kilimu; net ir jos vardas aiškiai kalba, kad ji atrakina pavasariui duris.

Bet narcizas, taip pat pražystantis labai anksti, niekada nesusitaikys su antraeile padėtimi, nors jo pavadinimas nieko apie tai nesako. Vardas „narcizas" kilęs iš graikų kalbos ir turi tą pačią šaknį kaip ir žodis „narkotikum", migdančios priemonės pavadinimas.

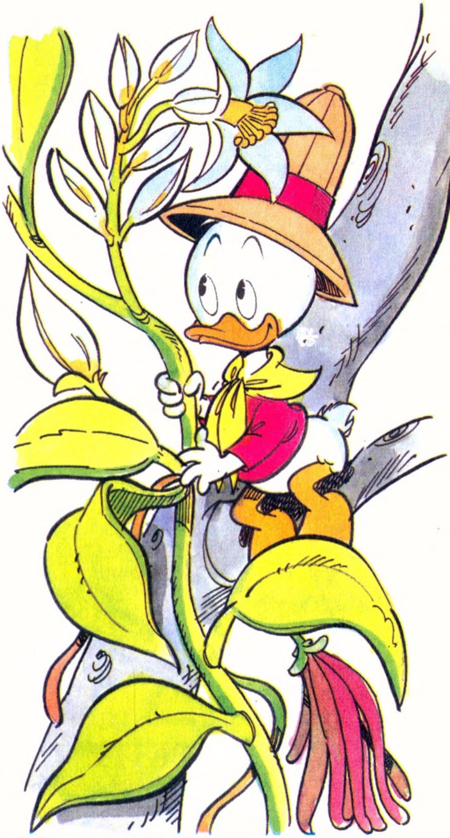
Senovės graikai tikėjo, kad šios gėlės kvapas buvo (ir yra) toks stiprus, kad gali apsvaiginti žmogų. Tai irgi gražios pavasario svajonės! Taip pat senovės graikų dėka narcizas susietas su legenda, žinoma visame pasaulyje. Tai pasakojimas apie Narcizą, tokį gražų jaunuolį (ir, matyt, tokį pat savimylą), kad jis įsimylėjo savo paties atvaizdą.

Vieną kartą, kai susižavėjęs žiūrėjo į save, atsispindintį skaidriame miško užutėkio vandens paviršiuje, panoro tą atvaizdą pabučiuoti, bet įkrito į vandenį ir nuskendo. Susigraudinę dievai jį pavertė gėle, kuriai davė jo vardą.

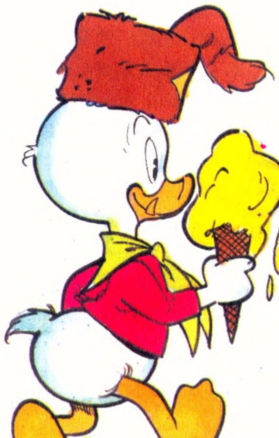
Iš šios istorijos turėtų pasimokyti jaunieji švilpikai, mėgstantys žiūrėti į veidrodį. Nors nuo narcisizmo niekas nemiršta, bet čia visada tyko pavojus, kad toks žmogus paskęs egoizme ir problemų jūroje arba menkiausia proga priešinsis savo aplinkai.

VANILINIAI GERIAUSI

Mėgstate vanilinius ledus? Kurgi ne, ką? Tačiau jeigu jums reikėtų patiems pasirūpinti jų aromatingu priedu, galbūt greitai išgaruotų jūsų noras. Vanilė yra vijoklinis orchidinių šeimos (*Orchideaceae*) augalas. Jos vaisiai panašūs į išsipūtusias pupelių ankštis ir turi medžiagos, kuri jūsų ledams duoda tą malonų skonį. Tai nebūtų nieko ypatingo. Tačiau čia jau prasideda problemos. Iš tiesų jos seniai prasidėjusios. Kad būtų patenkinti vanilės vartotojų poreikiai, būtina, jog natūraliems apdulkintojams – vėjui ir vabzdžiams – į talką ateitų ir dirbtinės priemonės.

Šį delikatų darbą dirbantys žmonės per pusdienį įstengia apdulkinti du tūkstančius žiedų, ir nuimant derlių iš jų bus gauta daugių daugiausia du kilogramai vaisių. Vos penkis kartus nuėmus derlių, augalas intensyvios eksploatacijos esti tiek nualintas, kad nebeveda vaisių, ir belieka jį nukirsti. Ir visa tai dėl smaližių!

PRISISEKITE DIRŽUS!

Pasižiūrėkite į padangę: pulkai varnėnų arba vieversių skrenda aukštai kaip lėktuvai, gabenantys keleivius į visus pasaulio kampelius. Prieš išskrisdami visi šie paukščiai tikriausiai papusryčiavo – prisilesė įvairiausių grūdelių. Po kelių valandų jie vėl sutūps ant medžių arba žemėje, arba ant namų stogų toli nuo čia – pabaigti virškinimo proceso ir galop atsikratyti visomis atliekomis, tarp kurių bus, be abejo, ir daigių sėklų. Bet tai dar ne viskas. Gerai prisilesus, visko suvirškinti gal dar nesuspėta. Mat paukščiai turi tokį privalumą, kad užpakalinėje skrandžio dalyje gali išsaugoti maisto atsargas kokias penkiolika aštuoniolika valandų. Ką jūs pasakysite – neblogas įtaisas?

Visą tą laiką paukščiai vis skrenda tolyn ir, pučiant palankiam vėjui, gali įveikti net aštuoniasdešimt kilometrų. Paskui sustoja, atsikrato nesuvirškintomis sėklomis, tokiu būdu nunešdami jas į labai tolimus nuo

„pjūties“ vietos kraštus. Reikia manyti, kad augaliniu maistu mintantis paukštis šitaip „nusėja“ savo lesalo likučiais visą skridimo trasą. Taip tai taip, bet be viso to yra ir dar kai kas. Čia įsijungia ir žuvys. Kaip tai? Negi žuvys skraido? Na, žinote, kai kada...

Tik paklausykite. Žuvys ryja sėklas, kurių daugybė plaukioja vandens paviršiuje. Žuvimis mintantys paukščiai praryja žuvį su visomis jos skrandyje esančiomis sėklomis ir nuskrenda dievaižin kur. Paskui, kartais ir labai toli, atsikrato nesuvirškintais žuvies likučiais drauge su išlikusiomis sėklomis, kurias buvo prarijusi žuvis. Šitaip sėklas platina ir tie paukščiai, kurie grūdais neminta.

Tai atrodo sudėtinga, bet veikia sklandžiai. Veikia taip puikiai, kad šitokiu būdu keliauja per žemės rutulį tiesiog milijardai sėklų. O jei prisiminsite, kad daugelis paukščių per valandą nesunkiai nuskrenda daugiau kaip penkiasdešimt kilometrų, tai suprasite, kaip lengvai gali augalai klajoti šen ir ten.

KAI MITRUOLIO RANKOSE VISKAS AUGTE AUGA

Mokslininkai, kurie dirba laboratorijose, tobulindami augalų ypatybes, išveda vis naujas daržovių ir medžių veisles. Parodo išradingumą visai kaip mitrūs auksarankiai. Norite pavyzdžių? Na, kad ir išvestos miniatiūrinės morkytės, kurių nereikia ruošiant valgį pjaustyti. Be to, kaip tik šių morkyčių lapus pavyko išauginti tokius tvirtus, kad galima jas rauti mašinomis.

Mokslininkai taip pat „išrado“ mechanizuotai nuimamas pupeles, kurių ankštys išauga virš lapų, o ne po jais (tai patogu ir rankomis skinant, nes nereikia pasilenkti ir ieškoti ankščių po lapais).

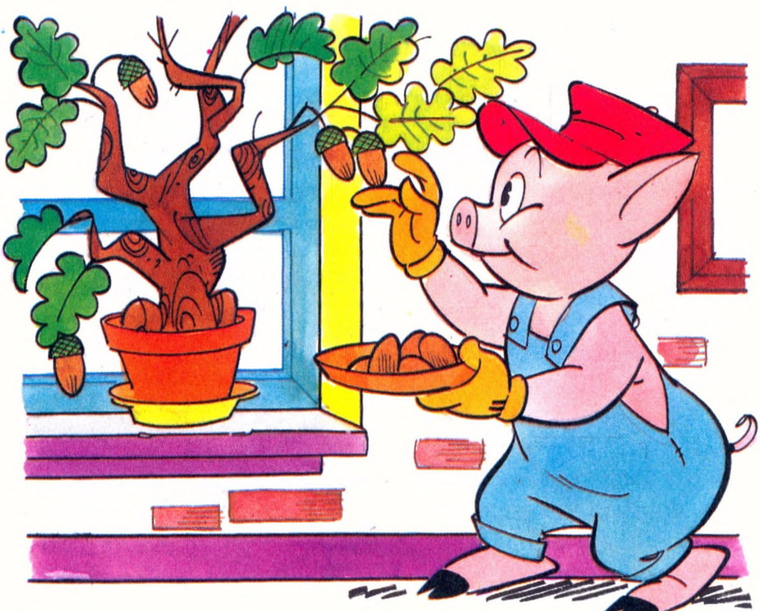
Pažanga eina vis pirmyn, nors ji kartais ir sumenkina gamtos poeziją. Prisiminkite tai turguje, pasižiūrėję į išdėliotus vaisius ir daržoves, tarp jų ir gūžines salotas, pirmą kartą atvežtas į Prancūziją (istoriškai patikrintas faktas) 1555 metais prancūzo poeto Žoašeno diu Belė: kaip didelis smaguris jų paragavo Italijoje ir tiek jomis susižavėjo, kad sugrįžęs į tėvynę be jų nebegalėjo tverti.

MEDŽIAI VAZONE

Ar norėtumėte ant palangės ar balkone auginti ąžuolą, tuopą, obelį, apelsinmedį, valgomąjį kaštoną, lazdyną, liepą? Tai labai paprasta... jei tik užteks kantrybės (jos neturėtų trūkti nė vienam jaunajam švilpikui: juk visas gyvenimas prieš akis).

Kaip daryti

- Pasirūpinkite gilių, riešutų (su kevalais), abrikosų kauliukų, obuolių, apelsinų, mandarinų sėklų – žodžiu tariant, bet kokių ypač mėgiamų vaisių.
- Padėkite jas per visą žiemą džiūti ant plono smėlio sluoksnio labai sausoje vietoje. Džiovinti reikia bent du ar tris mėnesius be pertraukos.
- Pavasario pradžioje paruoštas sėklas pasodinkite 1–2 centimetrų gylyje į gana didelį, pilną žemių vazoną.
- Palaistykite ir... laukite. Po kiek laiko išaugs tikras medelis. Kad jis deramai vešėtų, vėliau galite persodinti lauke į dirvą, bet pirmiau nepamirškite patikrinti, ar tas jūsų pasodintas medelis ištvers šio krašto žiemą.

NEPAKEIČIAMI ATSPAUDAI

Tikriausiai žinote, pasaulyje nėra dviejų žmonių su vienodais pirštų atspaudais. Ši ypatybė nemažai padeda policijos darbe, ypač tiriant veiklą nusikaltėlių, nepratusių darbuotis su... pirštinėmis.

Ir augalai turi savo nepakeičiamus atspaudus. Žinoma, tai ne pirštų atspaudai, nes augalai neturi pirštų. Tačiau kiekvieno lapo gyslelių sistema yra skirtinga nuo kitų, netgi to paties medžio lapų, iš pirmo žvilgsnio atrodančių visiškai vienodai.

Tad jei norėtumėte, galėtumėte sudaryti didžiulį policijos gamtos archyvą, bet kad jis būtų pilnas, jums neužtektų viso gyvenimo. Todėl geriau būtų imtis kiek paprastesnio ir mažiau laiko reikalaujančio darbo: jei, pavyzdžiui, gerai išsaugosite dviejų ar trijų ypač dailių lapų atspaudus ir darbas jums pavyks, tai su gamtos pagalba turėsite tikrą meno kūrinį.

Kaip daryti

- Išsirinkite kelis lapus su ryškiu gyslelių piešiniu (pavyzdžiui, vynuogienojo, ąžuolo, kaštono, žiedinio kopūsto, gebenės lapus), visai sveikus ir nepažeistus.

• Pasirūpinkite apie trisdešimties centimetrų ilgio medinę lentelę, du metrus izoliacinės juostelės, pakelį gipso miltelių ir aštrų peilį.

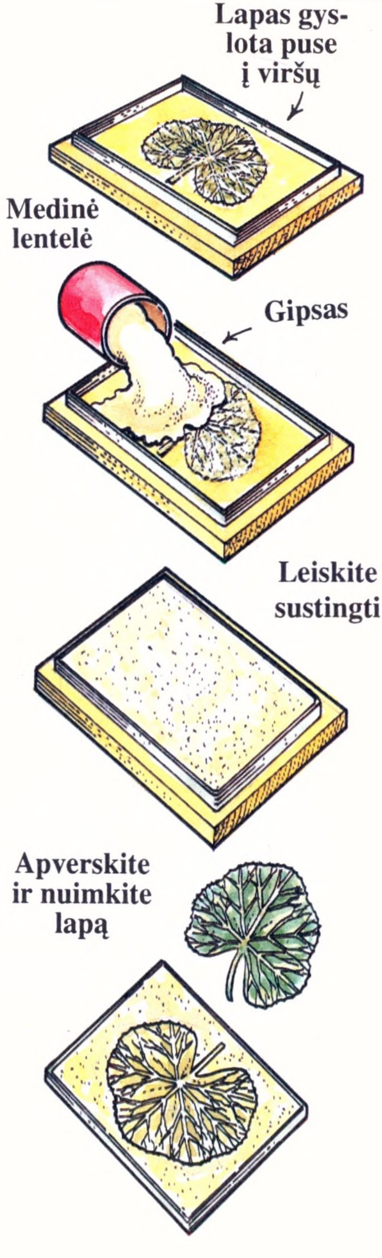
• Sutrumpinkite arba visai nupjaukite pasirinkto lapo lapkotį, paskui lapą padėkite ant lentelės gyslota puse į viršų. Atkirpkite tris gabalus izoliacinės juostelės tokio ilgio, kad aprėmintų lapą. Pritvirtinkite juos prie medžio keliomis vinutėmis arba smeigtukais.

• Dubenėlyje išmaišykite gipsą su vandeniu, kad gautumėte vidutinio tirštumo masę, ir atsargiai ja apliekite lapą ligi pat izoliacinės juostelės rėmelio.

• Palikite gipsą gerai sustingti. Tada palengva nuplėškite juostelę, nuimkite nuo lentelės gipso bloką, apverskite jį ir nulupkite lapą. Jo vietoje gipse liks nepakeičiamas atspaudas, kurį galite panorėję dar paryškinti peiliuku.

• Po dvidešimt keturių valandų kūrinys bus paruoštas dažymui pagal jūsų skonį ir fantaziją (tačiau gražiai atrodys ir likęs baltas). Prieš pradedant dažyti nekenktų dėl viso pikto išbandyti spalvą ant kito sustingusio gipso gabalo, kad drąsiai galėtumėte parinkti tinkamą atspalvį.

• Na, štai ir turite įamžintą visiems laikams lapo atspaudą.

ATSIDŪRUS KEBLIOJE PADĖTYJE

Jei pasiklysite dykoje Meksikos plokštikalnėje, nepameskite galvos: daugybė kaktusų, kai kurie jų milžiniško dydžio, jums suteiks malonių ir gaivinančių sulčių. O jei atsidursite Afrikoje, Kongo upės regione, ir pasibaigs jūsų atsargos, tereikia susirasti musangą ir rūpesčiai pasibaigs. Šis 10–15 metrų aukščio medis būdingas savo antžeminėmis šaknimis, kurios kabo nuo šakų iki žemės ir yra sukaupusios vandens atsargų: užtenka tik pragręžti kamieną ir iš skylės per pusdienį jums pribėgs dešimt litrų vandens – pakaks numalšinti troškuliui ir apsiprausti.

Jei kada sudužtų jūsų laivas Indijos vandenyne, jums liktų tik viltis, kad jūrų srovės prie plausto atneš kokoso riešutą: jame yra litras vandens ir pusė kilogramo saldaus minkštimo.

Pagaliau kai būsite... namie ir norėsite sočiai pavalgyti, sukirskite avokadą: tai visų kaloringiausias vaisius.

LIPNI ISTORIJA

Ar pažįstate amalą, parazitinį augalą, siurbiantį maistą iš daugelio rūšių medžių, kai kur naudojamą kalėdinėms puošmenoms (jei ką sutiksite po amalu, turite pabučiuoti)? Taip? Tai valio! O ar žinote, kad senovės keltai amalą làikė šventu?

Šis augalas tikrai turi daug ypatybių, galinčių sužadinti fantaziją kiekvieno, kas nelabai išmano botaniką. Ir iš kur atsirado ten aukštai medžio lajoje tas kerelis su smulkiomis baltomis uogomis? Druidai, keltų žyniai, buvo įsitikinę, kad amalas kilęs iš dangaus ir yra dievų dovana. Todėl visada buvo manyta ir šiandien dar manoma, kad jis neša laimę. O tikrovė yra daug proziškesnė. Amalo istorija kur kas paprastesnė (tik to nesakykite druidams, kad neįžeistumėte).

Pabandykite paimti amalo uogą – pavargsite, kol ją nulupsite nuo pirštų, nes ji visa padengta lipnia medžiaga. Kaip tik ta medžiaga uoga su sėkla prisiklijuoja medžių lajoje. Tačiau kaip ji patenka taip aukštai? Čia kalti strazdai, kurie prisilesa amalo uogų, o kai jas suvirškina, organizmo neperdirbtos sėklos

prilimpa ant medžio šakų kur papuolė. Šio parazitinio augalo paplitimas, deja, prisideda prie daugelio medžių džiūvimo ir žūties.

TIKSLUS ĮVARDIJIMAS

Kai kalbate apie automobilius, paprastai nešnekate apie kažkokią raudoną lengvąją mašiną, baltą sedaną arba dvispalvį sportinį egzempliorių. Kur tau: kaip galvõti jaunieji švilpikai, išmanantys apie automobilius, mokėsite tiksliai nustatyti konstruktoriaus pavardę, modelį, pagaminimo datą ir variklio galingumą. Tad lygiai taip nedera kal-

bėti apie miško ir pievų gėles vien apytikriai kaip apie „didelę geltoną gėlę“ arba „mažą baltą gėlytę“. Ir čia reikia išmokti tiksliai įvardyti.

Nuo pavasario iki rudens aplink mus žydi šimtai gėlių ir daugelį jų lengva pažinti: tereikia tik truputį įdėmiau apžiūrėti. Tolesniuose puslapiuose rasite pamėnesiui (žydėjimo metas atskirame krašte gali būti ir truputį ankstyvesnis ar vėlyvesnis) keletą įdomių tapatumo nustatymo portretų.

Saulutė

Nuo dviejų iki dešimties centimetrų aukščio, auga pievose ir drėgnose vietose, geriausiai tinka saulės atokaita. Netikėti šaltukai jai nepakenkia, atlaiko ir temperatūrą žemiau nulio.

Pavasarinė raktažolė

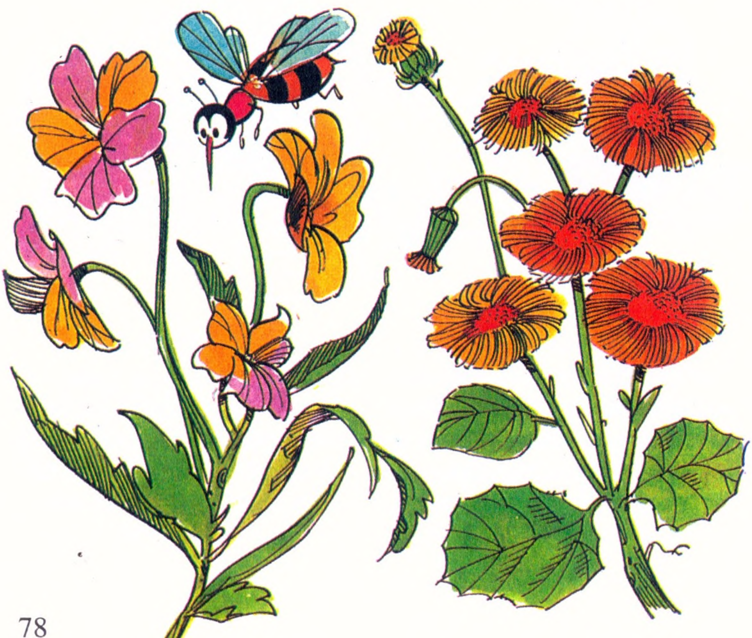
Užauga iki dešimties trisdešimties centimetrų, pavasario simbolis: pavasarį paskelbia geltonais žiedeliais, žydi miško laukymėse, drėgnose pievose vos tik nutirpus sniegui.

Kvapioji našlaitė

Žemas augalėlis su gražiu storu šakniastiebiu ir šliaužiančiais ūgliais. Jos žiedeliai melsvi, violetiniai ir... kvapūs. Auga miškuose ir krūmynuose, dažnai ir prie žmonių sodybų.

Paprastasis šalpusnis

Dešimties trisdešimties centimetrų aukščio augalas su šliaužiančiu šakniastiebiu, žydi geltonai iki balandžio mėnesio. Širdiški apskriti lapai dantytais kraštais, apatinė pusė apaugusi pilkšvais pūkeliais. Auga drėgnose molingose vietose.

Geltonasis vilkdalgis

Daugiametis pelkinis augalas geltonais žiedais ir kardiškais lapais. Labiausiai mėgsta drėgnas pievas ir dažnai auga paupiuose.

Aitrusis vėdrynas

Vėdrynas su būdingais blizgančiais auksiniais žiedais plačiai paplitęs pievose ir ganyklose; dėl stipraus kartaus skonio karvės jo labai vengia. Nuo jo nuodingų sulčių jautresniems žmonėms gali atsirasti odos paraudimų arba net iššokti pūslės.

Narcizas

Narcizas – iki trisdešimt penkių centimetrų išauganti gėlė pailgais lapais ir baltais kvapiais žiedais. Jo sužydėjimas darželyje yra tikras artėjančio pavasario ženklas.

Paprastoji pakalnutė
Sakoma, kad įteikta pakalnučių puokštė su būdingais baltais kvapiais žiedeliais atneša apdovanotajam laimę. Tačiau atsargiai: ši patraukli gėlelė turi nuodingųjų medžiagų, tad ją palietus dėl viso pikto derėtų nusiplauti rankas. Ir vanduo vazoje, kur pamerktos pakalnutės, yra nuodingas.

Paprastoji baltagalvė
Šis žinomas augalas, galintis ištįsti į aukštį iki aštuoniasdešimties centimetrų, priklauso paplitusiai chrizantemų šeimai. Apžiūrėkite baltagalvę iš arti: tai, ką palaikėme vienu žiedu, iš tikrųjų susideda iš daugelio centre geltonų, o pakraščiuose baltų žiedelių.

Razeta
Razeta, išauganti iki pusmetrio aukščio, su geltonų kvapių žiedų kekėmis, priklauso prie labai neišrankių augalų, randama net akmenuotuose laukuose ir ant geležinkelio pylimų. Tačiau ji sunaudoja daug maisto medžiagų, todėl labai greitai išsiurbia visas atsargas iš tos ir šiaipjau skurdžios dirvos.

Paprastasis garždenis
Tai nuo penkiolikos iki keturiasdešimties centimetrų aukščio augalas triskilčiais lapais ir geltonais žiedais, pasižymintis būdingais salsvo skonio smulkiais vaisiais. Turi labai ilgas šaknis, įsismelkiančias gilyn kai kada net iki vieno metro.

Raudonasis snaputis
Daugiametis kokio pusmetrio aukščio augalas plaukuotais pailgais arba inkstiškais lapais ir sodriai raudonais žiedais yra giminingas kvapiajai pelargonijai, kurią matome gėlynuose, darželiuose, ir daugelis žmonių, net ir jūs, kartais juos abu painioja.

Paprastoji naktižiedė
Lotyniškai jos pavadinimas – *Silene*. Nuo dešimties iki devyniasdešimties centimetrų aukščio augalas tokį pavadinimą gavo dėl balto žiedo, išsipūtusio apačioje kaip mitinės būtybės Sileno pilvas, mat tas Bakcho palydovas buvęs didelis girtuoklis ir ėdrūnas. Naktižiedės nektarą ypač mėgsta naktiniai drugiai.

Rugiagėlė
Tai iki pusmetrio aukščio augalas lancetiškais lapais paprastai įsimaišęs javų laukuose kaip piktžolė. Dėl savo tiesiog geometrinių formų yra ištisoms mokinių kartoms pirmoji gėlė, kurią bandoma nupiešti. Tobulinant sėklos valymo būdus, rugiagėlių mažėja.

Paprastoji jonažolė
Daugiametis kokių šešiasdešimties centimetrų aukščio augalas kiaušiniškais lapais ir gausiais geltonais žiedais. Kai kur ji dar vadinama taškuotąja, nes žiūrint prieš šviesą lapai atrodo lyg subadyti tūkstančiais smeigtukų. Ir geltoni žiedai yra su juodais taškeliais, tačiau sutrinti parausta.

Vaistinis valerijonas

Valerijonas gali išaugti iki pusantro metro aukščio, yra aplipęs daugybe baltų ir rausvų žiedelių. Gausiai auga drėgnose miško vietose. Savo kvapu jis labai vilioja kates. Iš jo lapų gaminamas gydantis nuoviras, kuris veikia raminamai: jei jaučiate įtampą ar nervingumą, išsivirkite ir išgerkite puodelį tokios arbatos.

Paprastasis raudonėlis

Raudonėlis daugiausia paplitęs šiltesniuose kraštuose. Tai aromatingas augalas kiaušiniškais rožinės spalvos lapais, retesnis – ir balzganais žiedeliais. Kadaise iš jo žmonės gamindavo arbatą nuo pykinimo, dabar naudojamas kaip picos prieskonis, suteikiantis puikų kvapą ir skonį.

Paprastoji trūkažolė

Trūkažolė – tai apie pusantro metro aukščio daugiametis augalas, žydi nuo liepos iki spalio mėnesio, auga net ir dirvonuose. Žmonės jas renka, nes jų ir lapai, ir šaknys yra naudingi. Iš skrudintų šaknų daromas kavos pakaitalas – cikorija. Gražūs melsvi žiedų graižai prasiskleidžia anksti rytą, bet apie vidudienį vėl susiskleidžia... žodžiu sakant, reikia popietės poilsio!

Paprastasis ežeinis

Kai auga palankioje dirvoje ir gauna pakankamai šilumos, ežeinis gali pasiekti daugiau kaip metrą aukščio. Cilindriški žiedynai susideda pradžioje iš rausvų, paskui iš melsvų žiedų. Senesniais laikais ežeinis buvo vartojamas kaip vaistas nuo gyvatės įgėlimo ir net nuo epilepsijos.

Vaistinis putoklis

Daugiametis augalas su 30–60 centimetrų ilgio šliaužiančiu šakniastiebiu yra dažnas paupiuose. Jo vardas pakiša mintį apie muilą. Tai iš tiesų labai švarus augalas, bet ne todėl, kad jis dažnai prausiasi, o todėl, kad jo šaknys turi vandenyje putojančio saponino, kuris naudojamas žlugto skalbimui ir balinimui.

Vaistinė ramunė

Auga laukuose, dirvonuose, dykvietėse iki pusmetrio aukščio, jos žiedynai panašūs į baltagalvės. Pasižymi būdingu aromatu, kuris išlieka ir ramunėlių arbatoje. Ji gydo uždegimus ir žaizdas, lengvina virškinimo sutrikimus.

Vaistinis šalavijas

Šalavijas vartojamas kompresams ir gydomosioms arbatoms. Jo lapai pūkuoti, žiedai violetiniai. Nevengia saulės, nepaiso sausros, todėl šaknys, ieškodamos drėgmės, prasiskverbia iki metro po žeme. Kai ant šalavijo žiedo nutupia bitė atsigerti jo nektaro, dulkinės palinksta, kad jas paliestų, tarsi norėdamos priminti, kad neužmirštų nunešti žiedadulkių krovinio.

Mėta

Kokios rūšies mėtas (pipirinę, vandeninę ir kt.) bepaimsi, visos jos visada turi vieną charakteringą bruožą: nepakeičiamą kvapą, sklindantį iš lapų ir ilgai išsilaikantį juos sudžiovinus. Pridėjus mentolio, pagaminami puikūs gėrimai, švelnūs sirupai ir geriausi likeriai. Be to, mėtos lapai vartojami ir virtuvėje patiekalams, salotoms pagardinti.

Plačialapis katilėlis

Dvimetis, kartais net daugiametis augalas, gausiai vešintis kalnų pievose ir ganyklose, aukštis nuo penkiolikos iki šešiasdešimties centimetrų. Lapai pailgai kiaušiniški, žiedai melsvai violetiniai, charakteringos formos, dėl to augalas ir gavo tokį pavadinimą.

Viržis

Tai dešimties penkiolikos centimetrų aukščio kerelis, ypač paplitęs sausose kalkingose ir smėlėtose vietose, pušynuose, kur kartais sudaro ištisus kilimus. Lapai lancetiški, žiedeliai rausvi, labai mėgstami bičių, kuo mes tik... džiaugiamės, nes viržių medus iš tikrųjų nuostabus, apskritai vienas geriausių.

Kraujalakė

Tai tipiškas rugpjūčio augalas. Šį mėnesį jis pasiekia savo išsivystymo viršūnę. Šiaipjau žydi tik nuo birželio iki rugsėjo. Iškyla iki vieno metro aukščio, auga daugiausia pievose ir pakelėse, kur traukia keleivių akį savo iškeltomis galvutėmis, sudėtomis iš daugybės smulkučių, tamsiai purpurinių žiedelių.

Žilė

Žilė užauga iki šešiasdešimties centimetrų aukščio, apsipylusi smulkiais žiedeliais, panašiais į baltagalvės. Lotyniškas jos pavadinimas *Senecio* reiškia senas. Kodėl žilė gavo būtent tokį vardą, yra aišku: jai peržydėjus, atsiranda mažos balsvos pūkuotos sėklelės, primenančios senukų žilus plaukus. Atspari kaip reta kuris augalas žilė išgyvena bet kokioje dirvoje.

Nakviša (Oenothera)

Šis augalas, beveik metro aukščio, daugiausia gyvena naktinį gyvenimą – nakvišos stipriai kvepiantys žiedai prasiskleidžia tik sutemus. Jos botaninis vardas siejasi su vynu. Ir neatsitiktinai, nes kadaise iš nakvišos buvo gaminamas nuoviras, jį atsipagiriodami gerdavo tie, kurie buvo per daug prisisiurbę vyno ir norėdavo atsikvošėti ar bent išsilaikyti ant kojų.

Raganė

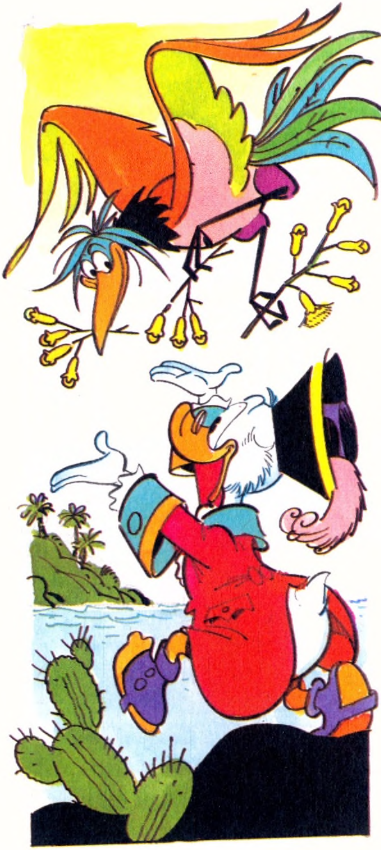
Raganė yra vijoklinis augalas, galintis užkopti gana aukštai, žiūrint kokią pasirinko atramą. Jo gausūs balti, susitelkę į šluotelę žiedeliai rugpjūčio pabaigoje pavirsta smulkiais vaisiais, padengtais sidabruotais pūkais. Todėl augalą praminė „senio barzda". O jeigu patį senį kas pavadintų raganiumi? Hmm... Verčiau nereikia.

GARBUS AMŽIUS

Šimtamečių žmonių mažai, o daugiašakėje medžių šeimoje yra kitaip. Daugeliui šių žaliūkų šimtas metų – tiktai vaikystės amžius! Medžiai, išgyvenantys tūkstantį metų, gamtoje nėra retenybė.Čia pateikiama dešimties mūsų gerai pažįstamų medžių lentelė. Jų visų gimimo liudijimų, žinoma, rankose niekas nėra turėjęs, tad amžiaus ribos nurodymas yra tik apytikris (ir kiti matmenys čia paimti iš įvairių šaltinių, ne visose šalyse yra tapatūs):

Medis	Kiek m siekia aukštis	Kiek m siekia skersmuo	Iki kiek metų gyvena
Ąžuolas	40	4	1500
Liepa	35	2	1000
Maumedis	50	1,5	600
Klevas	40	2	500
Pušis	50	2	500
Uosis	40	1,5	350
Eglė	50	2	300
Kriaušė	20	1,5	300
Tuopa	35	2,5	200
Beržas	30	1,5	150

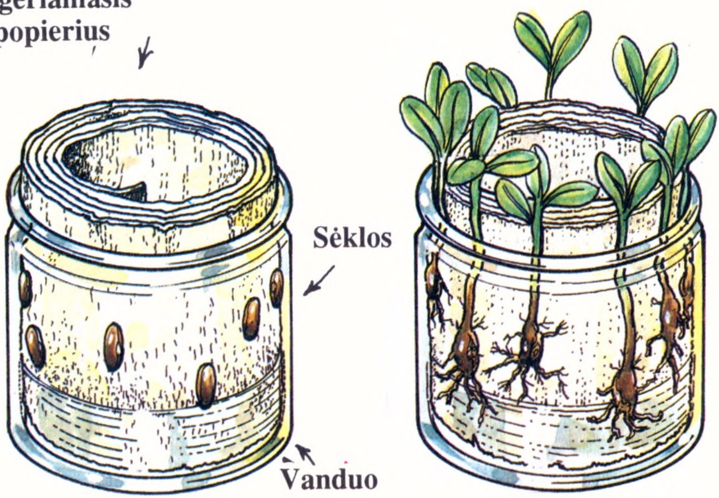
VAGYSTĖ, BET... VISIŠKAI SĄŽININGA

Yra toks tropinių kraštų, giminingas mirtai, mažas, amžinai žaliuojantis medelis – prieskoninis gvazdikas. Prieskoniams vartojami džiovinti jo žiedai. Kadaise dėl šio augalo kilo beveik detektyvinė istorija, kurią verta čia papasakoti.

Išimtinį šių gvazdikėlių monopolį turėjo olandai. Jie augino juos tolimoje Indonezijoje, Molukų salose. Tai buvo pelninga prekė, tačiau šį prieskonį norėjo gauti ir anglai. Todėl medeliai buvo griežtai saugomi, kad kartais jų kas nepasivogtų, nepersodintų ir nepradėtų auginti kitur.

Ir vis dėlto 1770 metais, nepaisant visų apsaugos priemonių, vagystė įvyko. Tai padarė prancūzas, šiuo atveju gimininga pavarde Pjeras Puavrė (*puavrė* prancūziškai reiškia pipirai, taigi kitas brangus prieskonis). Įdomiausia, kad gvazdikėlius jis pavogė... visiškai sąžiningai.

Pjeras Puavrė tyrinėjo gamtą salelėse, netoli olandų valdų. Tose salelėse perėjo daugybė įvairiausių paukščių. Kai kurie paukščiai nuolatos skraidė lesti grūdų į tų draudžiamų išvežti augalų plantacijas – būtent į gvazdikynus. Puavrė vyrams beliko tada tik surinkti paukščių išmatas ir sudaiginti nesuvirškintas sėklas.

KAS DEDASI PO ŽEME?

Kadangi esate jaunieji švilpikai, o ne kurmiai, tai niekada neturėsite laimės pasekti, kaip diena po dienos vystosi sėkla po žeme. Bet nesisielokite: galite tokį stebėjimą suorganizuoti ir dėl to visai nereikės kastis po žeme.

Paimkite stiklinį indą (geriausiai tinka didelis stiklainis nuo kompoto), į vidų įstatykite susuktą trilinką ar keturlinką sugeriamąjį popierių, kad jis būtų truputį iškilęs virš indo kraštų. Įpilkite į stiklainį maždaug dviejų trijų centimetrų sluoksnį vandens. Tada tarp sugeriamojo popieriaus ir indo sienelių per kokius keturis centimetrus nuo dugno įkiškite kelis žirnius, pupeles arba lęšius. Po dienos kitos jūsų „įnamiai" pradės leisti šakneles. Paskui pasirodys lapeliai, ir visą augalo vystymąsi galėsite stebėti kaip televizoriaus ekrane (tik be distancinio valdymo ir negalėsite išjungti programos). Kai vanduo išgaruos, vėl pripilkite, kad jo lygis nuolatos būtų pastovus. Daigui paaugus iki kokių dešimties centimetrų, turėsite jį persodinti į vazoną su žemėmis. O jeigu vėliau pasiseks nusiskinti ir kelias ankštis, už visą vargą sulauks atpildo ne tik jūsų akys, bet ir skrandis.

TIKSLIAI SU PUPELĖMIS

Džiovintas pupeles jau prieš tris tūkstantmečius vertino graikai, panaudodami jas vietoj... balsavimo biuletenių. Baltų, tamsių ar raudonų pupelių niekaip nesupainiosi. Tad piliečiai, kurie turėjo pareikšti savo nuomonę, eidavo prie urnų ir mesdavo į jas pupeles. Vienos spalvos pupelės reiškė sutikimą, kitos – nesutikimą, trečios – neapsisprendimą. Po visko balsavimo komisijos nariams tereikėdavo suskaičiuoti pupeles, o tada jau iš tų neįprastų balsavimo biuletenių galėjo išsivirti kad ir sriubą – sudėti juos ne į archyvą, o į puodą.

JŪRA JŪROJE

Atlanto vandenyno viduryje, tarp Antilų ir Azorų salų, yra sritis be jūros srovių, kurios paviršius padengtas plūduriuojančiais dumbliais. Tai Sargasų jūra, jūra jūroje, plytinti aštuonių milijonų kvadratinių kilometrų plote. Sargasai, tokie dumbliai, pagal kuriuos gavo šis plaukiojantis parkas pavadinimą, yra žalsvai rusvos spalvos, turi ilgą centrinį gniužulą, išsikerojantį plokščioje kotuotoje dalyje panašiai kaip medžio šakos. Tarp dumblių knibžda turtingas ir įvairus nesuskaičiuojamų gyvūnų pasaulis, jis mielai dalijasi maistą, kurio čia neišsemiama gausybė. Gyvūnai tik turi saugotis, kad patys neatsidurtų kokio stipresnio ir karingesnio kaimyno pilve. Kaip tik dėl šitos rizikos dauguma Sargasų jūros gyventojų turi apsauginę spalvą. Kaip pavyzdys gali būti kad ir žuvis, antenarijus, lotynišku pavadinimu *Antenarius marmoratus*, ją net iš arti žiūrėdami vargiai atskirtumėte nuo augalų, tarp kurių ji slepiasi. Jei nardysite Sargasų jūroje, nerinkite dumblių, kad kartais neapsižiūrėję nenutvertumėte žuvies!

ATSPĖKITE, KAS MES!

Visi esame augalų pasaulio atstovai ir dar pasižymime viena bendrybe: mūsų pavadinimas reiškia ir dar ką nors visai kita. Perskaitykite mįsles ir pasistenkite jas įspėti.

Atsakymus rasite 152 psl.

- Esu medis, anksti pavasarį žydintis baltais stipraus kvapo žiedais, bet kartu esu ir moters, biblinės visų žmonių pramotės, vardas.
- Esu ankštinių šeimos maistinis, Lietuvoje mažai auginamas augalas, bet kartu ir akies dalis, laužianti spindulius.
- Esu dekoratyvinis krūmas, pavasarį žydintis baltų ar melsvų maloniai kvepiančių žiedų kekėmis, bet taip pat esu mašinų tepalas.
- Esu daugiametis, daugiausia šiluose augantis puskrūmis, brandinantis saldžias juosvai mėlynas uogas, bet kartu aš ir dėmė sumuštoje vietoje.
- Esu skanus geltonas nekirmijantis miškų grybas, bet taip pat medžiuose gyvenantis judrus mažas rudakailis žvėrelis, labai mėgstantis riešutauti.
- Esu darželio, laukų ir miškų įvairiaspalvė gėlelė ir kartu – tėvų netekusi vargšė mergytė.
- Esu vasarinio varpinio javo grūdas, vartojamas kruopoms, alui daryti, bet taip pat nemalonus spuogas akies voko pakraštyje.

NENDRĖ IR IMPERATORIUS

Nendrė yra labai naudingas augalas, vartojamas nuo senovės japonų žaidime „mikado“.

Ar žinote šį žaidimą? Paimama sauja plonų įvairiaspalvių nendrinių lazdelių ir visos iškart paberiamos, o paskui jas reikia vieną po kitos surinkti, bet, imant vieną, negalima pajudinti kitų. Svarbiausia yra juoda lazdelė: ji atstovauja imperatoriui, japoniškai vadinama „mikado“. Pažodžiui.

AUGALAI MĖGSTA PLAUKIOTI

Kodėl augalai auga iš žemės? Iš to, ką ligi šiol jau spėjote perskaityti, lengvai atsakysite: todėl, kad į žemę suleidžia šaknis, o jomis siurbia iš ten maistą. Puiku!

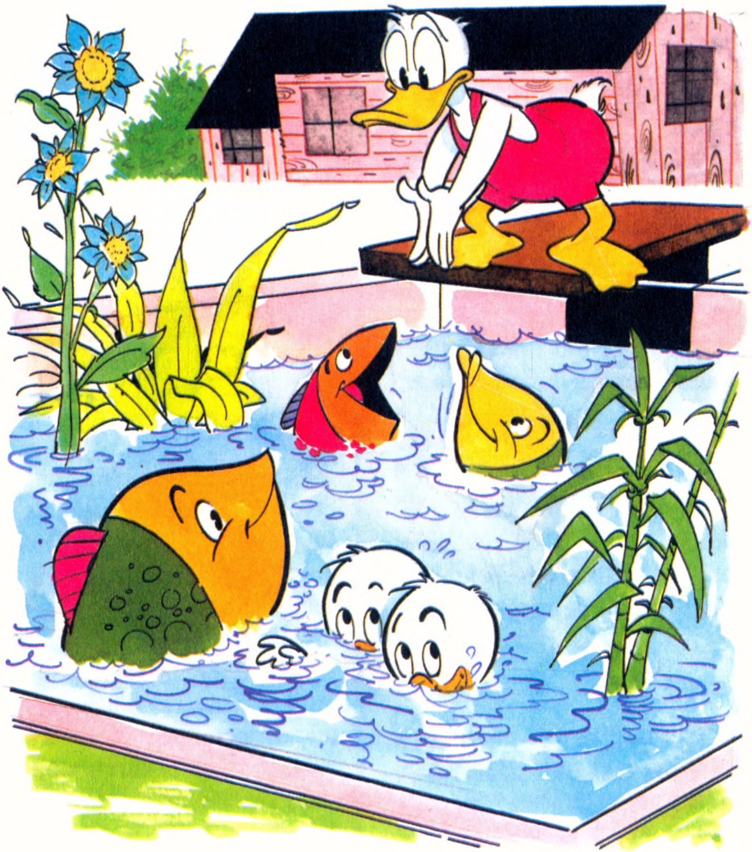
O ką jūs pasakysite, jeigu jums išduotume, kad augalai daug mieliau gyventų vandenyje? Jus tai turbūt nustebino, ką? Tačiau pamėginkite valandėlę pasijusti… augalo kailyje ir pasistenkite įsivaizduoti, koks tai turi būti sunkus darbas – skverbtis per dirvožemį, kartais gana kietą, kad pasiektumėte bent kiek drėgmės. O vandenyje, atvirkščiai, šis vargas atkrinta. Augalas, į kurio būklę pabandėte įsigyventi, gali gerti drėgmę ir siurbti maistą kaip norėdamas ir… be jokių pastangų. Tolesniam vystymuisi čia tereikia pakankamo kiekio maisto, kurį turime kaskart vis papildyti.

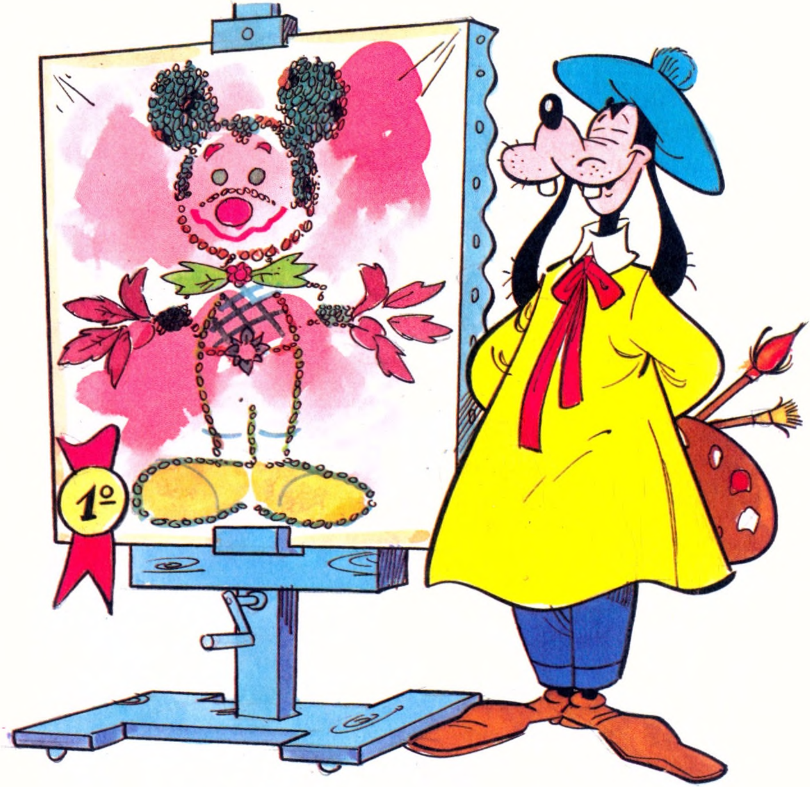
Pirmieji „hidrokultūrą“ pradėjo taikyti beveik atsitiktinai Antrojo pasaulinio karo metu grupė Amerikos kareivių, apgyvendintų tuščiose, uolėtose Ramiojo vandenyno salose. Jiems jau nusibodo kasdien valgyti tik konservus, tad vieną gražią dieną įsitaisė daržą… vandenyje. Suprantama, gėlame vandenyje, atgabentame į salą lėktuvais (amerikiečiai nesismulkina), kurį ka-

reiviai perpylė į didelius rezervuarus, o paskui iš jų kasdien valgė įvairiausias šviežias skanias daržoves. Ilgainiui hidrokultūros technika ištobulėjo, ir šiandien jau yra nemažai kambarinių augalų, kuriuos galima šituo būdu puoselėti.

Vietoje žemės, kuri įgalina augalus įsikabinti ir išsilaikyti stačioje padėtyje, dabar ant indo dugno dedami keramzito rutuliai. Galima panaudoti ir nedidelius nugludintus upės akmenukus, netgi spalvoto stiklo rutulėlius.

Auginti vandenyje nesunku, nekyla jokių ypatingų rūpesčių: tereikia reguliariai įpilti truputį skystų trąšų. O jei kartais netikėtai kur išvažiuosite, nesirūpinkite – ir jums nesant gėlės smagiai augs toliau.

PAVEIKSLAI IŠ SĖKLYČIŲ

Tapyti dažais ir teptuku gali kiekvienas. Tokių paveikslų rasi visur. Tačiau pamėginkite sukurti paveikslą neįprastu būdu, pavyzdžiui... iš sėklyčių.

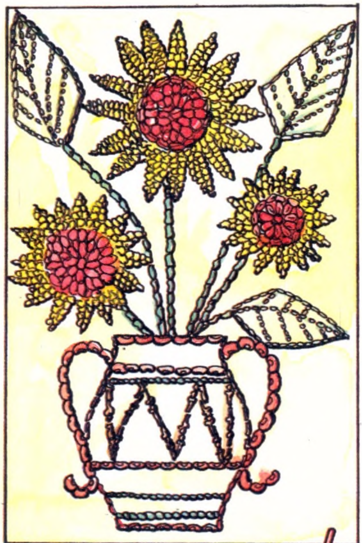
Ko reikia?

• Pasirūpinkite visokiausių sėklyčių, kokių tik rasite. Pasirinkite jų įvairiausio dydžio, spalvos ir formos, kad jūsų mozaika būtų kuo margesnė. Dideles sėklas (pavyzdžiui, abrikosų) galite susmulkinti mažesniais įvairių formų gabaliukais.

• Skirtingų augalų sėklas supilstykite į atskiras mažas dėžutes, tik gerai žiūrėkite, kad nesumaišytumėte: turėtumėte gražaus knebinėjimo vėl jas perrinkdami.

Kaip daryti?

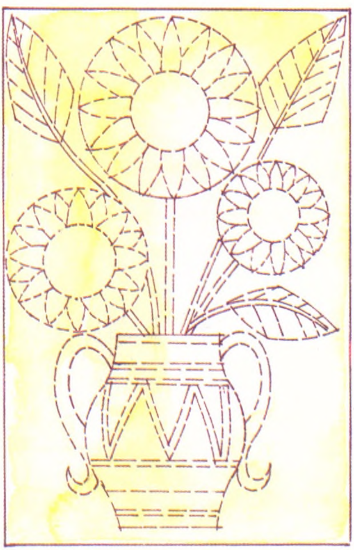
▪ Galite sėsti prie darbo. Jei manote, kad pirmai pradžiai verta pabandyti padaryti Siksto koplyčios paveikslų natūralaus dydžio kopiją, neskubėkite, pasikliaukite mumis: mes patariame pradėti kukliau, o solidžią meistrišką mozaiką atidėti vėlesniam laikui.

▪ Paimkite standų lapą ir minkštu pieštuku jame nupieškite norimą sukurti motyvą. Baigtą piešinį gerai įsidėmėkite, o paskui beveik visiškai nutrinkite trintuku, kad lape liktų tik neryškios žymės.

▪ Atsižvelgdami į tai, kokių formų ir spalvų sėklyčių turite, nuspręskite, kokiomis jų kur uždengsite. Aišku, kai kada galite sėklytes ir pamaišyti.

▪ Įpilkite į lėkštutę kelis lašus klijų, paimkite sėklytę pirštais ir pavilgykite juose. Ypač smulkias sėklytes imkite pincetu.

▪ Priklijuokite sėklytes skirtoje vietoje glaudžiai viena prie kitos, kad jos visiškai uždengtų gruntą.

▪ Pabaigę darbą, palikite lipdinį gerai išdžiūti ir tik tada išrinkite vietą, kur gatavą darbą pakabinti.

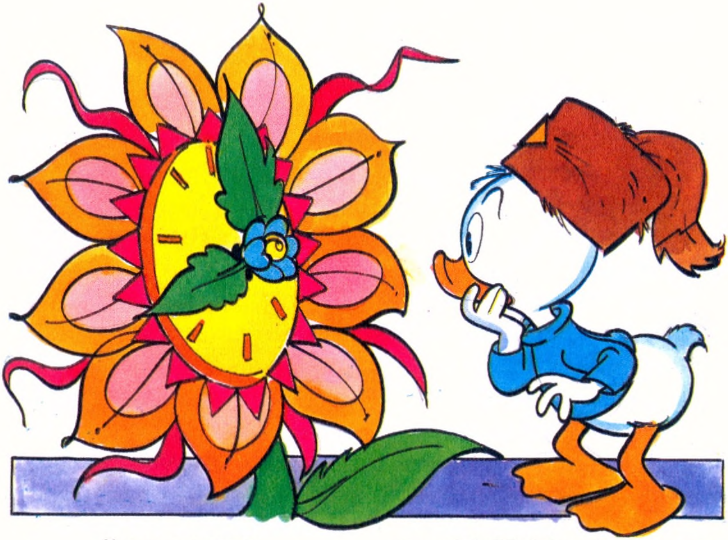
PAUKŠČIŲ SAVITARNA

Prisilesti ir atsigerti iš vieno augalo – ko geresnio gali norėti paukštis? O nutūpęs į dygų miškinį karšulį jis tatai gali gauti. Šis dagys yra tikra savitarnos valgykla visais atžvilgiais. Gražus, su būdingais dygiais žiedynais, daugiau negu metro aukščio augalas išlaiko lietaus ir rasos lašus, kuriais daugelis paukščių, prisilesę jo gardžių sėklų, numalšina troškulį. O jeigu kada nusišypso laimė, tai savo valgiaraštį gali papildyti kokia musele ar neatsargiu voriuku.

Tokio paukščių rojaus pavadinimas susijęs su šio augalo panaudojimu senovėje: jo dygiomis dalimis kadaise kai kur būdavo šukuojama, karšiama vilna, kad paskui ją būtų galima verpti.

Šitą šukavimą, kuris tikrai praverstų ir kai kurių jaunųjų švilpikų galvoms, šiandien atlieka tiktai mašinos, vadinamos karštuvais.

ŽALIASIS LAIKRODIS

Ar jums neatėjo į galvą kada nors ant riešo prisisegti augalą, kuris jums atstotų paprastai nešiojamą rankinį laikrodį? Tik pabandykite įsivaizduoti: nors gal ir nepavyktų nustatyti laiko minutės tikslumu, bet užtat galėtumėte puikuotis laikrodžiu, kokio niekas kitas neturi.

Toks augalas, kuris iš tikrųjų rodo laiką, yra maždaug metro aukščio krūmas, augantis Bangladeše. Jo lapai, keičiantis šviesai, šilumai ir drėgmei, per dieną juda beveik minutės tikslumu. Vieni jų pabunda ir prasiskleidžia, kiti, atvirkščiai, susiraito ir užsnūsta. Šio žaliojo laikrodžio „tiksėjimas" yra reguliarus, ir esant 25–30 laipsnių temperatūrai per vieną minutę tokį judesį paeiliui padaro visi lapai. Kai būna šilčiau ir oras sausesnis, laikrodis ima vėluoti ir... rodyklės, kol apsisuka aplink, sugaišta beveik penkias minutes. Tačiau visas mechanizmas yra dar sudėtingesnis: šitas laikrodis rodo ir datą! Drauge su jau aprašytais lapų judesiais visas augalas dar sukasi apie savo ašį – vienas apsisukimas per dieną. Tai bent, ką?

KAS AŠ?

Esu ant medžio kabantis vaisius, bet esu taip pat jūsų kakle ir akyse. Mane žinojo jau biblinis Adomas, žino ir jo palikuonys. Atspėkite, kas aš?

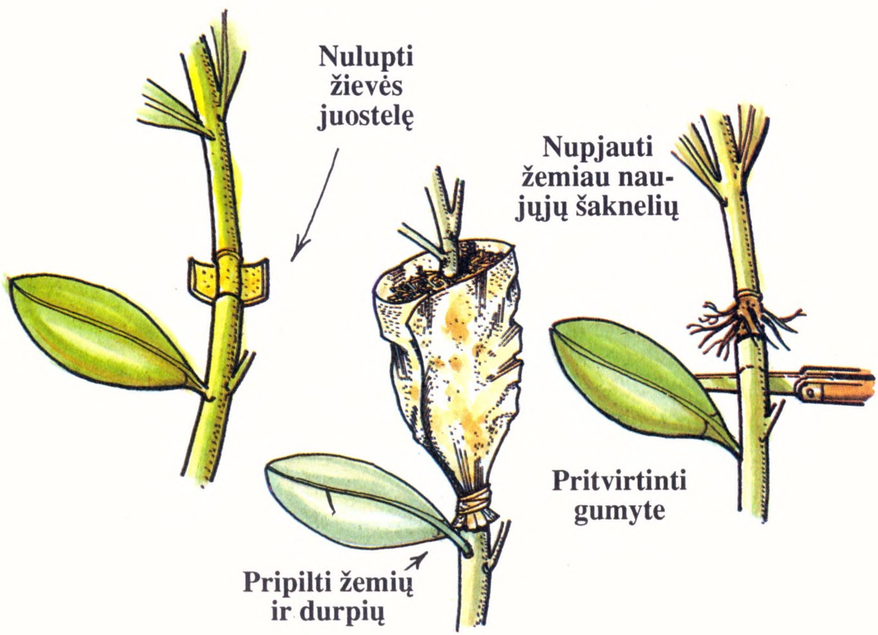
Atsakymą rasite 152 psl.

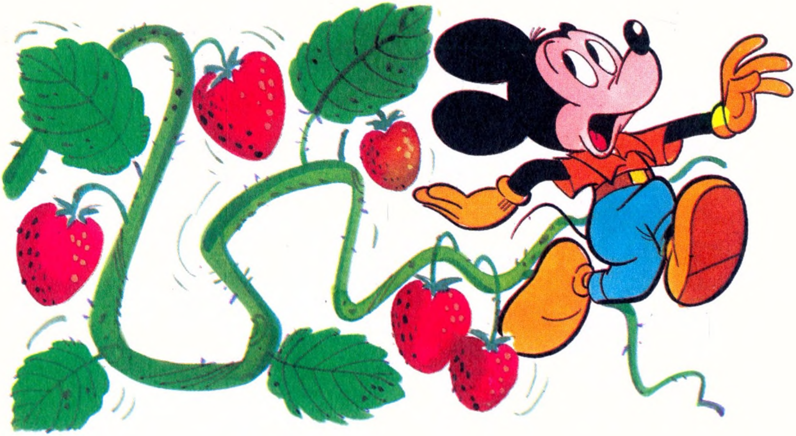
SODINSIME AUGINIAIS?

Auginių sodinimas – tai dar vienas augalų dauginimo būdas.

„Lapinis auginys“ labiausiai tinka filodendro, fikuso ir kitų kambarinių augalų dauginimui.

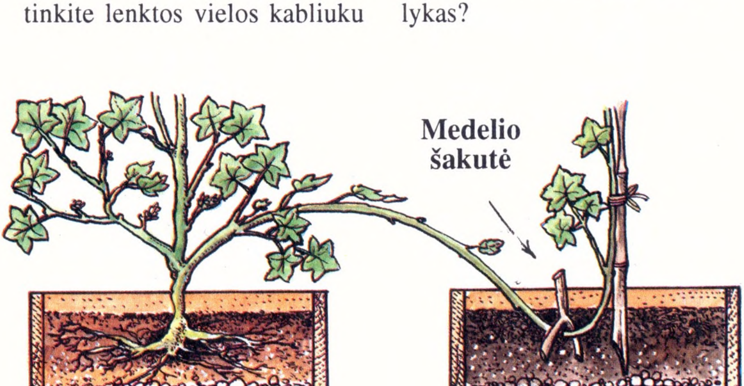
Darbui paimkite lapuotą atžalą. Už 20–30 centimetrų nuo viršūnės atsargiai nulupkite aplink stiebą juostelę žievės, ne storesnę kaip vieno milimetro ir kokių dviejų trijų centimetrų pločio. Stiebą žemiau nuluptos žievės apvyniokite plėvele ir pritvirtinkite ją gumyte. Plėvelinis gaubtas yra nepralaidus ir išlaiko vienodą drėgmę aplink pjūvį. Paskui pripilkite į susidariusį krepšelį saikingai sudrėkinto žemių ir durpių mišinio. Po to gumyte užriškite krepšelį virš pjūvio. Praslinkus dešimčiai ar keturiolikai dienų, pamatysite po plėvele išleistas šakneles. Nors ir nekantrausite, bet palaukite dar dvi savaites ir tada nupjaukite stiebelį žemiau krepšelio. Ir štai turite naują augalą, kurį dabar reikia atsargiai pasodinti į vazoną (žinoma, prieš tai nuėmus krepšelį su žemėmis ir durpėmis).

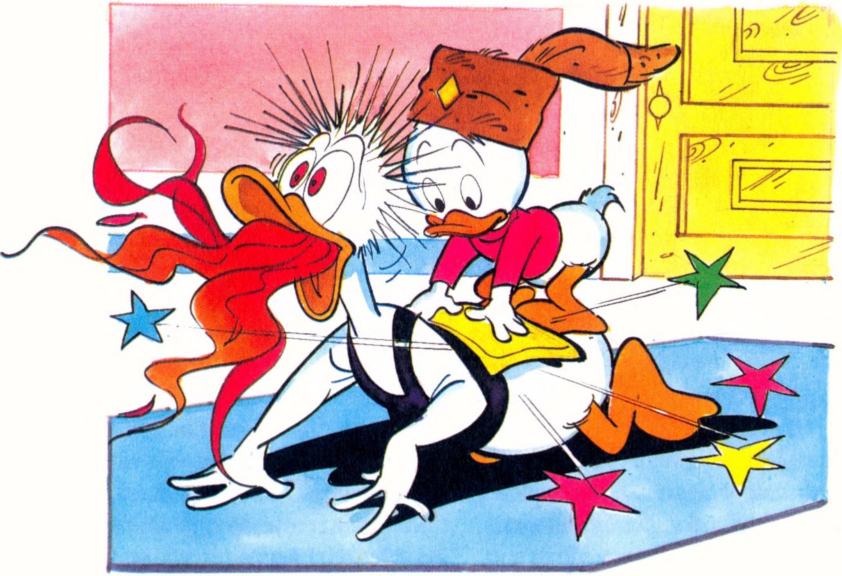

Dar lengviau pasinaudoti „šakniniu auginiu“. Nusipirkite uogų sodinukų, pasodinkite juos į vazonus ir paliekite. Po dviejų savaičių, kai jau aiškiai matysite, kad sodinukai prigijo, pasirinkite vieną atžalą. Ją truputį įpjaukite, palenkę atskirkite nuo „motinos krūmelio“ ir užpilkite žemėmis kitame vazone. Kad laikytųsi naujoje vietoje (maždaug vienas du centimetrai po žeme), pritvirtinkite lenktos vielos kabliuku arba medžio šakute. Po trijų savaičių, vėliausiai – po mėnesio, įpjautoje vietoje atauga išleis šakneles. Gal norite tuo įsitikinti? Tai truputį nužerkite žemes ir pažiūrėkite.

Jei visa operacija vyko sėkmingai, belieka dabar tik perpjauti „virkštelę“ tarp motinos krūmelio ir įsišaknijusio auginio, ir bandymas baigtas. Ar jums neatrodo, kad tai visai paprastas dalykas?

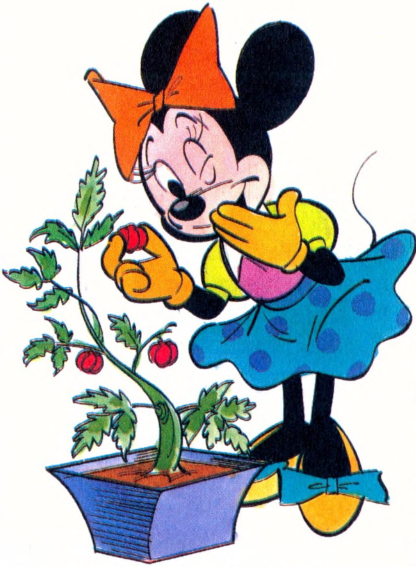

AR MĖGSTATE GARSTYČIAS?

Ar mėgstate pikantišką tyrelę iš garstyčių miltelių, acto ir kitų priedų? Ji taip tinka prie dešrelių, ar ne? Kai kam iš jūsų garstyčios gali patikti, kai kam ne, tačiau jų istorija, neabejoju, bus įdomi visiems.

Viduramžiais kažkas pastebėjo, kad aliejus, išspaustas iš garstyčių (jos plačiai auga ir pas mus) sulėtina jauno vyno rūgimą statinėse. Net ir vynuogių sultis garstyčios padeda ilgiau išlaikyti. Ši specifinė garstyčių aliejaus ypatybė tais laikais buvo labai naudinga, nes įgalino sultis be rizikos perdirbinėti ilgą laiką, nerizikuojant, kad per anksti ims rūgti (neužmirškite, kad šaldytuvų tada dar niekas nebuvo išradęs). Ilgainiui garstyčias imta vartoti ir valgių pagardinimui, ir atsirado daug šiandien žinomų jų rūšių.

Su garstyčiomis pradėta dėti ir kompresus kaip gydomąją priemonę nuo įvairių ligų (jie ypač vienu metu plačiai taikyti sergant bronchitu). Uždėtas garstyčių kompresas toje vietoje smarkiai sudirgindavo odą, tad išgarsėjo ne vien gydomuoju poveikiu, bet ir deginimu. Degindavo bent jau ne silpniau kaip jums burną, kai padauginate aštrių garstyčių.

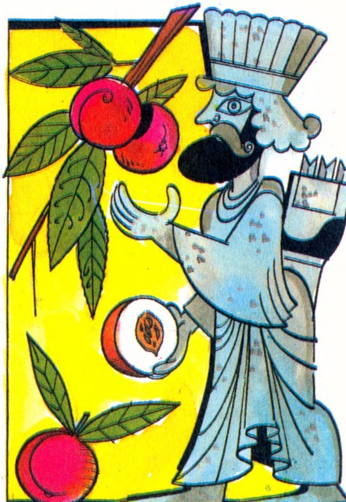
SUMAŽINTI POMIDORAI

Vienas selekcininkas prieš keletą metų išvedė pomidorų veislę, kurios krūmas siekė vos 25 centimetrus, taigi maždaug ketvirtadalį normalaus aukščio. To pomidoro vaisių skersmuo buvo ne didesnis kaip du centimetrai, tačiau skoniu jie visiškai prilygo savo didesniems broliams.

Tokiems miniatiūriniams pomidorams auginti nereikia daržo: užtenka dėžės ar bent vazono. Ši pomidorų veislė pirmiausia jus džiugins savo lapais, paskui žiedais, o pabaigoje ir raudonais vaisiais. Tačiau jei esate labai valgūs, tai didelio derliaus nesitikėkite: iš pustuzinio šitų augalėlių pomidorų priskinsite vos vienam geram dubeniui salotų.

PERSIŠKAS OBUOLYS

Ar valgėte kada nors „persiškų obuolių“? Nieko panašaus net negirdėjote? Tatai nieko jums nesako? Persiška katė – taip, bet persiški obuoliai? Iš tiesų, tai jūs tikriausiai jų daug kartų jau valgėte. Smaližiai senovės romėnai juos taip pavadino. Iš lotyniško vardo *Mala persicum* („Obuolys iš Persijos“) per įvairias kalbas keisdamas pavadinimą atėjo ir į mūsų kraštą. *Persicum* – persikas. Persikai pas mus neauga ir liko kaip svetimų šalių skanėstas. Tačiau jo pavadinimo ryšį su Persija turbūt nesunkiai matote.

LABIAUSIAI IŠSIŠAKOJUSI ŠEIMA PASAULYJE

Indijoje jomis puošia šventyklas. Borneo saloje – pina į vainikus arba prieš sėją maišo su ryžiais, kad užaugtų didesnis derlius. Meksikoje jos yra nepakeičiamos visų reikšmingų švenčių dalyvės: krikštynų, vestuvių, net laidotuvių. Visame pasaulyje žmonės vertina jų grožį; ilgą laiką juos kurstė ir mažytė mįslė: metų metais niekam nesisekė atskleisti paslapties, kaipgi šios puikios gėlės dauginasi.

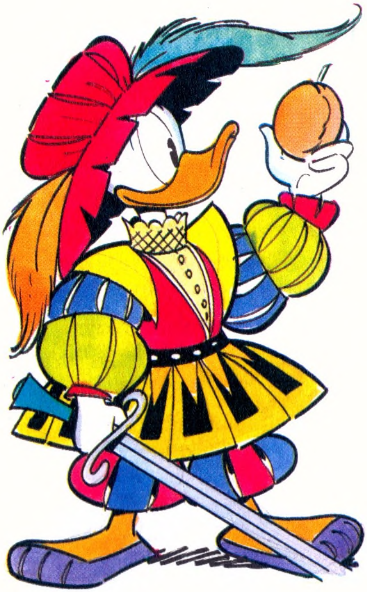
Tuzinuose pašto ženklų rasite kurios nors iš tūkstančių šios didžiulės šeimos rūšių atvaizdą, su jos atstovais susiduriame visame pasaulyje – nuo tropinių džiunglių iki pakluonės guotų. Kai kada jos tvirtai įaugusios į žemę, kitos – tįso nuo medžių šakų be dirvos ir be vandens, tarsi būtų galėjusios gyventi vien oru. Norėdami įsigyti kai kurias iš šių nuostabių

gėlių, tyrinėtojai ne kartą rizikavo savo gyvybe: kopė dėl jų į neprieinamus kalnus, brovėsi per laukines džiungles, nepaisė pavojų, kad taps kaukolių medžiotojų aukomis, pasigaus kokią nors baisią ligą, pavyzdžiui, geltonąją karštligę, arba bus įgelti pasislėpusios nuodingosios gyvatės.

Dėl ko visa tai? Dėl egzotiškų gėlių, kurios kadaise buvo segamos prie drabužių, įpinamos į elegantiškų moterų plaukus. Praėjusio šimtmečio pabaigoje šitų gėlių kainos siekė svaiginantį aukštį, tačiau ir šiandien, kai jų dauginimas nebėra jau tokia mįslė ir dėl vieno egzemplioriaus nereikia rizikuoti gyvybe, jos išlaiko savo ypatingą žavesį (ir kainą, kuri kad ir nėra tokia svaiginanti, bet vis dar didoka). Na, tai kaip, ar jau atspėjote, apie kokias gėles, forma ir spalva panašias į drugelį, čia kalbama? Taip, teisingai – tai nuostabiosios orchidėjos.

ANKSTYVIEJI VAISIAI

Ankstyvieji vaisiai tai ne tie, kuriuos valgome anksti rytą, o tie, kurie prinoksta dar neatėjus įprastiniam sezonui. Turime ankstyvųjų trešnių, kriaušių, slyvų, abrikosų.

Kada abrikosai buvo atvežti į Europą, sunku pasakyti. Tačiau žinome, kad į Prancūziją juos 1512 metais pasistengė atgabenti būsimasis karalius Pranciškus Valua, kuris tuomet viename iš savo karo žygių perkopęs Alpes atėjo į Italiją ir nusprendė, kad šituo puikiu vaisiumi tikriausiai mielai gardžiuotųsi ir jo valdiniai.

CUKRINIS MEDIS

Išgręžti skylę medžio žievėje ir tokiu būdu gauti cukraus gabaliukų – tatai gali išbandyti tiktai jaunieji švilpikai Kanadoje. Toks medis yra kanadinis saldusis platanlapis klevas, iš kurio ištekančios sultys ant sniego nuo šalčio tučtuojau sustingsta. Toks sirupas labai tinka su blyneliais, kurių močiutė Antis dažnai iškepa garsiausiems iš visų jaunųjų švilpikų – jūsų bičiuliams Biliui, Viliui ir Diliui.

Tačiau ne dėl sirupo klevo lapas pateko į Kanados vėliavą: tas lapas visų pirma simbolizuoja bekraščius Kanados miškus, plytinčius keliasdešimt kartų didesniuose negu Lietuva plotuose.

TEGYVUOJA PIPIRNĖ!

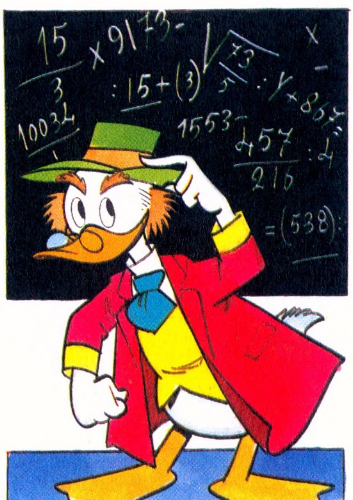
Jums slenka plaukai? Plaukite juos šampūnu su pipirnės priedu, tikrai jie sustiprės.

Norite pašalinti veido strazdanas? Pabandykite jas trinti pipirnės sultimis, turėtų išnykti (bent jau nepakenks jums).

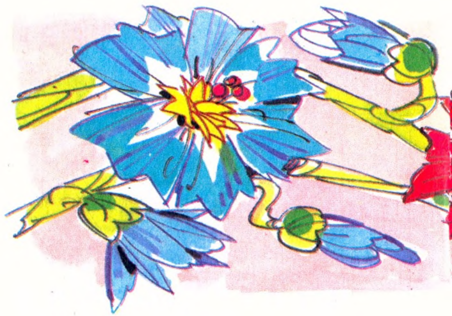
Vargina bronchitas? Išgerkite iš pipirnės išspaustų sulčių ir jums bus lengviau kvėpuoti. Mėgstate daržovių salotas? Tad greitai lėkite prisirinkti pipirnės, to smulkučio augalėlio baltais žiedukais ir ovaliniais lapeliais, kuris kai kuriuose kraštuose auga paupiais, o pas mus – daržuose. Pipirnes stropiai nuplaukite, pridėkite druskos, pipirų, aliejaus ir acto. Iš tikrųjų bus skanu, ir drauge gausite gerą porciją vitaminų. Naudinga, pigu ir gardu.

TIK MAŽIESIEMS GENIJAMS

Garsusis graikų filosofas Platonas teigė, kad figos didina sugebėjimus ir palengvina protinį darbą. Valgyti jas, žinoma, galite, nors ir neturėdami namų užduočių. O jei kur atostogaudami ruošiatės iškylauti pėsčiomis arba dviračiu, nepamirškite pasiimti į kelionę džiovintų figų: jos praktiškos ir teikia daug energijos. Namuose auginti figmedį dėl jo didumo neįmanoma, tad galite pasitelkti jos tolimą giminaitį – fikusą, kuris plačiai žinomas kaip gražus kambarinis augalas, bet… su vienu trūkumėliu: nors būtumėte ir sumaniausi daržininkai, niekada iš jų negausite vaisių, nei šviežių, nei džiovintų.

PAVADINIMAI KAI KĄ PASAKO

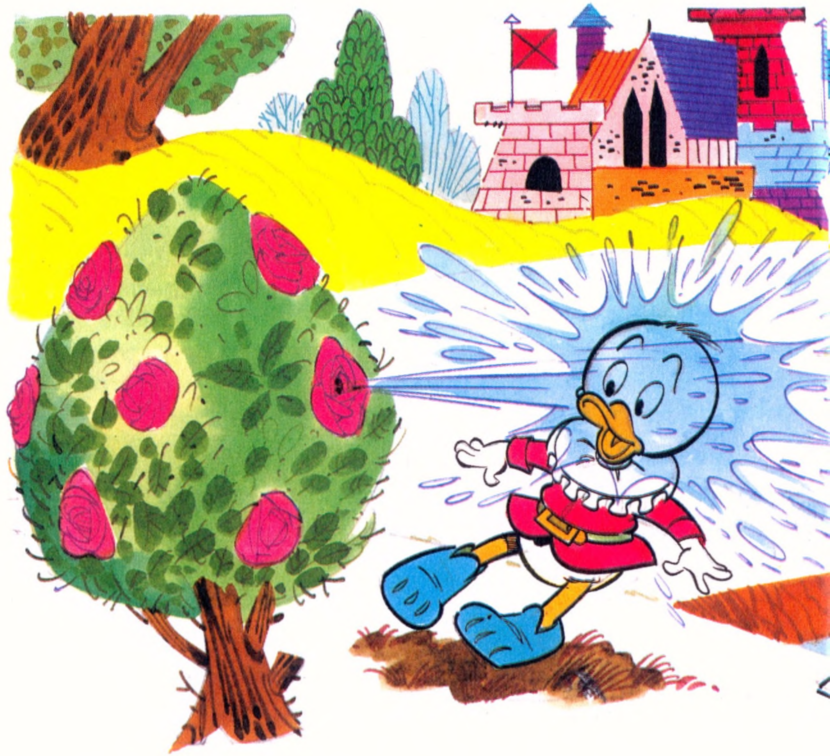

Tikriausiai žinote, kas yra česnakas, lelija, ramunė. Bet ar žinote, ką reiškia jų moksliniai lotyniški pavadinimai? Lentelėje pateikta pluoštas pavyzdžių, ir pamatysite, kad kartais jų prasmė sutampa su lietuviškąja, o kartais, atvirkščiai, nustebina.

Lietuviškas pavadinimas	Lotyniškas pavadinimas
Česnakas	Allium
Plukė	Anemone
Smidras	Asparagus
Ratilis	Callistephus
Dagys	Carduus
Chrizantema	Chryzanthemum
Lelija	Lilium
Kardelis	Gladiolus
Vilkdalgis	Iris
Saulutė	Bellis
Pakalnutė	Convallaria
Vandens lelija	Nymphaea
Raktažolė	Primula
Vėdrynas	Ranunculus
Perkūnropė	Sempervivum

Reikšmė
Kartus ir deginantis
Skraidančios sėklos
Dygus
Grožio vainikas
Dygliuotas
Auksinis žiedas
Baltas
Mažas kardas
Vaivorykštė
Gražuolė
Slėnio lelija
Vandenų deivė
Pirmoji
Varliukė
Amžinai gyvas

SIURPRIZŲ PARKAS

Vaikštinėjate parke. Visur ramu, viskas žydi. Staiga šliūkšt ant jūsų nuo medžio vanduo. Greitai sureaguojate, atšokate į šalį ir pasislepiate pavėsinėje. Bet oi oi! Lubos prasiskiria, ir ant jūsų pabyra miltai. Aplipę tešla, sprunkate lauk. Čia dar ne galas: bėgant tarp rožynų, kažkas išpylė jums ant galvos kibirą pelenų! Ne, tai ne gąsdinančios mugės pramogos, iš tiesų esate parke. Linksmybių parke (jei kas galėjo sau leisti jį įsitaisyti), kurie buvo tokie madingi viduramžiais ir Renesanso laikais. Televizijos tada žmonės neturėjo, tad pramogavo šitokiais pokšteliais. Juokėsi ir tų pokštų aukos.

Kaip ir teatro scenoje, viskas buvo dirbtina, ir atskirus triukus atlikdavo sudėtingi ir labai iš-

radingi mechanizmai. Ant šakelės pražiojo snapelį gražus paukščiukas, bet vietoj giesmelės ėmė šaukti: „Paskubėkite, ponai, kviečiame pietų, eikite per aną tiltelį“. Aišku, vos visi suėjo ant tiltelio, jis per patį vidurį prasivėrė, ir nelaimėliai įkrito į vandenį. „Ten, dešinėje, yra pavėsinė, kur galite išsidžiovinti“, – patarė tuo momentu kitas mechaninis balsas. Na ir išsidžiovino... Vos tik vargšeliai (jiems čia buvo smagi pramoga) įžengė į vidų, ant jų pasipylė smarkus pūkų ir suodžių lietus.

Lunaparkų tipo sodų Italijoje buvo labai daug (garsiausias Tivolyje), taip pat Ispanijoje, Prancūzijoje. Garsųjį Hesdeno parką, kuriame buvo netgi mažas žvėrynas, lankė šimtai tūkstančių lankytojų, labai laimingų, kad čia jų kiekviename žingsnyje tykoja kokia nors avarija. Jei kartais turite gražų sodą, tai gal norėtumėte jį taip pagyvinti?

GĖLIŲ ISTORIJOS

Chrizantema

Kaip neseniai esame skaitę, chrizantema yra tradicinis mirusiųjų paminėjimo simbolis.

Tai vykęs parinkimas: ji graži gėlė, ja galima džiaugtis ir namie. Chrizantema, kokia ji yra šiandien, į Europą pateko tik devynioliktojo amžiaus pabaigoje iš Japonijos – tokios šalies, kur viešpatauja tikras gėlių kultas, ir chrizantema tarp jų – viena iš garbingiausių: pavyzdžiui, vienas aukščiausių įžymiems japonams suteikiamų apdovanojimų yra Chrizantemos ordinas. Šalia rytietiškos kilmės chrizantemų egzistuoja ir pas mus laisvai au-

ganti giminaitė, paprasčiausia ramunė, randama kiekvienoje pievoje. Jos žiedlapiai, išpešami vienas po kito, jau šimtmečiais atsakinėja į klausimą „myli... nemyli...“, kol išpešami visi tie lapeliai.

Lelija

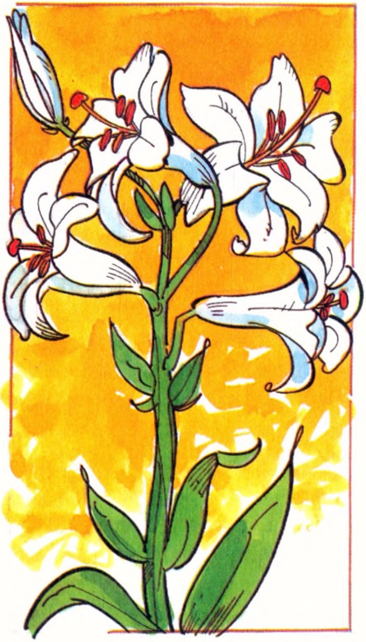
Veikiausiai nė vienas jūsų nebūsite Prancūzijos karaliumi ar karaliene, bet vis tiek galite pasidžiaugti lelija, ta nuostabia gėle, kuri šimtmečiais švyti Prancūzijos karališkosios šeimos herbe. Tai labai senas augalas (augo jau dinozaurų eroje, prieš šimtus milijonų metų). Yra aštuoni tūkstančiai rūšių, išsibarsčiusių po visą planetą.

Sena legenda pasakoja, kad kai Junona, Jupiterio žmona, kadaise žindė vieną iš savo vaikų, ant žemės nukrito lašelis jos pieno. Toje vietoje, kur lašelis nukrito, tučtuojau išaugo balta lelija.

Nuo senų senovės lelija, ypač krikščionių tikėjime, laikoma skaistybės ir nekaltumo simboliu. Ji taip pat yra Antano Padujiečio, vieno žinomiausių šventųjų, gėlė.

Alyvmedis

Alyvos medį išgarsino ne vien alyvuogės bei aliejus, bet ir pasaulio tvanas. Kai Nojus po

begalinių, nesiliaujančių liūčių išvydo pagaliau tarp debesų saulės spindulėlį, išsiuntė balandę, kad ši apžiūrėtų, kur kas yra. Balandė netrukus parskrido su alyvos šakele snapelyje – tai neabejotinas ženklas, kad į žemę grįžta gyvenimas ir žmonės bei gyvūnai gali galų gale palikti laivą – Dievo rūstybė atlyžo. Nuo to laiko alyvos šakelė laikoma taikos simboliu.

Galimas daiktas, kad tada ir alyva buvo lieknas ir tiesus medis kaip daugelis kitų. Kaip pasakoja viena graži krikščionių legenda, tokią būdingą susikreivojusią, susisukusią formą šis medis įgavo visai neseniai ir tik dėl vienos vienintelės priežasties. Pagal tą legendą, kai prireikė išrinkti medį Jėzaus kryžiui, buvo apsistota ties alyvmedžiu. Tačiau alyvmedžiai nesutiko ir gindamiesi nuo tokios nešlovės, nenorėdami tapti nors ir netiesioginiu Išganytojo mirties bendrininku, ryžosi paaukoti savo grožį. Tad meldė Dievą atsiųsti angelą, kuris taip iškraipytų kamieną ir šakas, kad iš jų būtų neįmanoma padaryti to gėdingo žudikiško įrankio. Dievas išklausė jų prašymą ir pasiuntė angelą, kuris gerai pasidarbavo. Tuo gali šiandien įsitikinti kiekvienas, pasižiūrėjęs į bet kurį alyvmedį.

ILGOS KELIONĖS

Kiekvienas augalas turi mažytį slaptą paštą savo sėkloms siuntinėti. Kai kurie tingūs augalai, ypač kviečiai arba avižos, jas tiesiog išberia. Kiti, apdovanoti neįtikėtina fantazija, sakysim, sprigė, jas tiesiogine šio žodžio prasme iššaudo dideliu nuotoliu. Snaudalės transportuotoju pasirinko vėją ir jam patikėjo savo lengvas kaip plunksnelė sėklytes. Guobos sėklos turi savotiškus sparnelius, bet dar geriau įsitaisęs jovaras: jo sėklos aprūpintos savotišku sraigtu ir skrenda lyg sraigtasparnis. Na, o dagių ir rugiagėlių sėklos atrodo lyg plunksnoti kamuoliukai, su kuriais vėjas žaidžia badmintoną. Tačiau pasaulinė pirmenybė tikriausiai atitektų kanadinei šiušelei, žavingam baltažiedžiui augalėliui, kuris niekada nebuvo peržengęs savo gimtosios Amerikos sienų, kol…

Kol gražią dieną (tai buvo XVII a.) vienas gamtininkas panaudojo šitą sudžiovintą augalą paukščio iškamšai, kurią ketino pasiųsti savo bičiuliui į Europą. Trofėjų tvarkingai išsiuntė, bet kelionė buvo itin vargana, ir šiušelių prigrūsta iškamša, pasiekusi Europą, atsidūrė šiukšlyne, iš ten jos sėklos pasklido į visas puses. O koks šios istorijos galas? Tokį atsparų transportavimui augalą šiandien daug kur rasite ir Europoje.

Taigi matote, prie sėklų platinimo gali prisidėti ne tik gyvi paukščiai, bet ir jų iškamšos.

DEGINA KAIP VELNIAS

Degina ir duria dar skaudžiau negu rožės dygliai. Kas tai? Atsakyti lengva: dilgėlė, kurios lapų plaukeliai išskiria nepaprastai stipriai erzinančią rūgštį. Jos skonį tikriausiai yra patyrę visi jaunieji švilpikai, kada nors išsileidę tyrinėti žaliojo pasaulio.

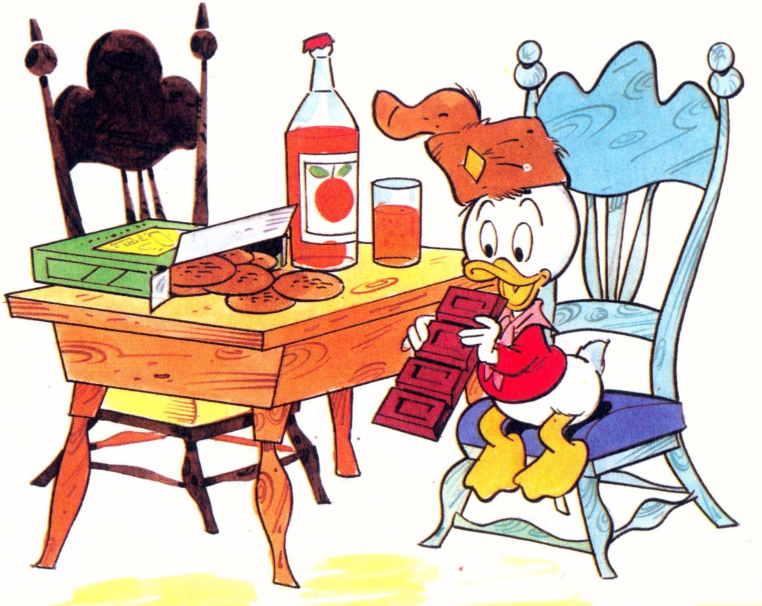
Nors dilgėlė ir pasižymi šia nemalonia savybe, vis dėlto ji yra nepaprastai naudingas augalas: antys jas ryja net springdamos, jų prisilesusios vištos deda didesnius kiaušinius, o nusiplūkę arkliai, suėdę gerą porciją dilgėlių, atgauna jėgas. Pravarti ji ir žmonėms, ypač sergantiems reumatizmu, anemija, nusilpusiems. Bet būkime atsargūs: gamta mūsų neapdovanojo tokiu atspariu gomuriu kaip kai kuriuos kitus gyvūnus (pavyzdžiui, minėtas antis, vištas, arklius), tad bus geriau gerti jų nuovirą.

Ar norite nustebinti savo draugus, drąsiai čiupinėdami dilgėlę? Kodėl ne, tereikia susirasti panašią į ją notrelę, kurios žiedai, skirtingai nuo gailiosios dilgėlės, sukrauti ne šluotelėmis, o pavieniui, ir galite ramiai ją paglostyti. Draugai žiūrės net išsižioję – koks jūs drąsus! Bet per daug nosies nerieskite: augalas, kurį čiu-

pinėjote, iš tikrųjų ne dilgėlė, ji netgi iš visai kitos rūšies!

AUGALAI GALI VISKĄ

Gerai pavalgėte? Apsirengėte? Pasikabinote kambaryje naują plakatą? Sėdite ant kėdės? Ką tik išgėrėte skanių sulčių? Kamavo kosulys, kuris išgėrus gydomosios arbatos praėjo? Tokius klausimus jums galima duoti be galo, ir po kiekvieno teigiamo atsakymo turėtumėte pridurti: „Ačiū jums, augalai!" Nuo ankstyvų pusryčių su duona, medumi, marmeladu, cukrumi, kava, arbata arba šokoladu iki pietų su gera sriuba arba tiems valgiausiems pilna lėkšte spageti su pomidorais – viskas, ką valgome, iš tiesų yra nuostabi augalų pasaulio dovana. Ir saldus pyragaitis iš miltų, sviesto ir kiaušinių (aišku, ir kitų priedų) taip pat yra iš augalų: jei vištos nelestų grūdų, jos nedėtų kiaušinių, o jei karvės neėstų žo-

Kiek daiktų šiame paveikslėlyje kilę iš augalų?
Atsakymą rasite 152 psl.

lės, tai neduotų pieno, iš kurio daromas sviestas! Jau pavalgėte? Tai ko nors išgerkite: jei gėrimas nebus grynas vanduo, jis tikrai turės ką nors bendro su augalais, tegu tai bus alus, vynas, vaisių sultys ar kas nors kita. Atsikelkite nuo kėdės ir pasitraukite nuo stalo (kėdė ir stalas yra iš medžio), ir augalai jus lydės toliau. Tiesą sakant, jų turite ir ant savęs. Dauguma drabužių yra iš medvilnės, augalinės kilmės pluošto. Tačiau ir vilnoniai rūbai, jei gerai pagalvosite, taip pat augalų dovana: juk vilna nukirpta nuo avių, kurios ganosi pievoje. (Panašiai atsirado ir batai: jie pasiūti iš žolėdžių gyvulių odos.)

Augalinės kilmės ir daugelio vaistų komponentai (pavyzdžiui, penicilinas gaunamas iš mikroskopinių grybų kultūrų). Sąrašą, žinoma, galima dar ilgai ilgai tęsti – pagaliau ir ši enciklopedija, kurią dabar skaitote, yra augalinės kilmės: ji išspausdinta popieriuje, o jo gamyboje vartojama iš medžio paruošiama celiuliozė.

IŠ KUR KILĘ?

Nemažai mūsų nuolat matomų gėlių bei medžių ir mūsų valgomų vaisių kilę iš tokių kraštų, kurie yra už tūkstančių kilometrų. Atvežė juos mums bebaimiai botanikai (dažnai ir mėgėjai), kai kada susidurdami su dideliais pavojais. Daugelis iki šiol išlaikė pavadinime savo egzotiškos kilmės pėdsakus. Gal norite su jais susipažinti iš lentelės šiame puslapyje? Pamatysite, bus įdomu!

Lietuviškas pavadinimas	Pirminis pavadinimas	Iš kokios kalbos kilęs
Ananasas	nana	guarani
Apelsinas	narang	persų
Bambukas	bamtu	malajiečių
Kakava	cacahuatl	actekų
Kava	qahwa	arabų
Artišokas	kharshuf	arabų
Kaučiukas	kahuchu	karibų
Juodmedis	hebni	senosios egiptiečių
Jazminas	yasamin	persų
Mandarinas	mantrin	sanskrito
Pistacija	pista	persų
Tabakas	tabbaq	arabų
Arbata	te	kinų

KAS PAŽĮSTA ROŽES?

1. Norint gauti šimtą gramų rožių aliejaus, vartojamo kvepalų gamyboje, reikia:

- 100 kg rožių žiedlapių?
- 500 kg rožių žiedlapių?
- 1000 kg rožių žiedlapių?

2. Rožių krūmelis, auginamas kvepalų gamybai, per metus duoda:

- pusę kg žiedlapių?
- 1 kg žiedlapių?
- 10 kg žiedlapių?

3. Viename dirvos hektare auginama:

- 100 rožių krūmelių?
- 500 rožių krūmelių?
- 5000 rožių krūmelių?

Šios viktorinos atsakymus rasite 152 psl.

ŽAISLŲ MEDIS

Aišku, kad artimiausioms Kalėdoms jūs, šaunūs jaunieji švilpikai, papuošite eglutę sidabrinėmis girliandomis, blizgančiais papuošalais, žvakutėmis ir bengališkomis ugnimis (tik žiūrėkite, neapsideginkite), stikliniais žaisliukais ir dar kuo nors. Aišku, po eglute... netikėtai atsiras didesni ar mažesni paketėliai, priklausomai nuo to, koks geras buvote per metus. Mažai žinoma, iš kur atsirado paprotys puošti Kalėdų eglutę ir kodėl tai būna būtent eglaitė, kėnis ar pušaitė. Kalėdų eglutės tradicija yra jaunesnė už prakartėlės tradiciją, ji kilusi iš Šiaurės Europos ir veikiausiai susijusi su senoviniu eglės garbinimu. Amžinai žaliuojanti eglė pranašavo, kad žiema pagaliau baigsis ir vėl sugrįš pavasaris.

LINKSMŲ KALĖDŲ

Jeigu jau atėjome iki Kalėdų, tai dar valandėlę stabtelėkime: patarsime jums, kaip paruošti dovanėlę, kuri bus išradinga, nedaug kainuos ir ją darydami turėsite pramogą.

Ko reikia

Gėlių parduotuvėje nusipirkite kamuolį dirbtinio kailio paviršiumi. Jų yra įvairių dydžių: pasirinkite tokį, kuris labiausiai jums tiks. Kartu nusipirkite ten ir sausų gėlių. Dar reikia turėti žirkles, klijų, kelias sąvaržėles ir plaukų segtukų, dėžutę smeigtukų ir pusmetrį spalvoto, jums patikusio kaspino.

Darbo eiga

- Žirklėmis nukirpkite visų sausų gėlių kotelius.
- Atsižvelgdami į turimų gėlių kiekį ir dydį, pirmiausia išbandy-

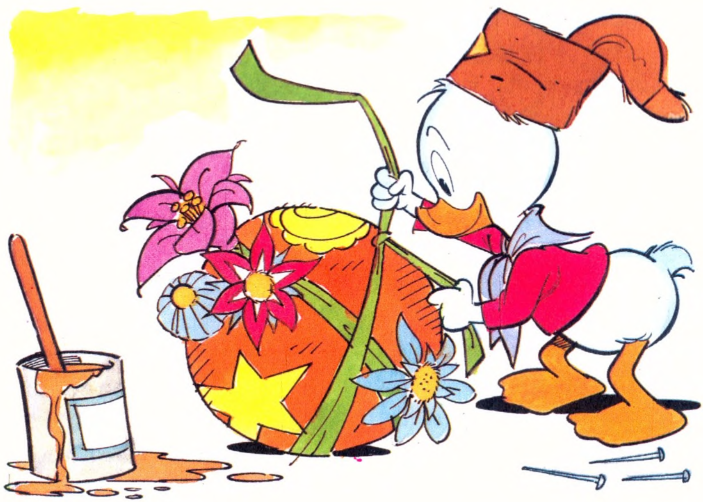
kite, kaip jas geriausiai išdėstyti ant kamuolio. Kai pagaliau pasirinksite patinkantį išdėstymą, pasistenkite jį kuo geriau įsidėmėti, o gėles vėl nuimkite.

• Į kamuolį įsmeikite segtuką arba smeigtuką ir jais pritvirtinkite kamuolį prie kamštmedžio kamščio, įkišto į butelio kaklą. Butelis atstos pakylą, tad jums bus patogiau darbuotis.

viršutinėje dalyje palikite vieno dviejų kvadratinių centimetrų nepapuoštą plotelį. Ten vėliau prisegsite kaspiną.

• Plaukų smeigtuku perdurkite kaspiną ir segtuką įsmeikite į nepapuoštą vietą.

• Kaspiną apie segtuką suriškite mazgu, po to iš jo padarykite kokardą, kuri derintųsi su kitais papuošalais.

• Prie kamuolio prilipinkite žiedus kuo arčiau vienas kito, kad kuo mažiau būtų matyti kamuolio paviršius. Kai klijai truputį pradžius, žiedus pritvirtinkite keliais smeigtukais, kuriuos paskui vėl ištraukite. Kamuolio

• Visą šį kūrinį palikite gerai išdžiūti, paskui nuimkite nuo butelio ir atsargiai suvyniokite, kad nešdami dovanoti nesugadintumėte. Nepamirškite ir kortelės su sveikinimu, kad laimingas gavėjas žinotų, kam turi dėkoti.

ŽALIOJI MAGIJA

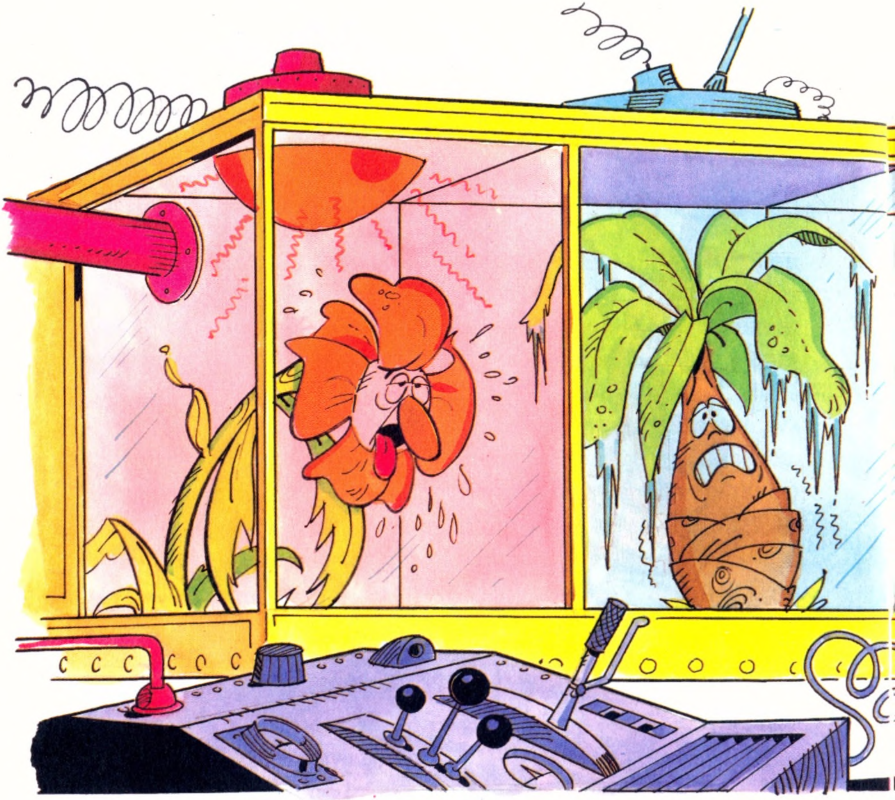
Ar augalai iš tikrųjų turi stebuklingos galios? Kadaise žmonės tikėjo, kad turi. Jei kam knietėjo ką nors prilupti, bet kaltininko, jo laimei, čia pat nebuvo, tereikėjo išsipjauti šeivamedžio rykštę, paskui nusivilkti marškinius, patiesti juos ant žemės ir rykšte juos plakti. Tas, kuris turėjo gauti į kailį, stebuklingai burtų galiai veikiant smūgius pajus, nors ir kažin kur būtų.

Taip pat tikėta, kad šeivamedžio krūmuose gyvena burtininkės, todėl dėl viso pikto žmonės šeivamedžio niekada nedegindavo. Petražoles, tą nepakeičiamą daugelio virtuvės receptų ir vitamino C šaltinį, augindavo tik piktos galios asmenys, kurie patys, atvirkščiai, kiek įmanydami vengė česnakų, laikomų stipriu amuletu prieš burtininkes ir vampyrus.

Mandragora su savo charakteringa, kiek panašia į žmogaus figūrą šaknimi galėdavusi paliesta netgi šaukti; ypač naktį. Jei šauksmas būdavo spigus, tai aišku, kad rėkia moteriškos giminės augalas, o jeigu duslus – vyriškos. Tačiau mažai kas turėjo užtektinai drąsos tuos balso atspalvius patikrinti, nes kas nesuspėdavo laiku užsikimšti ausų ir tą balsą išgirsdavo, būtinai išprotėdavo. Kai kur ligi šiol gyvuoja toks mokyklinis prietaras. Išduosime jį, ir galėsite patys išmėginti. Norite žinoti, kaip atrodys jūsų pažymėjimas? Tereikia įmesti į vandenį gluosnio lapą ir žiūrėti: jei plauks, geri pažymiai garantuoti, jei nuskęs... ką gi, ištiks nesėkmė.Šventagaršvė, lotynišku pavadinimu Archangelica, kokio pusantro metro aukščio plačialapis, baltažiedis augalas, kurį vienas atsiskyrėlis gavo iš arkangelo Gabrieliaus, kad išgydytų marą ir kitas ligas. Kadaise ja gintasi ir nuo apžavų. Šiandien, atvirkščiai, ji vartojama gaminant kai kuriuos saldumynus: čia jau jokios magijos nėra, bet tai niekam nepakenkia. Rusmenės ekstraktas stiprina širdį, jo neatsisakyta ligi šiol. Tačiau šiandien nebereikia, kad ligonis pats skintų augalus... ir dar kaire ranka.

Čia anaiptol ne visos pasakos apie augalus: jų yra daug, kai kurios grynai regioninės. Jei kartais per atostogas pateksite į vietovę, kur dar nesate buvę, pasistenkite pelnyti kokio senuko palankumą – gal tai bus tikras aukso šulinys, iš kurio galėsite semtis panašių istorijų.

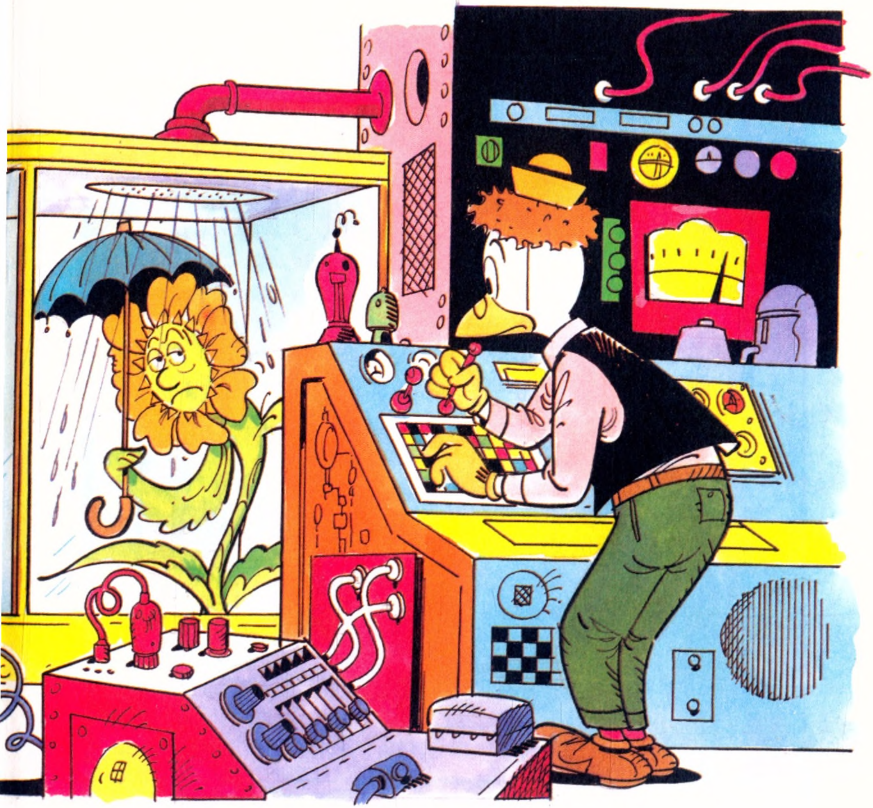

AR ŽINOTE FITOTRONĄ?

Įsivaizduokite salę – kokio šimto metrų ilgio, o pločio bent kaip modernaus okeaninio garlaivio mašinų skyrius. Visur tik ciferblatai, mygtukai, svertai, signalinės lemputės, užsidegančios ir gęstančios kaip ant Kalėdų eglutės. Tai fitotronas, sudėtingas mechanizmas, padedantis dirbtinai sudaryti augalams reikiamas gyvenimo sąlygas.

Jį aptarnaujantiems technikams panorus, fitotronas gali pereiti nuo lietaus prie giedros, nuo svilinančios kaitros prie poliarinio speigo, nuo drėgmės prie sausros. Tai savotiškas laboratorinis pasaulis su visomis klima-

tinėmisir laboratorinėmis sąlygomis, su kuriomis mūsų daugiaformėje planetoje galime susidurti. Ir viskas tik tam, kad būtų lengviau sekti atskiras augalų gyvenimo fazes, o natūralioje gamtoje tai būtų praktiškai neįmanoma, reikėtų pernelyg daug laiko ir varginančių kelionių. Su fitotronu šitos problemos atkrinta: atstumai išnyksta, laikas sutrumpėja, tereikia valandų atlikti virtinei bandymų ir sekti augalų (vargšelių!) reakcijai įvairiausių eksperimentų metu. Šitaip daug lengviau galima padidinti javų atsparumą šalčiui arba kovoti su daržoves dažniausiai apninkančiomis ligomis, pagaliau užkirsti kelią jų žūčiai dėl maisto stokos. Botaninės inžinerijos specialistai, tikri XX amžiaus burtininkai, su fitotronu stengiasi išvesti naujas augalų veisles, kurios padėtų bent iš dalies išspręsti skaudžiausią žmonijos problemą – maisto trūkumo problemą.

DEKORATYVINIS DARŽIUKAS

Nusipirkti pakelį gėlių sėklų ir pasėti jas į vazonus sugeba visi ir visi dažniausiai taip daro. Daug originaliau dėl grožio pasėti daržovių sėklų. Iš kai kurių labai greitai išaugs iš tiesų dekoratyvūs augalai. Tad išsiruoškite į sėklų parduotuvę ir ten tiesiog žaisdami pasirinkite, tik žiūrėkit nepersūdykit ir galų gale neišauginkite tokio brūzgyno, kur viskas susipynę be jokios tvarkos.

Pasirinktas sėklas pasėkite į vazonus arba į medines dėžutes su dugne išgręžtomis keliomis skylutėmis vandens pertekliui išbėgti. Prieš pildami žemes, ant dugno paberkite sluoksnį skaldos ar akmenukų, kad vanduo dirvoje

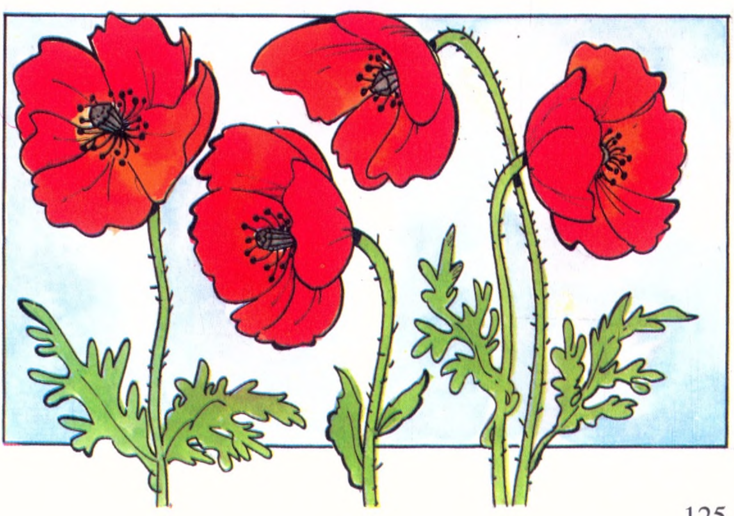
neužsilaikytų ir nenupūtų augalų šaknelės.

Pasėkite sėklas vieno ar dviejų centimetrų gylyje, palikdami tarp jų pakankamus tarpus, kad paskui kerodami augalai vieni kitų negožtų. Sekite, kad žemė neišdžiūtų, ir turėkite kantrybės, tačiau jos per daug nereikės, nes sėklos sudygs labai greitai.

Jei turite bent pusės metro ilgio ir tokio pat aukščio dėžę, užtektinai žemės ir vietos, kur pastatyti, galite pabandyti išauginti ir kukurūzą, o jei norite, kad draugai tikrai išpūstų akis – netgi saulėgrąžą. Tačiau atminkite: šitie augalai gali iškilti iki dviejų metrų ir privilioti į jūsų balkoną pulkus žvirblių, nekantriai laukiančių pasmaguriauti saulėgrąžos sėklomis! Taigi prieš sėją verta tiksliai nustatyti, kiek turite vietos, ir apsidairyti, ar kur netoliese neslampinėja katės.

KANTRYBĖS IŠBANDYMAS

Ar mėgstate kantrybės žaidimus? Pasiūlysime jums vieną tokį, kurį iš tiesų verta išbandyti: pasistenkite suskaičiuoti vienos aguonos galvutės grūdelius. Sakote, tai neįmanoma? Ar žinote, kad jų ten gali būti iki trijų šimtų tūkstančių? Pritrūks kantrybės? Nesikrimskite, verčiau pamėginkite spręsti paprastesnę skaičiavimo užduotį: vietoj aguonos galvutės paimkite kokių vaisių, pavyzdžiui, persikų, slyvų ar trešnių. Čia rasite po vieną vienintelę sėklą, bet užtat kokią didelę!

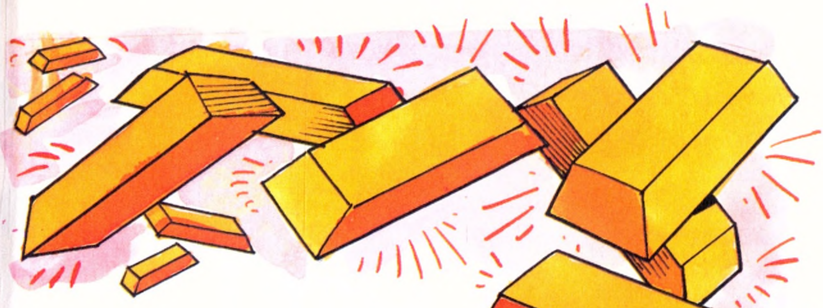

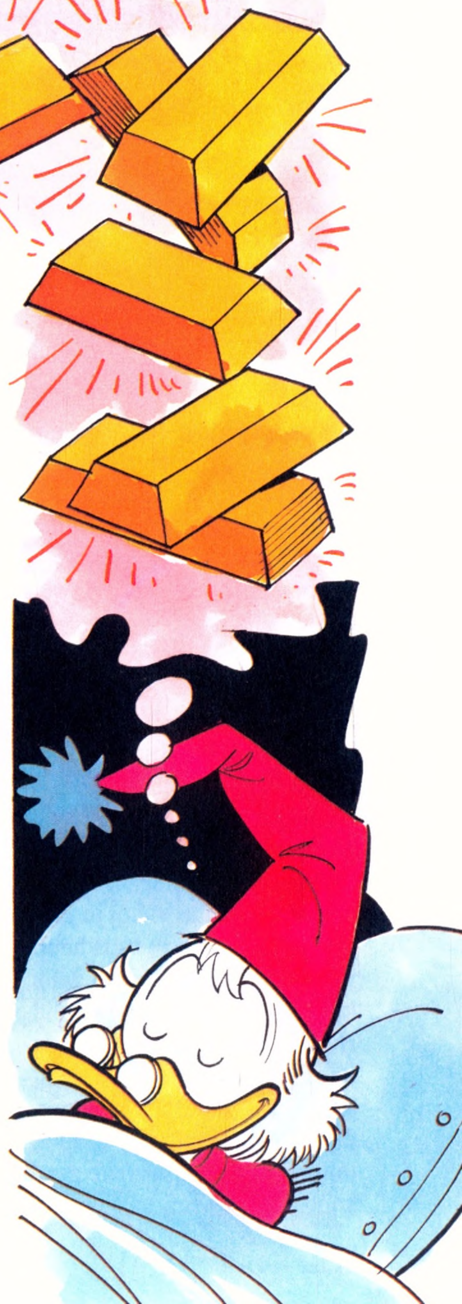
SŪRŪS RIEŠUTAI... BEVEIK VELTUI

Pasakykite teisybę: spręsdami užduotis arba žiūrėdami televizorių mėgstate ką nors triaukšti? Jeigu taip, tai užsirašykite receptą, kurį dabar pasiūlysime. Jis tikrai jums kada nors pravers. O kada? Tai labai paprasta. Pirmiausia reikia sultingo meliono, kuriuo jūs labiausiai taikotės pasmaguriauti. Iš pradžių jį perpjaukite ir išimkite sėklas. Galite panaudoti ir moliūgo sėklas. Bet paklausykite! Sėklų neišmeskite! Jas stropiai nuplaukite, gerai pasūdykite ir padėkite ant švaraus sulankstyto rankšluostėlio išdžiūti. Tuo tarpu galite išeiti pasivaikščioti arba pažaisti.

Kai sugrįšite, melionų sėklos jau bus sausos. Tada belieka jas tik paskrudinti keptuvėje ant atviros ugnies. Skrudindami maišykite mediniu šaukštu, kol jos gražiai paruduos. Kad jos užtektinai paskrudintos, pažinsite iš to, jog pirmosios ims sproginėti. Tada jau metas nukelti keptuvę nuo ugnies, išpilti sėklas į lėkštę ir pradėti jas triaukšti kaip tikrus sūrius riešutus.

SALDŽIŲ SAPNŲ!

Ar žinote, kad bijūnas, kitų vadinamas pinavija, neša laimę kaip ir keturlapis dobilas? Jei ne, tai dabar žinokite. Nuo šios dienos galite būti lydimi aklos laimės kaip Donaldo pusbrolis Gusta. O kad valiotumėte su juo lenktyniauti, būtinai reikia šį brangų amuletą nuskinti vidurnaktį. Pagal seną prietarą, kas neapgalvotai nuskins pinaviją dieną, ne tik nematys laimės, bet jį dar gali užkapoti savo aštriu snapu volungė, kuri šią gėlę nepaprastai myli. Pinavija, lotyniškai *Paeonia*, pasak senos graikų legendos, kadaise buvo to paties vardo nimfa, ir tokia aikštinga, kad neapsikentę dievai vieną dieną ėmė ir pavertė ją gėle. Pinavija iš pykčio paraudo, ir ši spalva jai taip ir liko.

Jei kas jums padovanos pinaviją, užsidėkite ją prieš miegą ant ausies, ir sapnuosite saldžius sapnus.

KIEKVIENAS GALI PASIRINKTI

Vandens dumblių įvairovė yra nuostabi. Vieni jų yra neįtikėtinai elastingi, kitų kamienas, atvirkščiai, labai standus. Vieni tamsoje švyti, kiti dėl šakelėse susikaupusio kalcio sudaro ištisus rifus. Plaukikai, kurie maudydamiesi atsiduria tarp dumblių, audringos jūros priplaktų prie kranto, galbūt šiais augalais nesidžiaugs, bet tai nereiškia, kad jie niekam verti. Pavyzdžiui, pūslėtieji rudadumbliai, vadinamieji guveiniai, apsidengę baltomis oro pūslytėmis, o ilgi plaušai jau nuo senovės vartojami kaip natūrali trąša ir gyvulių pašaras. Tačiau jūros dumbliais šeriami ne tik gyvuliai. Juos valgo ir žmonės, ypač kinai ir japonai, kurie iš jų moka sutaisyti šimtus patiekalų.

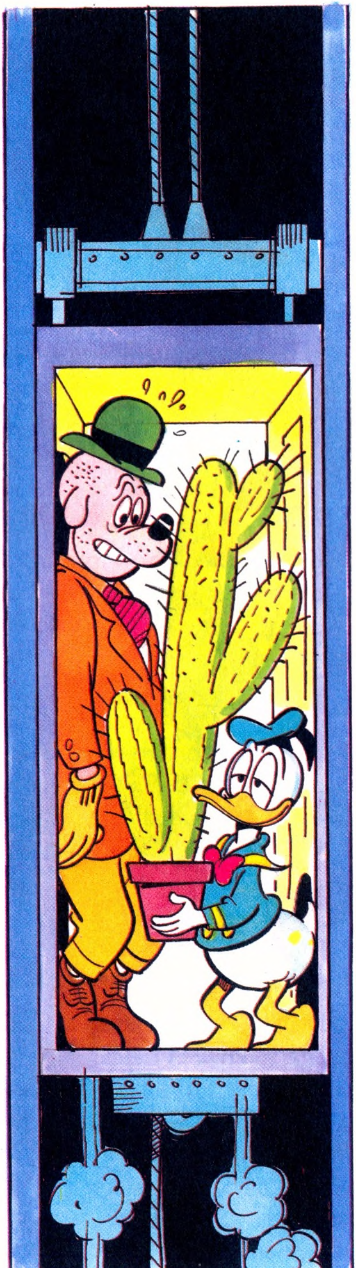

Jei kartais pateksite į Tokijo restoraną, nebandykite ten užsisakyti mėsiško kepsnio. Garbingas oficiantas vietoj jo jums pasiūlys įvairiausių rudadumblių – virtų, keptų ir netgi žalių, kuriuos valgysite ten populiariomis lazdelėmis, gardžiuodamiesi maloniai saldžiais ar pikantiškais padažais, pagamintais, žinoma, taip pat iš rudadumblių. Jei užsisakysite dar ir sriubą arba desertą, tai devyniais atvejais iš dešimties vėl pajusite specifinį skonį, kurio pagrindinis komponentas yra dumbliai. Bet nebijokite: tie rudadumbliai (valgomieji) yra geri, ir jūros liga nuo jų nesusirgsite. Dumbliai vartojami ne tik valgiui, bet ir vaistams. Vien Japonijoje dirba

apie penkis šimtus laboratorijų, gaminančių iš jūrų dumblių tūkstančius vaistų.

Tačiau sutramdykite savo apetitą: ne visi tie gauti produktai skirti vidiniam vartojimui, ypač nepatartume ragauti tepaliukų arba labai lipnių klijų, padaromų taip pat iš rudadumblių. Ir dar viena staigmena tiems, kurie į tokius skanėstus raukia nosį: kiekvienas mūsų turbūt kada nors yra valgęs dumblių agaragaro ar želatininių medžiagų pavidalu – tai šių jūros augalų ekstraktai, vartojami gaminant konditerinę želatiną.

VANDENS LIFTAS

Kadaise buvo gaminamas įdomus žaislas (jį gal dar ir šiandien kur nors atrastumėte, nors ir sunkiai): tai inde su vandeniu panarinta figūra, kuri kyla ir leidžiasi priklausomai nuo slėgio į indo kaklą. Brazilinis skendenis, gražus upių augalas, elgiasi iš esmės taip pat. Ryškiausias jo požymis: plūduriuojantys lapai plaukioja vandens paviršiuje, ir lapų makštys virsta kapšeliais, į juos augalas gaudo planktoną, kuriuo maitinasi. Kitas ryškus šito augalo požymis – tai sugebėjimas pagal reikalą kilti arba leistis. Daugiausia jis būna prikibęs prie savo užutėkio dumblėto dugno, bet kai rengiasi žydėti, atpalaiduoja šaknis ir lyg niekur nieko iškyla į paviršių. Ne tokie charakteringi skendeniai auga ir pas mus. Žiedams apsidulkinus, kapšeliški lapai pritvinksta specialių sulčių ir savo svoriu traukia augalą vėl į dugną, kur tos sėklos gali sudygti ir sukurti naujus augalinius liftus arba, jei norite, povandeninius laivus.

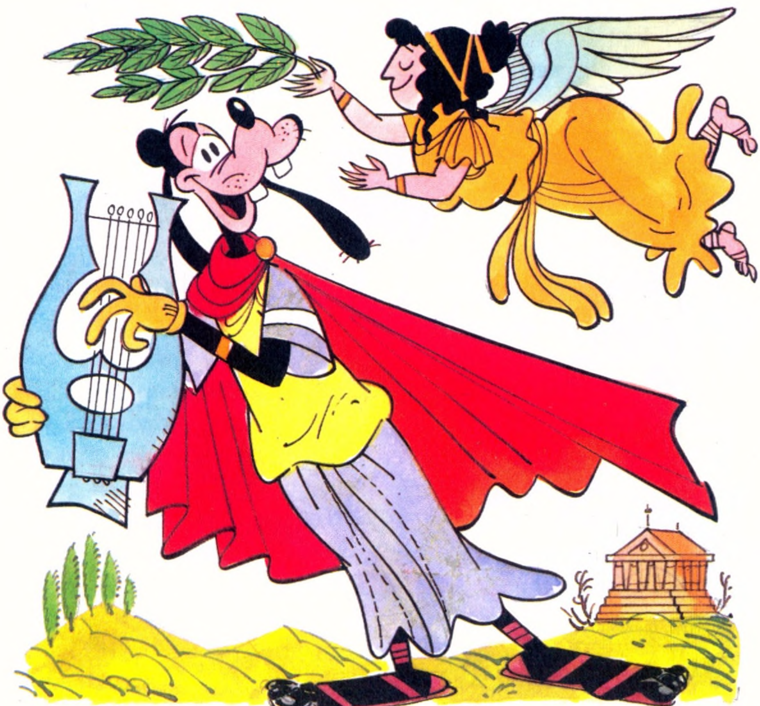
Ką jūs dėl to pasakysite? Čia gamtos stebuklas ar... velnio augalas?

DIDVYRIAMS IR SMAGURIAMS

Jis tinka visiems padažams, o jo lapai jau šimtmečiais vartojami kaip kvapus troškintų patiekalų prieskonis. Nors jo vieta šiandien visų pirma yra virtuvėje, tačiau lauro lapai (būtent apie juos čia kalbama) turi šlovingą ir jaudinančią praeitį.

Senovės Graikijoje laurai buvo laikomi šventais, ir per visą antikos epochą iš jų lapų nupinti vainikai buvo skirti ne tik virtuvei, bet visų pirma papuošimui įžymiausių galvų, pavyzdžiui, iš pergalingų žygių grįžusių karvedžių, garsiausių poetų, olimpiadų nugalėtojų ir imperatorių. Taip pat stropiausi mokiniai turėjo teisę pasipuošti galvą laurų vainiku, kuris buvo neginčijamas sėkmingai baigtų mokslų ženklas.

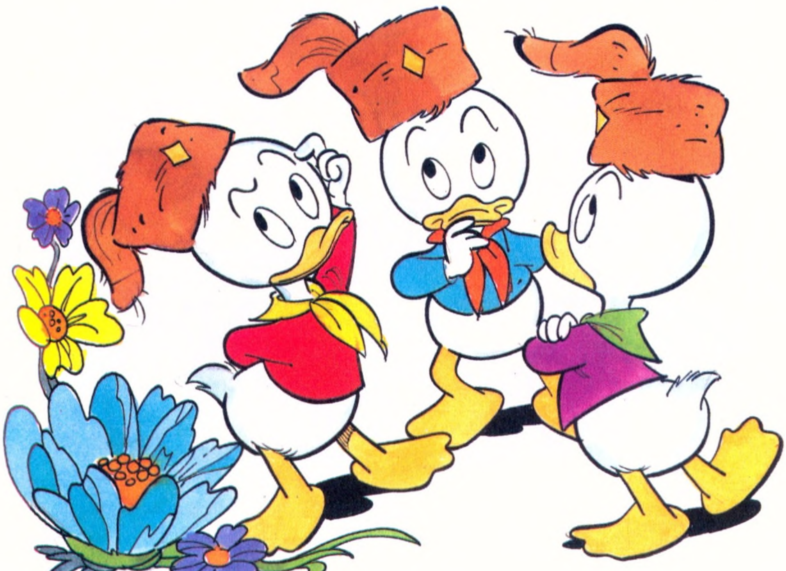
Beje, posakis „skinti laurus“, reiškiantis didelę sėkmę ir šlovę, išliko kalboje ligi šių dienų, nors dabar jau, suprantama, vien perkeltine prasme (išimtis gal tik motociklų lenktynininkai).

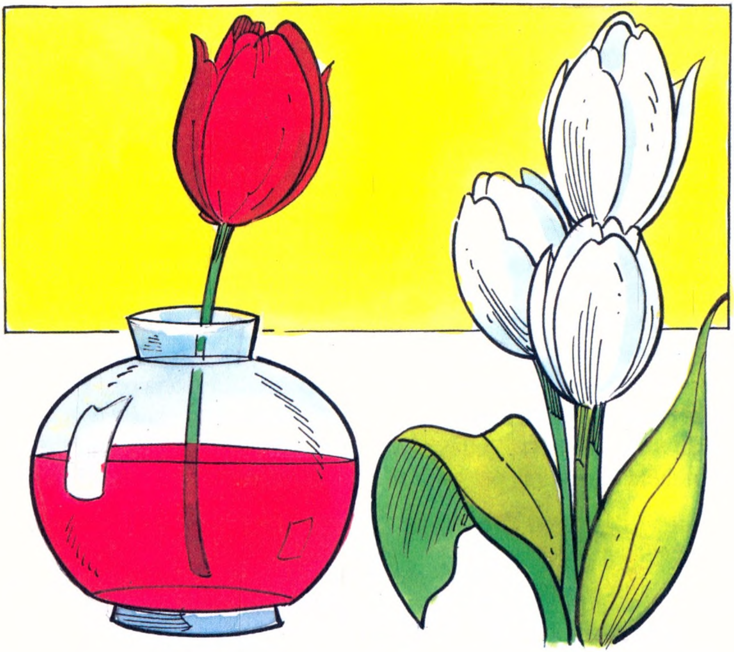

DĖMESIO, GRYBAI!

Ar žinote, kiek grybų rūšių šiandien yra ant žemės ir po žeme? Galite nesukti sau galvos, pasakysime: jų daugiau negu šimtas tūkstančių. Bet jei neturite mikroskopo, vargu ar jums pavyks pamatyti juos visus, nes nemaža jų dalis gryna akimi neįžiūrimi. Prie tokių priklauso, pavyzdžiui, mielės, be kurių neturėtume nei duonos, nei vyno, ir pelėsiai, kurie padeda pagaminti daugelį rūšių fermentinių sūrių, bet svarbiausia – grybai duoda mums neįkainojamą vaistą – peniciliną.

Kai kalbame apie grybus, dažniausiai turime galvoje didžiausius. Ir kuo didesnis, tuo geriau. Suprantama, čia kalbama apie valgomuosius grybus. Jeigu jau užsiminėme apie juos, tai ar tikrai žinote, kad sugebate tiksliai atskirti valgomuosius grybus nuo nevalgomųjų, netgi nuodingų? Gerai yra pasikliauti savo išmanymu, bet dar geriau juo nepasikliauti, o pasitarti su specialistu, nes kartais gana sunku numatyti, ar po pasigardžiavimo neprasidės aštrūs pilvo skausmai (ir tai dar laimingiausiu atveju). Jei norite grybauti nenuogąstaudami, jog apsinuodysite, reikia rinkti tik tuos grybus, kuriuos neabejotinai pažįstate.

ŠIAM VAKARUI... JUODĄ ROŽĘ!

Gal manote, kad baltą žiedą paversti juodu gali tik burtininkas? Klystate. Tai sugebės bet kuris jaunasis švilpikas... jeigu jis, aišku, žinos, kaip daryti.

Patarsime: paimkite baltažiedę rožę, tulpę ar bet kokią kitą baltą ar geltoną gėlę. Sutrumpinkite jos stiebelį iki kokių dešimties centimetrų ir įmerkite į mėgintuvėlį, į kurį prieš tai įpylėte juodo, raudono, mėlyno ar žalio rašalo. Kad neišsirašaluotumėte, įstatykite mėgintuvėlį į kitą indą (pavyzdžiui, į stiklinę) ir laukite. Žiedas įgaus kitą spalvą per dvi tris valandas nuo įmerkimo. Stiebeliu ir gyslelėmis, kuriomis teka sultys, žiedai „prisisiurbs" rašalo ir taps tokios spalvos, kad nustebins net jus pačius.

Jei norite sudaryti ypatingą, neįprastą puokštę, pamerkite gėles į įvairių spalvų rašalus, o prie jų paskui pridėkite gėlių, laikytų gryname vandenyje. Stulbinantis efektas garantuotas... taip pat ir nuostaba to žmogaus, kuris bus šitokia puokšte apdovanotas, ypač jeigu jis šio triuko nežino!

GAMTOS TYRINĖTOJŲ NUOTYKIAI

Didžiuliai kaimanai trynėsi į kanojas ir plaustus, plaukiančius vandeninga Orinoko upe, tekančia per žymią dalį Venesuelos. Buvo 1804 metai. Europiečiai keliautojai – vokietis Aleksandras fon Humboltas ir prancūzas Emė Bonplanas – pamažu artėjo prie kupinos nuotykių kelionės pabaigos. O pradėjo ją prieš gerus penkerius metus. Abu iškamuoti kaitros ir nuolatos puolančių uodų. Jei neapsižiūrėjus jų kanoją sugriebtų koks nors upės sūkurys (upė vietomis siekė iki penkių kilometrų pločio)... tai reikštų tolesnės kelionės galą ir neatitaisomą visų vertingų augalų žuvimą. Vertingų augalų! Juk šie du vyrai neieškojo nei aukso, nei deimantų, išsiruošė į laukinės gamtos kraštus tolimiausiame pasaulio užkampyje visų pirma ieškoti ligi tol nežinomų augalų rūšių.

Dabar štai artėja prie galo jų varginantis ir drąsus žygis per paslapčių pilną Amazoniją, kuri iki šių dienų dar nėra visai ištirta.

Keliaudami susidūrė su jaguarais ir milžiniškomis gyvatėmis, turėjo derėtis su čiabuviais, kurie atvykėliams kartais svetingi, bet kartais žiaurūs ir nedraugiški.

Visuotinėje drėgmėje, tokioje charakteringoje šiems kraštams, daug kartų nesuveikė šautuvai kaip tik didžiausio pavojaus akimirką.

Ekspedicija stūmėsi labai pamažu, turėjo skintis sau kelią tiesiogine šio žodžio prasme per neįžengiamų džiunglių tankmes. Abu vyrai išgyveno aibę grėsmingų valandų, daug kartų juos krėtė sunki karštligė, neseniai neteko plausto su svarbiausia maisto likučių dalimi ir nešuliais, ir nežinia, kas jų laukia rytoj!

Nepaisydami viso to, Humboltas ir Bonplanas spindi džiaugsmu. Per penkerius metus jiems pavyko atrasti, sukaupti ir susisteminti aibę augalų, daug jų jau išsiuntė į Europą. Ten juos kone su šventa pagarba sutiko žymiausi botanikai. Ir mokslininkus, ir mėgėjus stulbino ir švytinti nepaprastai spalvingų egzotiškų žiedų grožybė, ir už jų slypintys kupini nuotykių išgyvenimai.

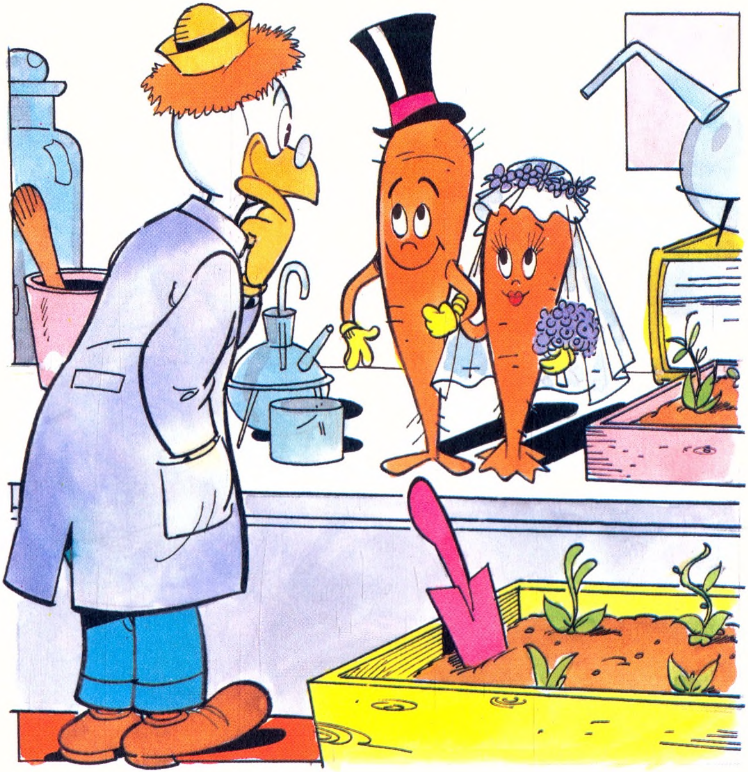
Paimkime, pavyzdžiui, kad ir melioną (nors, tiksliau kalbant, jis nė nėra daržovė). Jo gimtinė – tropikų Afrika, o Europoje žinomas jau XV amžiuje, bet nei savo dydžiu, nei skoniu nė iš tolo nebuvo panašus į šiandien mūsų valgomą skanėstą. Pietų Indijoje ir Graikijoje augantis laukinis poras, palyginti su tais, kuriuos dabar dedame į salotas, yra tikras nykštukas.

Tas pat pasakytina ir apie laukines morkas, kurių randame ir šiandien ir kiekvienas gali jų išsirauti ir palyginti varganas balsvas šaknis su didelėmis oran-

DARŽOVĖS DIDUMAS

Ar mėgstate daržoves? Nelabai? O verta žinoti, kaip į jas žiūrėjo žmogus dar prieš du šimtus metų, kai ryžosi valgyti daržoves tik tada, kada jau tikrai kone mirė iš bado. Anuometinės mažos, nepatrauklios, sudiržusios daržovės, pažeistos įvairių ligų, iš tiesų nelabai žadino apetitą. Net turtingiausi ir galingiausi didžiūnai neturėjo galimybės paragauti ko nors skanesnio… paprasčiausiai todėl, kad nieko geresnio tiesiog nebuvo.

žinėmis morkomis, išdėliotomis ant prekystalių. Tai koks čia įvyko stebuklas? Mokslo stebuklas. Kai kurie galvoti botanikai pastebėjo, kad laukinė morka (tatai tinka ir kitoms daržovėms) turi įvairių smulkių nukrypimų, priklausomai nuo dirvos ir vietovės, kur auga. Vienos jų buvo kiek didesnės, kitos – truputį saldesnės, dar kitos – minkštesnės.

Tad botanikai ėmėsi augalų kryžminimo, tai yra savotiškų jų „vedybų“, kurios parenkamos remiantis įvairiomis augalo ypatybėmis. Taip buvo gautos sėklos, paveldėjusios geriausius savo „tėvų“ bruožus.

Paskui atranka vyko toliau, panašiai kaip ir veisiant gyvulius, kol po ilgos virtinės kryžminimų (o šis darbas iki šiol tęsiamas) buvo sukurti šių laikų gastronominiai stebuklai, nuo kurių dabar, perskaitę šitą pasakojimą, jau tikrai neturėtumėte nusukti nosies.

NATIURMORTAS

Iš lapų, sudžiovintų žiedų ir žievės gabalėlių galite sudėlioti natiurmortą, panašų į tuos, kuriuos tapė dailininkai, bet čia bus natūralus: jo meninė vertė priklausys nuo autoriaus, jaunojo švilpiko, įkvėpimo.

• Pavasarį ir vasarą prisirinkite žiedų ir lapų – įvairiausių formų ir spalvų. Neužmirškite ir lapų kotelių, kuo ilgiausių, juos panaudosite kaip jūsų kuriamo paveikslo gėlių stiebus. Pravers jums ir beržo ar klevo žievės gabaliukai, bet rinkite tik nuo žemėje gulinčių nuolaužų. Lupti žievę nuo augančių medžių yra tikras nusikaltimas.

• Visus surinktus egzempliorius išdžiovinkite lyg ruošdami herbariumui, sudžiovintus surūšiuokite ir sudėkite į atskiras popierines dėžutes.

• Pasirūpinkite kvadratinį arba šiaip stačiakampį tvirto kartono lakštą (kraštinės kad būtų ne

KIEK?

Kiek augalų rūšių yra Žemėje?

- 10 tūkstančių?
- 100 tūkstančių?
- 500 tūkstančių?

Koks gali būti didžiausias gebenės ilgis?

- Pusė metro?
- Du metrai?
- Penki metrai?

Jurginų yra daugybė rūšių. Kiek jų maždaug?

- Penkiasdešimt?
- Šimtas?
- Tūkstantis?

Atsakymus rasite 152 psl.

ilgesnės kaip 40–50 centimetrų). Šioje „drobėje" pieštuku išbraižykite savo būsimo kūrinio kompoziciją. Pabaigę eskizą, prilipinkite prie jo augalų dalis: pirmiausia kotelius, paskui lapus ir pabaigoje – žiedus. Iš vieno kotelio, žinoma, čia gali augti įvairios gėlės, tas pats pasakytina ir apie lapus. Tačiau atminkite: botanikos dėsnius galima peržengti, o skonio ribų – ne... Taigi žiūrėkite, kad atskiros formos ir spalvos derintųsi.

GALVA ŠYLA, KOJOS ŠĄLA

Datulių palmės ideali būklė – kai šaknis ji gali suleisti į šviežią dirvą, o lapų vainiką iškelti į kaitrią saulę. Kaip tik todėl šios palmės geriausiai auga oazėse.

Jos vaisiai, taip mėgstamos datulės, nepaprastai cukringos, yra labai skanios, bet turi vieną trūkumą: jei viskas bus palikta tik gamtos valiai, derlius subręs labai jau menkas. Mat kad žiedadulkės būtų perneštos nuo vyriškų medžių ant moteriškų, iš tiesų sunku pasikliauti vien vėju ir vabzdžiais, nes atstumas nuo vienos tokios palmės iki kitos kartais matuojamas kilometrais.

Tačiau nenusiminkite, smaližiai jaunieji švilpikai! Datulių turėsite tiek ir tiek, derlių užtikrins specialūs darbininkai, kurie labai mikliai ir be jokio galvos svaigulio kopia į datulių palmes, surenka ten žiedadulkes, tada su jomis nusliuogia žemyn, paskui lipa į kitas palmes ir ten dulkeles nupurto į moteriškus žiedus.

ĮNORINGI KAKTUSAI

Kaktuso žiedai, kaip ir visų kitų augalų žiedai, po apsidulkinimo pavirsta vaisiais su sėklomis. Kai kurių rūšių jų gali būti iki dviejų tūkstančių. Dar gerai, kad ne iš visų išaugs nauji kaktusai, nes tada jie tiesiog užtvindytų Žemę. O dabar šie dygliuočiai auga tiktai kai kuriose srityse, pavyzdžiui, Meksikoje ir Jungtinių Amerikos Valstijų pietuose. Bet jei norite pamatyti kaktusą, nėra reikalo važiuoti taip toli: jie auga ir pietinėje Europoje, pavyzdžiui, Italijos Kalabrijoje ir Sicilijoje. Jų žymiausi yra nopalai, kitaip dar vadinami opuncijomis, jie subrandina skanius vaisius, tačiau juos sunku gliaudyti, nes apaugę smulkučiais dygliukais.

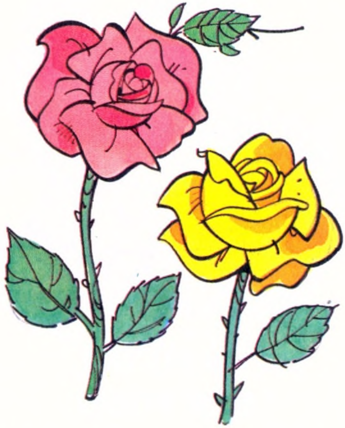
Be laukinių kaktusų, dar yra ir namuose auginamų kambarinių kaktusų. Pastarieji yra mažesni ir, jei jiems sudaromos tinkamos sąlygos, auga praktiškai visur.

Ar norite namuose turėti tokį dykumos gabalėlį? Užeikite į gėlių parduotuvę ir nusipirkite kaktusą, tik žiūrėkite, kad neišsirinktumėte tokios rūšies, kuri reikalauja stropiausios priežiūros, kokios jūs negalite užtikrinti. Jei kaktusu nors truputį rūpinsitės, pamatysite, kaip jis užaugs, o gal ir pražydės.

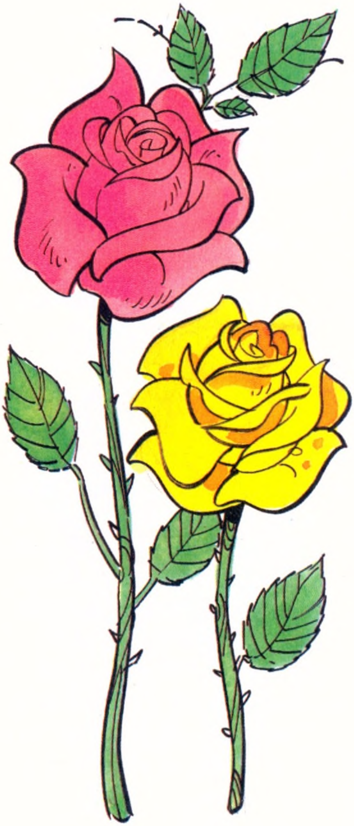
Kaktusai nepakenčia skersvėjo, dulkių, tamsos, per gausaus laistymo, nereikalingo perkilnojimo ir šalčio. Tad pasistenkite savajam parinkti nuolatinę, saugią tinkamą vietą, vasarą saulėtą, o žiemą pakankamai šiltą (temperatūra turi svyruoti tarp dvylikos ir dvidešimties laipsnių šilumos). Jei savo kaktusui pridėsite reikiamu laiku dar ir truputį dirbtinių trąšų, galite tikėtis, kad už visa tai jūsų dygusis draugas atsilygins puikiu žiedu, kuris bus jūsų gėlininkystės meno pasididžiavimas.

NĖRA ROŽĖS BE DYGLIŲ...

Ar tiesa, kad nėra rožių be dyglių? Ne, tikrai netiesa. Priešingai žinomam posakiui, rožių be dyglių yra nemažai tarp tų dešimties tūkstančių veislių, kurias išvedė botanikai per pastaruosius

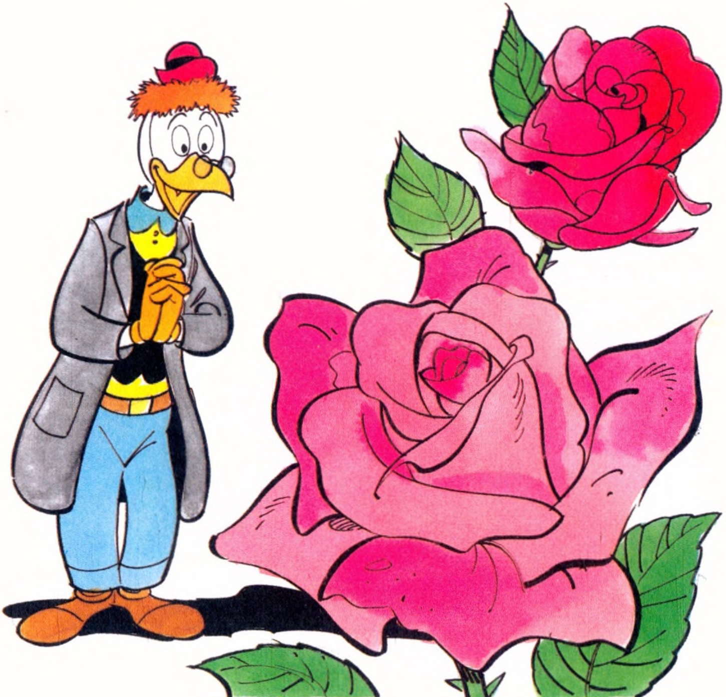

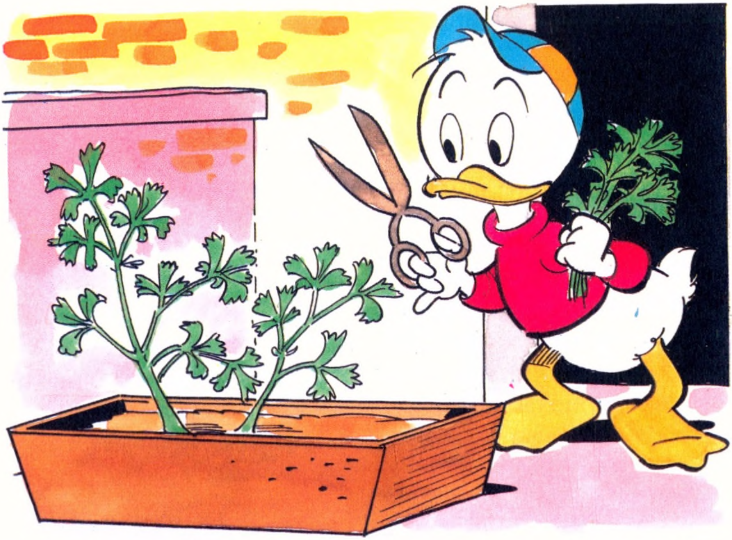

du šimtmečius. Nauja veislė, „vaikas", gimsta sujungus dvi rožes, atstovaujančias „tėvui" ir „motinai".

Kaip gerai žinote, kiekvienas vaikas paveldi iš tėvų, netgi protėvių, tam tikras būdingas savybes, pavyzdžiui, akių spalvą, veido formą, ūgį ir taip toliau. Taip yra ir su rožėmis, kurios išauga iš sėklų, atsiradusių apdulkinus vienos veislės rožės žiedus kitos veislės rožės žiedadulkėmis.

Ir vėjas, ir bitės, ir drugeliai, pernešdami dulkeles nuo vieno žiedo ant kito, gali sukurti naujus rožių variantus, bet jų darbas nė iš tolo nelygintinas su mokslininkų veikla: jie, užsiimdami kryžminimu, apgalvotai organizuoja naujas „vedybas“ ir taip kuria tikrus botanikos stebuklus. Koks bus naujas žiedas? Kokios spalvos? Ar skaniai kvepės? Norėdami atsakyti į visus šiuos klausimus, mokslininkai turi apsišarvuoti šventa kantrybe – naujos rožių veislės išvedimas trunka dešimt metų. Ir, deja, ne visada pavyksta! To negana – dažnai kyla tolesnės komplikacijos: kad mūsų gėlyne augtų rožės, reikalinga kito krūmo pagalba. Kad jaunos rožės įstengtų atsispirti ligoms ir nepalankioms oro sąlygoms, reikia jas skiepyti į erškėtrožės kamieną, į laukinę rožę, atsparią veislę, kuri, kaip liudija suakmenėjusios iškasenos, atsirado Žemėje daugiau kaip prieš du milijonus metų.

DARŽAS, PILNAS KVAPŲ

Ar norėtumėte turėti daržą? Galite jį įsitaisyti, jei namuose yra balkonas, keli vazonai ir žemių jiems pripildyti (pirmiausia, kaip paprastai, ant dugno paberkite sluoksnį skaldos). Turėsite mažytį, bet užtat kokį kvapų daržą! Jis bus pilnas aromatinių augalų.

Bazilikas. Kovo pabaigoje ir balandžio pradžioje daržininkai ima pardavinėti jau paruoštus daigus. Kuo skubiau juos pasodinkite, vazonus pastatykite saulėtoje vietoje ir saikingai laistykite. Po dviejų savaičių nupjaukite viršūnėles, kad krūmeliai išsišakotų. Lapus, puikiai tinkančius įvairiems padažams, geriausia skinti anksti rytą.

Lauras. Reikalauja sausos žemės ir saulėtos, nuo vėjų apsaugotos vietos. Jei gyvenate atšiaurių žiemų krašte, geriau jį auginkite kambaryje.

Daigai sodinami balandžio mėnesį, o pakankamai sustiprėjusius galima apkarpyti norima forma. Tai amžinai žaliuojantis augalas, tad jo lapus galima skinti ištisus metus. Tačiau prieš vartojant virtuvėje reikia leisti nuskintiems lapams bent dieną pavysti.

Raudonėlis. Puikus prieskonis picai. Parduodami ir jo daigai – balandžio pabaigoje ir gegužės pradžioje. Daigus pasodinus, toliau nebus jokių problemų: au-

galui nereikia nei daug drėgmės, nei saugoti nuo šalčio. Tačiau mėgsta šiltą, sausą ir saulėtą vietą. Gana lengva jį ir dauginti: tereikia nupjauti kokių septynių centimetrų ilgio šakelę ir įsmeigti ją į smėlio ir durpių mišinį.

Laiškinis česnakas. Laiškiniam česnakui idealu turėti dvi dėžes ir sėti į jas ne vienu metu, kad galėtumėte laiškus nuolat skinti. Į purią minkštą žemę pasėkite sėklas, paskui jas užpilkite plonu žemės sluoksniu, o ant viršaus viską dar užklokite senu sudrėkintu rankšluosčiu, kurį nuimkite tik tada, kai augalėliai pradės sprogti, tai yra maždaug po mėnesio. Paskui jau tik saikingai laistykite.

Sėti reikia pradėti balandžio pradžioje į pirmą dėžę, o po dviejų savaičių – į antrą. Vartojimui stiebelių neraukite su šaknimis, o kirpkite, kad iš jų galėtų išaugti nauji laiškai.

NUOSTABI ŽALIA KARVĖ

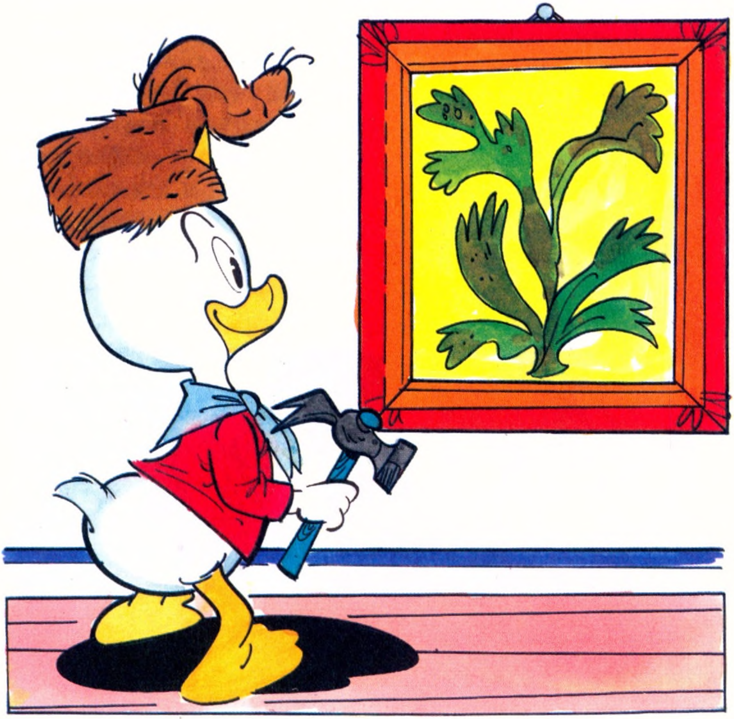
Jei atsidursite viduryje Amazonijos ir kankins alkis ir troškulys, ieškokite medžio, iš kurio teka pienas: tereikia įpjauti jo žievę, ir pradės veržtis balzganas skystis, tirštokas, bet skanus ir labai maistingas. Įsidėmėkite, kad daugiausia pieno būna rytą, tada ir čiabuviai eina medžių... melžti. Iš šito pieno daromas gardus sūris, ir galbūt koks botanikas jau suka galvą, kaip sukryžminti šį floros atstovą su kavamedžiu arba kakavmedžiu ir išvesti puikų augalą, iš kurio tekėtų baltinta kava ar šokoladas. Tačiau tikėkimės, kad tada nebus užmirštos ir cukranendrės!

GELMIŲ ATMINAS

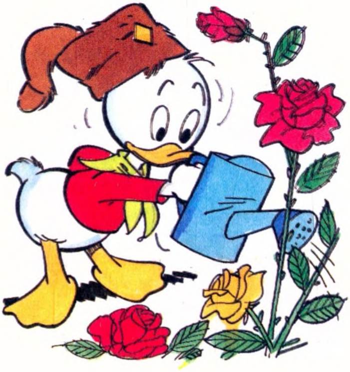
Pasirinkite kokį nors mažą gėlavandenį dumblį, patį mažiausią ir dekoratyviausią. Įdėkite jį į indą su gėlu vandeniu, pamatysite, kaip greitai jis atsigauna. Po juo vandenyje dar paklokite keturkampį kartono lapą ir pasirūpinkite, kad dumblis prie jo kuo labiau priglustų. Pagaliuku jį lygiai ištaisykite kaip jums patinka ir kai rezultatas jau bus priimtinas, ištraukite dumblį su kartono lapu iš vandens.

Leiskite gerai nusivarvėti, paskui dumblį pridenkite plonu audeklu (visai tinka ir nosinė) ir padėkite jį su kartonu tarp dviejų tankių sugeriamojo popieriaus lapų. Patieskite viską ant stalo ir prislėkite stora knyga. Po keturiasdešimt aštuonių valandų knygą nukelkite ir nuimkite sugeriamąjį popierių bei nosinę – dumblis liks įspaustas į kartoną. Tada belieka jūsų kūrinį įrėminti ir pakabinti ant sienos.

SU GAMTA SUSIJUSIOS PROFESIJOS

Turbūt kiekvienas jaunasis švilpikas svajoja gyventi kuo arčiau gamtos. Ši jūsų svajonė gali išsipildyti, jei gamtos meilė bus tikrai stipri ir pasirinksite

profesiją, kuri iš tiesų įgalins tam atsidėti. Tokių profesijų yra ne viena, ir visos jos reikalauja truputį kitokių savybių ir truputį kitų išankstinių sąlygų. Panagrinėkime jas kartu.

Gėlininkas

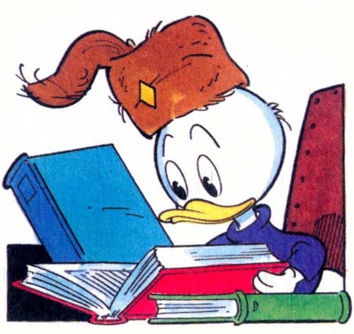
Gyventi tarp gėlių beveik kaip drugeliui – tai svajonė, kuri lengvai gali išsipildyti. Gėlininkystė siejasi su plačia veikla: rūpinimasis egzotiniais augalais šiltnamyje, darbas daigyne, augalų priežiūra ir persodinimas, mažmeninė prekyba. Gėlininkas, be augalų pažinimo, turi turėti ir truputį meninio jausmo, sugebėti gėles taip apiforminti, kad jos kuo labiau kristų į akį. Tai nelengvas, bet gražus darbas.

Sąlygos. Reikia turėti geros fizinės jėgos ir ištvermės, taip pat tikslumo ir sistemingumo nuovoką. Savaime suprantama, būtina nuodugniai pažinti augalų pasaulį.

Agronomas

Agronomas tiria dirvą ir technines normas, susijusias su augalų auginimu žemės ūkyje. Jam būtina išmanyti viską arba beveik viską: įvairias augalų rūšis, jų vegetacijos ciklą, ligas, apsaugos priemones, trąšas, naujas laboratorijose išvestas veisles, jis turi būti perpratęs geologiją, hidrologiją ir daugelį kitų sričių.

Sąlygos. Reikia mėgti matematiką, chemiją ir kitus gamtos mokslus ir nesibaidyti ilgų studijų jau baigus universitetą.

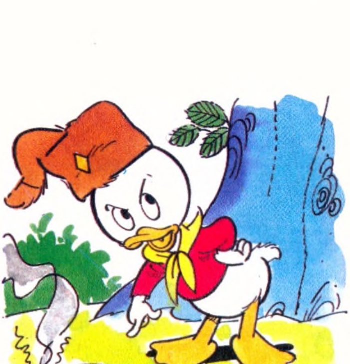

Ekologas

Apie ekologiją šiandien daug kalbama, bet ne kiekvienas žino, kas ji iš tikrųjų yra. Trumpai sakant, ekologija – tai mokslas, tyrinėjantis gyvojo pasaulio ir aplinkos tarpusavio ryšius. Pavyzdžiui, jei planuojama tiesti plentą, kuris eis per mišką, tai pirmiau reikia išnagrinėti, kaip automobilių variklių ūžimas paveiks žvėrių gyvenimą, atrasti būdą, kad neatsargių rūkytojų numesta nuorūka nesukeltų gaisro, parinkti patogiausias poilsiavietes, sugalvoti, kaip automobiliams neleisti išsukti iš plento ir įvažiuoti į mišką, ir numatyti dar daug kitų dalykų.

Sąlygos. Ekologui reikia išmanyti botaniką, biologiją ir geologiją, būtina didelė gamtos meilė ir jos pusiausvyros jautimas. Jo darbas ne vien gamtoje – daug valandų tenka išsėdėti prie rašomojo stalo ar laboratorijoje.

Želdinių architektas

Želdinių architektas planuoja parkus ir sodus, sodina medžius, kartais keičia vandens telkinių, mažų kalvelių formą, taip perkeldamas į miestą gamtos pradus. Želdinių architektas, kuris formuoja parkus ir sugeba pakeles, fabrikų kiemus paversti žydinčiais gėlynais, yra savotiškas dailininkas, peizažistas. Tiktai jis dirba ne su teptuku ir spalvomis, bet pasitelkia gamtos pradus.

Sąlygos. Reikia labai puikiai išmanyti augalų pasaulį ir meno istoriją, be to, mokėti gerai braižyti ir turėti lakią vaizduotę.

Meteorologas

Meteorologas beveik tikrai žino, koks oras bus rytoj arba po savaitės. Sugeba numatyti sausros laikotarpį, taip pat liūtis arba viesulus, tokiu būdu įgalina konkretaus regiono piliečius pasiruošti artėjančioms negandoms, o galimų stichinių nelaimių vietovių gyventojus laiku iškeldinti. Meteorologija kuo toliau, tuo labiau darosi tiksliuoju mokslu (nors iki šiol dar vienur kitur prašauna pro šalį), ypač nuo to laiko, kai pasitelkė dirbtinius Žemės palydovus, kurie dieną naktį seka atmosferą iš kosmoso ir į centrą siunčia informaciją bei nuotraukas apie visus pasikeitimus ir reiškinius, kurie domina Žemę.

Sąlygos. Reikia būti nuodugniai išstudijavusiam astronomiją, geografiją ir klimatologiją (mokslą apie klimatą), be to, labai gerai mokėti matematiką, nepamainomą mokslą, norint itin greitai ir tiksliai apdoroti visus gautus duomenis. Būtinas tikslumas ir sugebėjimas susikaupti: meteorologas niekada negali... skraidyti padebesiais!

Draustinių miškininkas

Darbas kokiame draustinyje ar nacionaliniame parke teikia ypatingų išgyvenimų ypatingoje aplinkoje, nepaveiktoje pramonės produktų ir žmogaus veiklos. Išlaikyti tuos Žemės kampelius

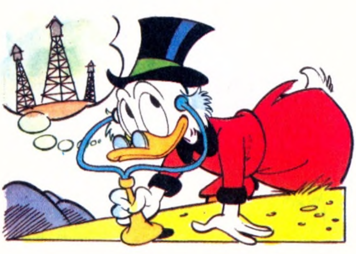
nepaliestus yra labai svarbi pareiga, bet ji duoda ir didelį pasitenkinimą.

Sąlygos. Jei esate sportinio tipo, kuris pakelia bet kokią įtampą, ištveria ilgas dienas vienatvėje, jei nebijote kaitros ir šalčio, mylite augalus ir gyvūnus, atlaikote pėsčiųjų žygius ir panešate sunkią kuprinę – tai ši profesija tiesiog jums sukurta!

Geologas

Jei mėgstate rinkti akmenis ir mineralus, tai geologija gal ir bus jums tinkamiausia sritis. Geologas žino visas Žemės paviršiaus formavimosi fazes, moka nustatyti, kokio senumo yra kalnai ir suakmenėję gyvūnai, kurių atspaudai kartais randami uolynuose. Geologas lengvai nustato, ar po žeme, nors ir penkiolikos metrų gylyje, yra vandens, ar gelmėse slūgso geležies rūdos, urano klodai, o gal ten susikaupę naftos telkiniai.

Iš randamų Žemės paviršiuje tam tikrų rūšių augalų sugeba nustatyti, ar giliai gelmėse nėra

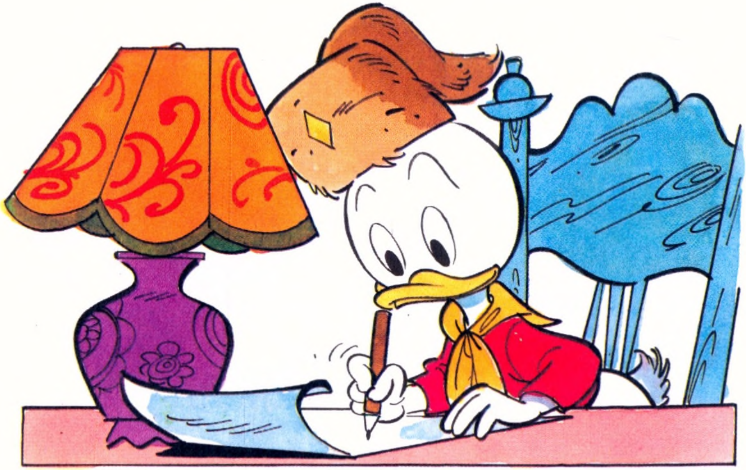

požeminių upių arba požeminių vandenų baseinų. Galvotas geologas, trumpai tariant, visada žino atsakymą į kiekvieną klausimą apie Žemę, jos gyvenimą ir jos istoriją.

Sąlygos. Be būtinų gabumų matematikai, chemijai, gamtos

mokslams, tas, kas nori atsidėti šiai profesijai (tam reikia baigti aukštojo mokslo studijas), turėtų dar pasvarstyti, ar jam nebus našta darbas po plynu dangumi įvairiausio klimato sąlygomis, nakvoti laikinose stovyklavietėse, dažnai už daugelio kilometrų nuo civilizacijos ir jos pasiekimų (įskaitant ir patogius čiužinius).

REIKALINGI ADRESAI

Mieli švilpikai,

jei mūsų enciklopediją perskaitėte nuo pradžios iki galo, tai tapote puikiais ekspertais visko, kas auga aplink mus. Iš gamtos pažinimo dabar tikriausiai gausite tik dešimtukus, o namiškiai džiaugsis, kad butą paversite žalia oaze, pilna fantastiškiausių gėlių ir vaisių.

Tačiau prieš pradėdami auginti gerai viską apgalvokite, nepakenks pasitarti ir su suaugusiais – tėvais, seneliais arba mokytojais. Arba – jei norite būti savarankiški – pasitarkite tiesiai su specialistais. Didelių miestų vaikai čia turi pranašumą – jiems tikriausiai nebus labai sunku susieškoti artimiausio muziejaus adresą ir paskambinti, o gal užeiti į jo gamtos mokslų skyrių arba susirasti artimiausią botanikos sodą. Visur ten darbuojasi labai šaunūs, išsilavinę žmonės ir mielai atsakys į visus jūsų klausimus.

Toliau galite pasidaryti telefonų sąrašą:

Artimiausias muziejus ....

Telefonas ....

Artimiausias botanikos sodas ....

....

Telefonas ....

Artimiausias nacionalinis parkas ....

....

....

ĮMINIMAI IR ATSAKYMAI

P. 37

Visas paviršius bus užklotas septinto mėnesio pabaigoje.

P. 55 (1)

Pumpotaukšlyje gali būti daugiau kaip milijardas sporų.

P. 55 (2)

Kai kurių rūšių bambukai gali per dieną užaugti iki devyniasdešimt centimetrų. Tai iš tiesų rekordas!

P. 91

Iš eilės: ieva, lęšis, alyva, mėlynė, voveraitė, našlaitė, miežis.

P. 97

Obuolys: kaip obels vaisius, kaip akies obuolys, kaip gerklų iškyšulys (Adomo obuolys).

P. 114

Iš augalų: kėdės ir stalas, sausainiai, apelsinų sultys, šokoladas, medvilninis megztukas, timpa, cigaras, vaisiniai ledai, popierius, knyga.

P. 117

1. 1000 kilogramų rožių žiedlapių.

2. Pusė kilogramo žiedlapių.

3. 5000 rožių krūmelių.

P. 139

1. Žemėje yra apie pusė milijono augalų rūšių.

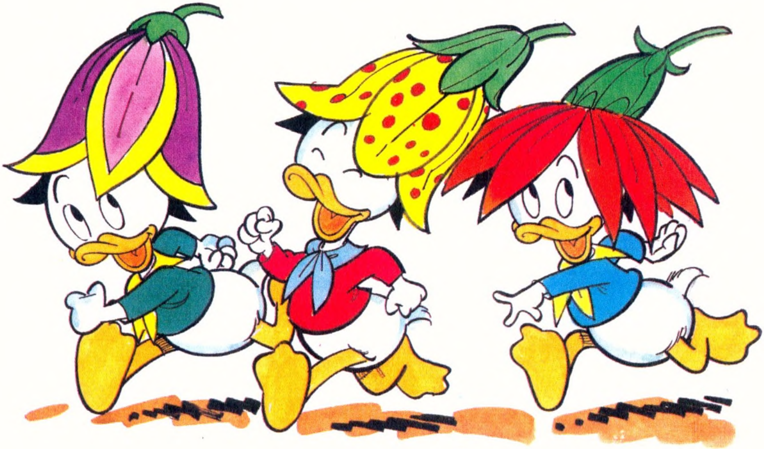
2. Gebenė gali būti iki penkių metrų ilgio.

3. Yra apie tūkstantis jurginų rūšių.

TURINYS

Ar žinote, kaip atskleisti stel[illegible] slypinčią gėlėse ir kituose augaluose? Kaip pasidaryti “žaliąjį” barometrą? Norite sužinoti, kaip raudoną rožę paversti juoda? Kaip pasirinkti, kam dovanoti kokias gėles? Kaip išsikepti seniausią pasaulyje duoną? Trumpiau kalbant, trokštate sužinoti tūkstančius augalijos paslapčių ir išmokti viską, ką moka Bilis, Vilis ir Dilis? Tai paprasta. Imkite ir atsiverskite šį JŠE tomą.

ISBN 9986-22-110-2